acces la istorie

LUTHER şi REFORMA în GERMANIA 1517-1555

Ediţia a II-a

Keith Randell

All Educational

LUTHER ŞI REFORMA ÎN GERMANIA 1517-1555

Keith Randell

Luther and the German Reformation 1517-1555
Keith Randell
Copyright © 2000 Keith Randell
First published in English by Hodder & Stoughton.

Luther şi Reforma în Germania 1517-1555
Keith Randell
Copyright © 2002 **BIC ALL**
Traducere: Raluca Mihail

Toate drepturile rezervate Editurii **BIC ALL**.
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **BIC ALL**.
Drepturile de distribuţie în străinătate aparţin în exclusivitate Editurii **BIC ALL**.
All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **BIC ALL**, is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
RANDELL, KEITH
Luther şi Reforma în Germania 1517-1555, Keith Randell; trad.: Raluca Mihail - Ed. a 2-a rev. - Bucureşti: Editura BIC ALL, 2002
144 p.; 21 cm (Acces la istorie)
Bibliogr.
Index
ISBN 973-571-394-2

I. Mihail, Raluca (trad.)

284.1(430)"1517/1555"

Editura **BIC ALL**
Bd Timişoara nr. 58, sector 6
Bucureşti, cod 76548
☎ 402 26 00
Fax: 402 26 10
Departamentul distribuţie
☎ 402 26 34
Fax: 402 26 29
Comenzi la: comenzi@all.ro
URL: http://www.all.ro
Redactor: Simona Ceauşu
Procesare copertă: Stelian Stanciu
Ilustraţia copertei: Portretul lui Luther de Lucas Cranach

PRINTED IN HUNGARY, ALFÖLDI NYOMDA PLC.

acces la istorie

2

LUTHER ŞI REFORMA ÎN GERMANIA 1517-1555

Ediţia a II-a

Keith Randell

Traducere de Raluca Mihail

ALL

Au apărut în aceeași colecție:

11. ELISABETA I: RELIGIA ȘI POLITICA EXTERNĂ - John Warren
12. ITALIA: LIBERALISM ȘI FASCISM, 1870-1945 - Mark Robson
13. IMPERIUL BRITANIC, 1815-1814 - Frank McDonough
14. SPANIA: MĂRIRE ȘI DECĂDERE, 1474-1643 - Jill Kilsby
15. EUROPA ȘI DESPOȚII LUMINAȚI - Walter Oppenheim
16. CAROL QUINTUL: SUVERAN, DINAST ȘI APĂRĂTOR AL CREDINȚEI, 1500-1558 - Stewart MacDonald
17. UNIFICAREA GERMANIEI, 1815-1890 - Andrina Stiles
18. FRANȚA ȘI CARDINALII, 1610-1661 - Richard Wilkinson
19. LUDOVIC AL XIV-lea, FRANȚA ȘI EUROPA, 1661-1715 - Richard Wilkinson
20. FRANȚA: RENAȘTERE, RELIGIE ȘI REFACERE, 1494-1610 - Martyn Rady
21. FRANȚA ÎN REVOLUȚIE - Duncan Townson
22. ELISABETA I ȘI GUVERNAREA ANGLIEI - Keith Randell
23. HENRIC AL VIII-LEA ȘI GUVERNAREA ANGLIEI - Keith Randell
24. REACȚIUNE ȘI REVOLUȚIE: RUSIA, 1881-1924 - Michael Lynch
25. RUSIA, 1815-1881 - Russell Sherman
26. REFORMA CATOLICĂ ȘI CONTRAREFORMA – Keith Randell
27. RĂZBOIUL CELOR DOUĂ ROZE ȘI REGII CASEI DE YORK – John Warren
28. DE LA REVOLTĂ LA INDEPENDENȚĂ. ȚĂRILE DE JOS, 1550-1650 – Martyn Rady
29. SUEDIA ȘI ZONA BALTICĂ – Andrina Stiles
30. HENRIC AL VII-LEA – Caroline Rogers
31. HENRIC AL VIII-LEA ȘI REFORMA ÎN ANGLIA – Keith Randell
32. RUSIA, POLONIA ȘI IMPERIUL OTOMAN, 1725-1800 – Andrina Stiles
33. DE LA BISMARCK LA HITLER: GERMANIA, 1890-1933 – Geoff Layton
34. RĂZBOAIELE CIVILE, 1640-1649 – Angela Anderson
35. IMPERIUL HABSBURGIC, 1815-1918 – Nick Pelling
36. ȚARII, RUSIA, POLONIA ȘI UCRAINA – Martyn Rady

Cuprins

Cuvânt înainte vii

Capitolul 1 Cadrul Reformei 1
1 Introducere 2
2 Ce a însemnat Reforma? 5
3 Cauzele Reformei 9
Îndrumări pentru studiu 22

Capitolul 2 Revolta lui Luther, 1517-1521 26
1 Introducere 26
2 Originile revoltei 28
3 Încercări de a-l reduce pe Luther la tăcere 34
4 Punctul de vedere al lui Luther 36
5 Frederic cel Înțelept 39
6 Dieta de la Worms 41
Îndrumări pentru studiu 46

Capitolul 3 Doctrina lui Luther 50
1 Publicațiile din 1520 51
2 Practicile religioase 55
3 Biblia 59
4 Difuzarea 60
5 Euharistia 62
6. Politica și societatea 65
Îndrumări pentru studiu 73

Capitolul 4 Zwingli 78
1 Informații generale 78
2 Reforma la Zürich 80
3 Încercări de a extinde Reforma de la Zürich 82
4 Zwingli și Luther 83
5 Evaluare 89
Îndrumări pentru studiu 91

Capitolul 5 Anabaptiștii 95
1 Informații generale 95
2 Caracteristici distincte 96
3 Reacții împotriva anabaptiștilor 99
4 Concluzie 102
Îndrumări pentru studiu 102

Capitolul 6 Politica luteranismului 106
1 De ce a supraviețuit Luther ? 106
2 Consolidarea și răspândirea luteranismului în Germania 111
3 Căutarea unei soluții 116
4 Luteranismul în ofensivă 119
5 Carol al V-lea în ofensivă 121
6 Pacea de la Augsburg 124
Îndrumări pentru studiu 125

Lecturi suplimentare 130
Index 133

Cuvânt înainte

Către cititorul obișnuit

Seria „Acces la istorie" a fost inițiată mai ales la nivelul cerințelor studenților și elevilor care susțin examene legate de subiectele respective, dar oferă o mulțime de informații interesante și cititorului obișnuit. Partea principală a cărții (textul propriu-zis, mai puțin îndrumările de la sfârșitul capitolelor) reprezintă un studiu ușor de citit și incitant totodată, ce are coerența necesară unei cercetări istorice. Intenția autorilor a fost nu doar să ofere o prezentare clară și concisă a unor evenimente din trecut, ci să stimuleze cititorii (chiar și pe cei neinițiați) în a-și forma o opinie despre subiectul pus în discuție. Astfel, în loc să transmită o sumă de „adevăruri istorice" plate, lucrările din această colecție conțin puncte de vedere și interpretări diferite.

Către studenți și elevi

În cea de-a doua ediție a acestei cărți, autorul introduce structuri noi și le modifică pe cele deja existente cu scopul de a vă ajuta să aprofundați subiectul. Secțiunea „Obiective de atins", care urmează după titlul fiecărui capitol, are menirea să vă concentreze atenția asupra temei (temelor) principale ale capitolului respectiv, iar caseta cu „probleme cheie" care urmează după majoritatea subtitlurilor capitolelor vă atrage atenția asupra subiectului sau subiectelor dezbătute. Secțiunea „Să studiem capitolul ...", care se află la sfârșitul fiecărui capitol, vă sugerează modul în care vă puteți însuși cele mai multe informații din capitolul respectiv.

În funcție de subiectele care vă interesează și de timpul de studiu pe care îl aveți la dispoziție, puteți proceda în mod diferențiat atunci când folosiți această carte pentru pregătirea unui examen.

De exemplu, dacă doriți să vă formați o idee generală asupra subiectului, în cel mai scurt timp posibil, următoarele căi ar fi, probabil, cele mai eficiente:

1. Citiți capitolul 1 în întregime. Pe parcursul lecturii țineți seama de problemele enunțate în secțiunea „Obiective de atins".
2. Pentru fiecare dintre capitolele următoare, începeți cu secțiunea „Obiective de atins" și, dacă subiectul vă interesează, citiți tot capitolul, oprindu-vă la fiecare subcapitol pentru a nota principalele probleme dezbătute. Cel mai adesea, metoda ideală este de a răspunde la întrebarea (întrebările) din caseta cu „probleme cheie".

Dacă doriți să abordați întreaga tematică a cărții și dispuneți de timpul necesar, ar fi avantajos să folosiți pentru fiecare capitol următoarea procedură:

1. Citiți tot capitolul, de preferat într-o singură ședință. Pe măsură ce citiți, aveți în vedere toate indicațiile de la secțiunea „Obiective de atins".
2. Studiați schema de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că în linii mari l-ați înțeles.
3. Citiți secțiunea „Să studiem capitolul..." (și secțiunea „Să răspundem la întrebări structurate și întrebări-eseu despre capitolul...") și decideți dacă mai aveți de lucrat la capitolul respectiv. În anumite secțiuni ale cărții, va trebui să citiți capitolul a doua oară și să vă gândiți (să scrieți un rezumat) la ceea ce ați citit.
4. Abordați secțiunea „Întrebări bazate pe izvoare". Citiți întrebările și formulați-vă răspunsurile în minte sau în scris.

După ce ați citit întreaga lucrare, studiați secțiunea „Lecturi suplimentare" și alegeți acele titluri care v-ar putea completa informațiile. Scopul nostru a fost să vă trezim interesul și să vă facem studiul cât mai agreabil. Sperăm că la încheierea lecturii veți aprecia că el a fost atins.

Keith Randell

1 Cadrul Reformei

OBIECTIVE DE ATINS

1. Reforma nu este un eveniment precum, de exemplu, o bătălie, sau o acțiune parlamentară. Este denumirea dată de istorici pentru a descrie o serie de evenimente care le-au părut a avea legătură între ele. Întrucât au de-a face cu un concept teoretic și nu cu ceva ce s-a petrecut în realitate, diferiți istorici au optat pentru definiții diverse ale Reformei, incluzând propriile presupuneri și prejudecăți. Este important să fiți conștienți care sunt acestea și care sunt pericolele implicate. O consecință majoră constă în faptul că trebuie să vă dați seama ce definiție folosește oricare dintre autorii ale căror lucrări despre Reformă le citiți. Pe măsură ce parcurgeți primele două secțiuni din acest capitol, încercați să identificați ce implicații presupune termenul „Reformă" și ce definiție va fi întrebuințată în cuprinsul întregii cărți.
2. Istoricii își dedică majoritatea timpului cercetând și relatând în scris *ce* s-a întâmplat în trecut. Dar cel mai mult îi stimulează să gloseze în jurul întrebării *de ce* au avut loc evenimentele pe care le descriu – care au fost cauzele acestora. Aceasta se întâmplă pentru că rareori există vreo certitudine referitoare la cauze (dovezile sunt întotdeauna incomplete și deschise diferitelor interpretări), ceea ce permite fiecărui autor să avanseze acea interpretare care i se pare convingătoare. Punerea în discuție a cauzelor este de asemenea considerată importantă pentru că evenimentele nu pot fi explicate decât dacă se înțelege, măcar parțial, de ce au avut loc. De aceea, a doua jumătate a acestui capitol se concentrează pe discutarea cauzelor Reformei. Pentru a înțelege cât mai bine restul cărții, este nevoie să pătrundeți sensurile acestui subiect. În timp ce citiți prima dată secțiunea a treia, rețineți problemele principale pe care istoricii le-au considerat importante în orice dezbatere pe tema cauzelor Reformei.

1 Introducere

PROBLEMA CHEIE Ce supoziții se află dincolo de maniera în care a fost studiată Reforma în mod tradițional?

a) Capcane de evitat

Subiectul Reformei a fost studiat de mai mulți istorici decât aproape oricare altul. A constituit o sursă de fascinație pentru zeci de mii de studenți pe întinderea a câteva secole și nu există vreun semn că interesul ar diminua. Este o temă extrem de controversată și asupra a foarte puține aspecte există un acord unanim. Chiar amănuntele referitoare la fapte reale sunt contestate aprins. Aproape în fiecare an se publică cel puțin zece cărți noi despre acest subiect, bazate pe cercetări recente. De aceea, ritmul în care devin disponibile dovezi suplimentare este întrucâtva amețitor, iar tabloul general arareori se clarifică în timp. Fiecare cercetare nouă pare să pună sub semnul îndoielii cel puțin unele dintre generalizările simpliste considerate definitive în legătură cu acest subiect. Este extrem de important ca studentul care se apleacă asupra acestei teme, spre deosebire de oricare alta, să țină cont de faptul că înțelegerea noastră este provizorie și că adevărul de azi poate deveni interpretarea greșită de mâine. Se prea poate ca tocmai acest factor de incertitudine să atragă un număr atât de mare de persoane către studiul Reformei.

Desigur, nu trebuie să uităm că „Reforma" este un concept inventat de istorici și folosit pentru a descrie succesiunea de evenimente în urma cărora părți masive din populația Germaniei, Elveției, țărilor scandinave, Olandei și Marii Britanii au întors spatele catolicismului și au devenit membri ai bisericilor protestante independente. „Reforma" nu a fost un termen utilizat la momentul respectiv și nici pe parcursul a câteva generații care au urmat. El a fost introdus în uzul comun în secolul al XVIII-lea de către istorici protestanți din Germania care au pretins ca pe un fapt de netăgăduit că „Reforma" a însemnat un proces prin care mase mari de creștini plini de zel, incapabili să accepte abuzurile larg răspândite ale Bisericii Catolice, s-au rupt de aceasta pentru a-și urma propria lor religie purificată. Termenul însuși de „Reformă" implică faptul că schimbările erau în bine și erau menite să îndrepte răul. În

realitate, modul în care acest concept a constituit punctul central al studiului istoriei Europei secolului al XVI-lea timp de peste 200 de ani a reprezentat o victorie importantă pentru propaganda protestantă. Este mult prea târziu la momentul actual să încercăm să abandonăm conceptul sau chiar să-i schimbăm numele – câteva secole în care să fie numit „Dezertarea" ar putea corecta echilibrul – dar trebuie cel puțin să fim conștienți că atunci când acceptăm ideea de „Reformă" drept cadru al studiului istoric suntem în pericol să înghițim în același timp un număr apreciabil de presupuneri și judecăți de valoare discutabile.

Adevărat în cazul Reformei ca întreg, acest lucru este cu deosebire adevărat în cazul Reformei în Germania, unde discipolii lui Martin Luther au dominat, practic, studierea subiectului și au determinat pe mulți să accepte fără să gândească faptul că Luther și luteranismul ar fi sinonime cu Reforma. În jurul vieții lui s-a creat o întreagă mitologie și în prezent este foarte dificil să discernem faptele de ficțiune. Aceasta i-a făcut pe unii istorici să afirme că am putea mai degrabă să ajungem la o înțelegere adecvată a ceea ce s-a petrecut în Germania în timpul Reformei dacă l-am scoate pe Luther din centrul scenei și l-am înlocui cu „omul de rând", concentrându-ne nu pe conducător, ci pe cei conduși. Se susține că această abordare ne-ar permite să formulăm răspunsuri semnificative la întrebări cum ar fi: „De ce a apărut Reforma în locul și momentul respectiv?", „De ce s-a răspândit pe o arie atât de vastă și atât de rapid?" și „Ce efect a avut asupra vieților oamenilor?"

Totuși, studentul care se apleacă pentru prima dată asupra acestei teme trebuie să se familiarizeze pentru început cu abordarea care-l are în centru pe Luther. Fără aceasta, este foarte dificil să înțeleagă învălmășeala de interpretări contradictorii care însoțesc abordările mai globale ale subiectului. Însă este esențial să reținem că Luther nu a fost unica figură importantă. Există dovezi că influența exercitată de el a fost masivă, dar asta nu îndreptățește afirmația că alte persoane și alți factori nu au avut de asemenea un efect major asupra evenimentelor.

În mod similar, este necesar ca, atunci când optăm pentru abordarea care-l are pe Luther drept figură centrală, să ne amintim permanent de pericolul de a aluneca pe negândite în afirmațiile tipic protestante despre ce s-a petrecut în timpul Reformei, așa încât este important să ne dăm seama că alegerea datelor de debut și de final ale Reformei germane, respectiv 1517 și 1555, poate ascunde alte presupuneri la fel de

periculoase. Cele mai grave sunt cele proferate de istoricii aşa-zisei şcoli Whig (denumită astfel după partidul politic britanic din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea care împărtăşea aceleaşi vederi). Istoricii Whig, care şi-au exercitat în mare măsură influenţa în urmă cu un secol, judecau importanţa unui eveniment după consecinţele sale. Ei credeau în „marşul progresului". În opinia lor, istoria este importantă pentru că explică prezentul în forma sa actuală. De aceea, pe ei nu-i interesa prea mult să măsoare semnificaţia evenimentelor în momentul desfăşurării lor: au preferat să se concentreze asupra rolului acestora în lungul lanţ de cauze şi efecte care duce din trecut spre prezent.

b) Convenţiile referitoare la date

În consecinţă, întrucât Luther a fost personajul de importanţă capitală al mişcării, s-a presupus automat că data de începere a Reformei în Germania trebuie să fie cea la care el a protestat în mod public în legătură cu lucrurile pe care le considera drept neajunsuri ale bisericii. Acest raţionament implică faptul că, o dată ce Luther şi-a exprimat protestul iniţial, Reforma avea să urmeze în mod firesc. Dar trebuie să evităm lipsa de perspectivă în istorie şi să ne amintim că abia spre sfârşitul anilor 1520 s-a constatat inevitabilitatea distrugerii definitive a unităţii bisericii. Deci 1517 este folosit ca data convenţională de începere a mişcării numai în virtutea tradiţiei şi pentru că este la fel de convenabilă (sau neconvenabilă) ca oricare alta şi nu pentru că este percepută ca semnalul clar al începutului Reformei. Nu se poate afirma cu temei despre o mişcare generală precum Reforma (sau Revoluţia industrială) că ar fi început la o dată anumită. Desigur, acelaşi lucru se poate afirma despre data sfârşitului Reformei în Germania. Tradiţia fixării acestuia în 1555 a fost stabilită de scriitorii luterani şi a fost urmată de majoritatea celorlalţi. Dar această dată este valabilă numai dacă ne bazăm pe presupuneri foarte ample. În 1555 s-a încheiat pacea de la Augsburg. Aceasta însemna că stăpânitorii a peste 300 de state şi teritorii practic independente din Germania au convenit ca fiecare prinţ şi guvern al cetăţii să fie liber să aleagă între două religii – catolicismul şi luteranismul – şi ca toţi locuitorii din teritoriu să fie obligaţi fie să îşi urmeze conducătorul, fie să se mute în alt stat. Acest

aranjament a pus capăt războiului religios din Germania pentru câteva generații. Dar a fost un punct de referință numai în ceea ce privește luteranismul. Alte grupări protestante au fost excluse în mod expres de la pacea de la Augsburg. Astfel se naște presupunerea că luteranii erau singurul grup protestant important din Germania, ceea ce nu corespunde adevărului. Anul final 1555 presupune, de asemenea, că după această dată nu s-a mai întâmplat nimic semnificativ. Acest lucru poate să fie adevărat în ceea ce-i privește pe luterani, dar în mod cert nu la fel stăteau lucrurile în cazul catolicilor sau a celorlalte grupări protestante, cum ar fi calviniștii. Pentru aceste motive, datarea tradițională a Reformei din Germania constituie un exemplu evident al felului necorespunzător în care istoricii germani cu simpatii luterane au influențat delimitarea subiectului și modul în care trebuie el studiat. Rețineți acest aspect pe parcursul lecturii întregii cărți. O judecată deformată „structural" de acest tip este de multe ori mai greu de detectat decât prejudecata directă și de multe ori este mai importantă.

2 Ce a însemnat Reforma?

PROBLEMA CHEIE În ce măsură obiectul Reformei a fost în exclusivitate religia?

Până în urmă cu un sfert de secol, istoricii erau de acord, fără rezerve, cu o definiție generală a Reformei. În miezul acestei definiții se găsea presupunerea că fenomenul se referea aproape în întregime la religie. Reforma era termenul folosit pentru a descrie seria de evenimente complexe, desfășurate pe aproape întreaga întindere a secolului al XVI-lea, prin care o minoritate numeroasă a membrilor Bisericii Catolice și-au schimbat credința și s-au alăturat uneia dintre noile biserici protestante care s-au erijat în rivali ai Bisericii Romei. S-au distins două serii de evenimente, legate între ele: prima, Reforma timpurie, desfășurată aproape în întregime în Germania, centrată pe viața și activitatea lui Martin Luther; a doua, Reforma târzie, cu centrul de greutate în Elveția, de unde s-a extins în cele patru zări, care a gravitat în jurul învățăturilor lui Jean Calvin. Unitatea creștinătății vest-europene a fost distrusă ca rezultat al Reformei, după ce ființase mai bine de o mie de

ani. Această schimbare a însemnat o piatră de hotar în istoria Europei, pentru că a deschis, la scară mare, ușa incertitudinii spirituale. În vreme ce înainte existase un singur set de credințe larg acceptat drept corect, acum apăruseră mai multe. Era evident pentru toată lumea că unele dintre ele trebuie să fie greșite. Mulți au început să se întrebe dacă nu cumva toate erau greșite.

Desigur, această definiție tradițională a Reformei, având în centrul său religia, nu a ignorat total dimensiunea politică, socială și economică a schimbărilor care au avut loc. Însă acestea au fost percepute ca fenomene periferice și nu centrale. De aceea, tendința a fost de a nu le studia direct, ci ca pe „factori suplimentari" sau „consecințe ulterioare". Întrebările importante care s-au pus au fost în legătură cu „ruptura de Roma", cu felul în care difereau învățăturile reformatorilor religioși față de cele ale Bisericii Catolice, ca și cu răspândirea, organizarea și structura nou-createlor biserici protestante. Sigur că aceste întrebări au o importanță capitală, mai ales în cazul studiului incipient al temei. Dar ele nu reprezintă subiectele asupra cărora se concentrează cele mai multe cercetări istorice în prezent. Acest lucru nu se datorează faptului că abordarea care pune religia în centrul său a fost epuizată, nerămânând nimic de descoperit – chiar dacă am fi ispitiți să credem că așa stau lucrurile în cazul lui Luther, despre care au fost deja scrise literalmente mii de volume – ci faptului că un număr tot mai mare de istorici au dorit să pună în dezbatere afirmația că Reforma este un fenomen preponderent religios.

Este de la sine înțeles că nimeni nu neagă că Reforma s-a manifestat ca o serie de schimbări în credința, practicile și organizarea religioasă. Se pune sub semnul întrebării dacă întreg „conținutul" său s-a limitat la atât. Oare schimbările au fost dorite și binevenite din rațiuni spirituale sau din motive mai materialiste? Efectele cele mai semnificative s-au regăsit în religie sau în alte aspecte ale vieții? Anumiți autori au afirmat că Reforma poate fi înțeleasă în mod adecvat numai dacă se recunoaște că a fost în esență o revoluție socială. Acești autori au susținut că în Germania, de exemplu, dezvoltarea și răspândirea luteranismului au fost posibile numai pentru că segmente largi ale populației, mai ales orășeni relativ prosperi, erau profund nemulțumiți de felul în care biserica instituia reguli stricte și amănunțite asupra vieții lor de zi cu zi, cum ar fi, de exemplu, reglementările postului. În consecință, mulți dintre aceia

care au îmbrățișat religia reformată, au făcut-o în principal din convingerea că astfel se eliberau de restricțiile mărunte și aveau să-și poată organiza viața după placul lor. Credințele religioase și stilul închinării nu erau decât de importanță secundară. Țelul principal era desființarea controlului social exercitat de biserică.

Alți istorici au susținut că Reforma în Germania a avut cu precădere o natură politică. La un anumit nivel, Reforma a fost înțeleasă ca un exemplu timpuriu de naționalism german, fiind în realitate o mișcare de masă a poporului care refuza să mai accepte continuarea unei stări de lucruri în care străinii, mai ales italienii din Roma, țineau sub control atâtea aspecte ale vieții din Germania și profitau în așa măsură de averea ei. La alt nivel, ea este descrisă ca un instrument al conducătorilor locali pentru a îndepărta influența externă din teritoriile lor. Principii luterani au câștigat controlul asupra bisericii, în loc s-o lase în mâinile papei de la Roma, ceea ce înseamnă că hotărârile finale în privința chestiunilor legale referitoare la căsătorie și moșteniri, ca și probleme de natură direct religioasă erau de acum în totalitate la latitudinea lor.

Alți istorici însă au argumentat că Reforma a fost în realitate o chestiune economică. Ideea lor este că o perioadă de inflație galopantă i-a determinat pe oameni să caute efectiv modalități de reducere a poverilor lor financiare și o ruptură de Roma li s-a părut o cale foarte bună pentru a realiza aceasta. De la țăranul simplu, care în mod eronat și-a imaginat că nu va mai fi nevoit să plătească zeciuielile (taxa pe producția agricolă, plătibilă bisericii), până la principe, care anticipa posibilitatea confiscării pământurilor bisericești, perspectiva câștigurilor financiare era generală. Aceasta, se afirmă uneori, a fost cauza sprijinului larg acordat Reformei și adevăratul ei înțeles.

Toate aceste interpretări se bazează pe amplasarea Reformei într-un context mai larg, în care constituie doar un exemplu într-o tendință generală care se poate constata în epocă. Contextul cel mai generos este furnizat de acei istorici care văd Reforma ca pe o parte a schimbărilor radicale care au avut loc în mentalitatea majorității oamenilor despre viață și existență și în ideile lor despre acestea. Sunt comparate tiparele de gândire medievale și cele moderne. Mentalitatea medievală se caracterizează prin faptul că se întemeiază pe certitudini – siguranța că Dumnezeu a proiectat lumea spre a fi ceea ce este, certitudinea că datoria fiecărui individ este de a trăi cu resemnare și bună cuviință viața care a

fost plănuită pentru el și certitudinea că cei de la putere sunt purtătorii de cuvânt ai divinității. Tiparele moderne ale gândirii sunt concepute ca întemeindu-se pe îndoială – nesiguranță despre cunoașterea tuturor răspunsurilor, dubiu că „adevărurile" transmise din cercurile de sus ale puterii ar fi obligatoriu de încredere și îndoială că individul este atât de neajutorat în fața voinței lui Dumnezeu pe cât se crezuse în vechime. Reforma este percepută ca un exemplu că aceste schimbări aveau loc. „Epoca descoperirilor", în care europenii au explorat lumea care le era anterior necunoscută și „Epoca științei", în care s-a încercat găsirea de răspunsuri noi la întrebări vechi, în loc să se fi bazat pe înțelepciunea moștenită din trecut, pot fi de asemenea considerate ca mișcări în acest cadru generalizat al schimbărilor.

Toate aceste idei referitoare la Reformă conțin elemente de adevăr. Într-o anumită măsură, răspunsurile diferite rezultă din faptul că istoricii acordă înțelesuri diferite întrebării „Ce a însemnat Reforma?" Unele răspunsuri vin din perspectiva prezentului, cu avantajul cunoașterii unei perioade istorice vaste, atât înainte, cât și după Reformă. Astfel, istoricii pot sugera interpretări care leagă între ele evenimentele așa cum contemporanii n-ar fi putut s-o facă. Alți scriitori au încercat să identifice semnificația evenimentelor pentru cei care le-au trăit. De aceea nu este surprinzător că au fost date răspunsuri diferite. Faptul că Reforma a afectat milioane de oameni în multe locuri diferite și în perioade diferite explică, de asemenea, de ce este posibil să găsim mai multe răspunsuri aparent valabile la aceeași întrebare. Există atât de multe dovezi de analizat, încât ar fi imposibil pentru un istoric sau o echipă de istorici să le studieze pe toate, chiar dacă și-ar dedica viața acestui scop.

Orice cercetare a subiectului Reformă trebuie să fie foarte selectivă. Iar în actul selectării este foarte ușor să aduni dovezi care indică o direcție și să omiți dovezi care ar sprijini o concluzie opusă, chiar dacă nu aceasta ar fi fost intenția istoricului. O dată ce a fost formată o ipoteză inițială din studierea primelor dovezi, ulterior este întotdeauna posibil să găsești alte dovezi în sprijinul acestora în volumul documentelor existente. În cazul unei teme atât de vaste precum Reforma este întotdeauna posibil să concepi definiții și explicații noi, să identifici o mulțime de dovezi care să le susțină. Dar rămâne imposibil să prezinți probe concludente care să ateste corectitudinea unei anumite interpretări, iar pe de altă parte istoricii nu pot nici să dovedească incorectitudinea totală a altei

interpretări. Astfel, întotdeauna va persista incertitudinea, iar judecățile vor trebui făcute cu precauție. Dar pentru a oferi explicații ale trecutului, istoricii trebuie să fie pregătiți să adopte unele definiții, chiar provizorii. În acest volum argumentul că, pentru oamenii epocii respective, evenimentele Reformei germane au fost axate în principal pe chestiuni religioase, a fost acceptat ca cea mai convingătoare interpretare disponibilă în prezent. Această decizie a dictat, în mod firesc, alegerea problemelor care vor fi discutate în restul cărții.

3 Cauzele Reformei

PROBLEME CHEIE Cum își organizează de obicei istoricii ideile în legătură cu cauzele? De ce sunt cauzele aproape întotdeauna extrem de controversate?

Atunci când istoricii cercetează un eveniment din trecut, se spune deseori că sunt interesați în găsirea celor trei „c" – cauzele, cursul evenimentelor și consecințele. Un alt mod de a exprima același lucru ar fi interesul de a găsi răspunsurile la trei întrebări: „De ce s-a întâmplat evenimentul?", „Ce s-a întâmplat?" și „Care au fost urmările a ceea ce s-a întâmplat?". În explorarea cauzelor pot fi folosite câteva abordări. Cea mai cunoscută este împărțirea cauzelor posibile în grupuri, în funcție de cronologie. De regulă se folosesc trei diviziuni cronologice – termen lung, termen scurt și imediat. Cauzele pe termen lung sunt deseori considerate cele care se întind pe decenii și chiar pe secole; cele pe termen scurt sunt cele care nu cuprind mai mult de câțiva ani; iar cauzele imediate sunt de obicei acelea petrecute cu ore, zile sau cel mult luni înainte de evenimentul în discuție. Întrucât de multe ori este imposibilă o dimensionare exactă a diviziunilor cronologice, ne va ajuta să reținem definiția fiecăreia. Cauzele pe termen lung pot fi considerate drept factorii care explică de ce evenimentul trebuia să se întâmple mai devreme sau mai târziu; cauzele pe termen scurt sunt acelea care ne explică de ce evenimentul a avut loc aproximativ în momentul respectiv; cât despre cauzele imediate, acestea ne oferă explicația motivului pentru care evenimentul s-a declanșat exact în momentul în care acest lucru s-a întâmplat. Pe lângă identificarea cauzelor și ordonarea lor cronologică,

de regulă autorii evaluează importanța relativă a factorilor pe care i-au ales. De cele mai multe ori, ei pun aceeași întrebare în legătură cu fiecare factor: „Ar fi avut loc evenimentul în absența acestui factor?". Dacă răspunsul la această întrebare este „nu", factorului i se atribuie un grad ridicat de importanță. Dimpotrivă, dacă răspunsul este „da", factorul primește doar o semnificație secundară. Pe măsură ce citiți, în continuare, discutarea cauzelor Reformei în Germania, căutați să stabiliți importanța relativă a factorilor la care se face referire. În acest proces este posibil să aveți o opțiune proprie pentru clasificarea factorilor în una din cele trei categorii: „foarte important", „important" și „nu foarte important".

a) Cauzele pe termen lung

PROBLEME CHEIE Ce factori au fost considerați de către istorici ca posibile cauze pe termen lung ale Reformei din Germania? De ce s-a dovedit atât de dificilă stabilirea importanței relative a fiecărei cauze potențiale? Înțelegem noi cauzele pe termen lung ale Reformei din Germania sau mai degrabă suntem nesiguri în această privință?

i) Situația religiei

O dată acceptat argumentul că esența Reformei au constituit-o chestiunile religioase, concluzia este că trebuie să căutăm cauzele pe termen lung în principal în situația religiei în momentul respectiv. Cei care sunt de părere că Reforma a însemnat schimbări în plan social, politic, economic sau intelectual, vor căuta, desigur, cu precădere, cauzele în aceste zone, cu toate că și aceștia vor trebui să analizeze cu atenție problemele religioase pentru a explica de ce Reforma a avut loc într-un cadru religios. În consecință, în cele ce urmează, problemele de natură religioasă vor fi în centrul atenției.

Pentru cei care au trăit numai într-o societate laică, în care cadrul gândirii cotidiene este reprezentat de achiziționarea și consumul de bunuri materiale, este dificil să înțeleagă ce înseamnă traiul într-o societate întemeiată pe religie. Există și astăzi astfel de societăți, de exemplu în lumea islamică sau în cea hindusă, dar sunt rar întâlnite în așa-numita lume creștină. Altfel stăteau lucrurile în urmă cu 500 de ani, când societățile Europei occidentale erau întemeiate în bună măsură pe religie.

Aceasta reiese clar din trei lucruri: statutul diferit în societate al diverșilor conducători; scopul în viață al majorității oamenilor; și reacțiile lor la situațiile de zi cu zi.

Noi suntem obișnuiți cu o singură structură principală a puterii în societatea britanică, bazată pe guvernul ales în mod democratic. În Europa secolului al XVI-lea existau două: puterea civilă reprezentată de un principe (termenul folosit de istorici pentru a denumi un conducător laic, indiferent ce titlu purta acesta în realitate – rege și duce erau cele mai frecvente) și puterea ecleziastică exercitată de biserică, condusă de papa de la Roma. Ambele puteri își disputau întâietatea, dar nici una nu reușea s-o domine pe cealaltă pe perioade îndelungate. De regulă ambele acceptau că singura soluție viabilă era ca fiecare s-o considere pe cealaltă aproape ca pe o egală. În consecință, omul de rând avea, teoretic, doi stăpâni: șeful statului și șeful bisericii. Cetățeanul de rând venea în contact zilnic cu reprezentanții de rang inferior al celor două structuri ale puterii, vechilul și preotul.

Cetățeanul german tipic de la începutul secolului al XVI-lea, la fel ca majoritatea locuitorilor din Europa occidentală, era profund interesat atât de „lumea aceasta", cât și de „lumea viitoare". Mortalitatea infantilă era ridicată, multe femei mureau la naștere, adulții supraviețuitori erau bătrâni la 40 de ani și numai un procent minuscul de populație ajungea la limita anticipată de Biblie, de 70 de ani. Când după fiecare colț îi păștea moartea, atenția deosebită a oamenilor pentru a îndeplini cele necesare ca să se asigure că aveau să treacă în viața veșnică (mântuirea), era pur și simplu o atitudine de prudență. Viața pe acest pământ era deseori scurtă și mizeră, un simplu interludiu în comparație cu veșnicia. Numai nebunii și cei lipsiți de voință erau gata să rişte pedeapsa eternă în schimbul plăcerilor trecătoare ale păcatului. Pentru mulți oameni forța motivantă cea mai semnificativă în viață era dorința de a avea certitudinea mântuirii și pentru aceasta trebuiau să apeleze la biserică.

Noi trăim într-o epocă în care aproape tot ce ni se întâmplă nouă sau în jurul nostru poate fi explicat în termeni raționali – înțelegem că evenimentele care ne afectează au cauze care, de regulă, pot fi identificate. Acest lucru ne dă siguranță, întrucât, în viețile noastre predomină un sentiment al ordinii. În urmă cu 400 de ani lucrurile stăteau invers. Deseori singura explicație disponibilă era „așa a vrut Dumnezeu" sau „a fost lucrarea diavolului". La orice amenințare a unei catastrofe

generale sau individuale – secetă, molimă sau tulburări sociale; o tâlhărie, o boală gravă sau posibile distrugeri ale recoltei, de exemplu – prima reacție era să chemi ajutorul divin. Aceasta nu se făcea de obicei adresându-te direct lui Dumnezeu, întrucât se credea că el este inaccesibil muritorilor de rând. Abordarea se realiza prin intermediul reprezentanților săi pe pământ, clerul sau, de cele mai multe ori, prin mijlocirea reprezentanților omenirii în ceruri, sfinții. Fiecare avea un sfânt despre care credea că este gata oricând să mijlocească în numele său. Sfântul era fie cel în a cărui zi se născuseră și al cărui nume îl purtau, fie patronul protector al breslei sau meseriei, fie al regiunii în care locuiau. Pentru mulți oameni, îndeosebi pentru femei, preferată era Fecioara Maria, foarte accesibilă și extrem de influentă. „Cultul sfinților" făcea parte din cotidian. Oamenii purtau pretutindeni simbolurile sfinților lor, li se rugau în biserici, dădeau de pomană în numele lor, le promiteau că vor avea un comportament demn și uneori mergeau în pelerinaje la locuri anume asociate cu un sfânt, mai ales acolo unde se aflau moaște sfinte. Convingerea că prin „fapte bune" puteau fi „cumpărate" favoruri speciale, inclusiv mântuirea, era aproape generală.

În ultimii ani, istoricii au încercat să investigheze soliditatea acestor opinii generalizate asupra vieții religioase de la sfârșitul Evului Mediu, fiind cu precădere interesați să tragă concluzii în legătură cu „starea de sănătate" a religiei. Era aceasta în declin, se găsea în echilibru sau în centrul unei stări de entuziasm proaspăt? S-a presupus că un diagnostic corect al „stării religiei" din perioada respectivă ar conduce la răspunsuri privind cauzele Reformei. Dar s-a dovedit foarte dificil, după cum era de așteptat, să se localizeze sursele adecvate de informații. Dovezile care ne-au parvenit se limitează deseori la zone foarte restrânse și nu sunt concludente, întrucât se referă la aspecte limitate ale comportamentului religios. Astfel, cu toate că s-a putut stabili că suma destinată așezămintelor caritabile, sau banii lăsați prin testament pentru celebrarea slujbelor pentru morți, sau numărul de oameni care mergeau la biserică erau în creștere sau în descreștere într-un oraș sau regiune anume, aceasta nu înseamnă automat că avem dovezi care confirmă generalizarea acceptată în mod tradițional cu privire la situația religiei în Evul Mediu târziu și nici care o contrazic. Nici dovezile adunate într-o zonă geografică mai mare – cum ar fi numărul de cărți religioase și pamfletele publicate în Germania – nu se pretează la o interpretare mai facilă,

pentru că necunoscutele sunt întotdeauna mai numeroase decât elementele cunoscute. Deci există oricând posibilitatea ca imaginea dezvăluită de dovezile disponibile să nu fie caracteristică. De exemplu, în interpretarea cifrelor din materialele religioase publicate, există două probleme: noutatea tiparului ca instrument în sine – ceea ce face imposibilă comparația situației de la sfârșitul secolului al XV-lea cu perioadele premergătoare – și determinarea relevanței acestor dovezi în formularea unor concluzii despre cele peste 90 de procente din totalul populației care nu știau să citească. Tot ceea ce se poate afirma este faptul că istoricii au dreptate să fie interesați dacă religia ocupa un loc important în viața oamenilor din epoca pre-Reformă, sau dimpotrivă, ponderea ei era în scădere, întrucât astfel de informații ar putea fi foarte utile în identificarea cauzelor pe termen lung ale Reformei. Un lucru însă pare sigur: eforturile lor nu ne vor permite să ajungem la concluzii absolut ferme, iar subiectul va rămâne o controversă perpetuă.

Din păcate, informațiile adunate până în prezent nu lasă să se întrevadă decât dovezi privind atât un declin, cât și un interes crescând în religia convențională. Este, deci, imposibil să susținem cu certitudine fie că Reforma a fost provocată de o revigorare generală a entuziasmului pentru religie, fie că a fost o reacție la declinul general al fervorii religioase. Asupra acestui subiect este nevoie să se revină cu cercetări aprofundate și chiar după aceea nu va fi posibil să se formuleze un răspuns definitiv. Dar, indiferent de diferențele de opinii în legătură cu direcția în care se îndrepta religia poporului în momentul respectiv, nimeni nu a pus la îndoială efectiv opinia conform căreia credințele și presupunerile religioase erau parte integrantă a tuturor aspectelor vieții în Evul Mediu târziu. Așa se explică de ce a fost posibil ca disputele religioase să se fi situat în centrul istoriei politice a Europei secolului al XVI-lea într-o măsură de neconceput patru secole mai târziu.

ii) Învățăturile și practicile bisericii

Chiar dacă nu facem decât să adăugăm noi incertitudini privind cauzele pe termen lung ale Reformei, trebuie menționat faptul că pe la 1500 nu exista o nemulțumire răspândită în privința învățăturilor și practicilor bisericii. Se pare că majoritatea oamenilor credeau că, de vreme ce erau botezați la scurt timp după naștere, mergeau la slujbă cel puțin o dată pe an pe parcursul întregii lor vieți adulte și primeau sacramentul

„ultimei ungeri" (iertarea de păcate acordată de preot în numele lui Dumnezeu) cu puțin înainte de moarte, mântuirea le era garantată, cu condiția ca păcatele să nu le fi fost prea numeroase. Erau împăcați cu faptul că probabil aveau să petreacă un număr de ani – la nevoie de ordinul miilor – în purgatoriu, ispășind păcate pe care nu le mărturisiseră vreodată vreunui preot și care, în consecință, nu fuseseră iertate de Dumnezeu. Dar erau convinși că purgatoriul, sala de așteptare a raiului ai cărei ocupanți sufereau cazne minore, chiar dacă era neplăcut, putea fi suportat. Era de departe de preferat iadului, unde, se credea, cei care sfârșeau acolo, păcătoșii complet nepocăiți, îndurau chinul veșnic al focului, supliciul mirosului de pucioasă și batjocura dracilor și a demonilor.

Puțini erau cei care credeau că biserica nu deținea răspunsurile corecte sau că mântuirea nu era la îndemâna tuturor celor pregătiți să facă eforturile necesare pentru a o obține. Se credea că aceste eforturi erau uneori laborioase, întrucât biserica propovăduia că viața veșnică putea fi câștigată prin faptele, și nu prin credința cuiva. Dar, cel puțin, nu se punea problema de a duce o viață complet lipsită de păcat, aspirație care era în general recunoscută ca nerealistă. Era nevoie doar de o ispășire cum se cuvine a păcatelor, lucru care se realiza prin mărturisirea păcatelor unui preot și îndeplinirea penitențelor conform instrucțiunilor; prin participarea regulată la mesă (slujba în care se săvârșea euharistia, prin care se reproducea sacrificiul vieții lui Isus); sau prin o multitudine de „fapte bune". O categorie de „fapte bune" o constituia cumpărarea indulgențelor, care erau promisiuni de reducere a perioadei care avea să fie petrecută în purgatoriu. Deseori, acestea conțineau dezlegarea de un număr fix de ani, uneori de ordinul milioanelor. Indulgențele erau vândute sub autoritatea papei și erau folosite pe scară tot mai largă ca un mijloc de creștere suplimentară a veniturilor. Mulți conducători nu permiteau vânzarea lor în ținuturile pe care le stăpâneau pentru că sistemul ducea la abuzuri. Totuși, în ansamblu, nu sunt dovezi că oamenii de rând le-ar fi respins: lor le păreau a fi o afacere bună.

iii) Structura și organizarea bisericii

Exista, totuși, un puternic sentiment de revoltă în Germania în legătură cu structura și organizarea bisericii. Aceste resentimente decurgeau din faptul că biserica se afla sub controlul străinilor, având în frunte

pe papă, care locuia la Roma și stăpânea aproape toată Italia centrală. Fiecare papă era ales pe viață de către cardinali, rangul cel mai înalt în ierarhia clericală. La rândul lor, cardinalii erau aleși de papă. Majoritatea covârșitoare a cardinalilor și aproape toți papii erau italieni. Aceasta n-ar fi însemnat prea mult dacă papalitatea, în nevoia ei de a-și menține poziția politică în fața încercărilor francezilor și a Habsburgilor de a domina Italia, n-ar fi avut o cerință inepuizabilă de venituri suplimentare, obținute în bună parte din Germania, singura zonă a creștinătății care era în același timp bogată și lipsită de un guvern central puternic care să se opună pretențiilor financiare ale papei. Sume uriașe de bani, sub formă de aur și argint, părăseau în fiecare an Germania pentru a ajunge la Roma.

Papa era în măsură să pretindă acești bani în principal pentru că era singurul care putea să-și dea acordul celor care doreau să fie scutiți de diversele exigențe legale impuse de biserică. Sumele cele mai mari erau percepute de la familiile de vază din Germania, atunci când acestea doreau să cumpere funcții bisericești importante pentru fiii cei mai mici. În cazul în care copilul era minor, sau deținea deja o slujbă similară, suma creștea considerabil, căci astfel de numiri erau ilegale și era nevoie de dispense speciale din partea papei pentru a putea fi puse în practică. Aria de răspândire a acestor rentabile aranjamente era vastă, întrucât cam o cincime a Germaniei se afla sub controlul episcopilor și arhiepiscopilor independenți. Așa stăteau lucrurile îndeosebi în cazul arhiepiscopiilor Mainz, Köln și Trier, ai căror proprietari erau în același timp și membri ai grupului de persoane de vază ai celor șapte electori, cei care îl alegeau pe împăratul Sfântului Imperiu roman de națiune germană. Sume mai mici, dar nu insignifiante, erau obținute de la toți slujbașii bisericii nou-numiți în funcții, ca și de la mirenii care solicitau reglementări speciale, de obicei în materie de căsătorie și moșteniri, cele două domenii majore asupra cărora biserica căpătase controlul legal. Aranjamentele financiare ale celor avuți exercitau, bineînțeles, un efect imediat asupra oamenilor de rând. Orice sumă de bani datorată papei trebuia adunată încasând-o, deseori prin mijloace nu tocmai ortodoxe, de la populație. Așa se face că solicitările papei deveneau o problemă de interes general. Primii reformatori au bătut multă monedă pe faptul că papa, a cărui menire era de a fi un bun păstor, își dedica mare parte a energiei jupuirii turmei sale.

Firea hrăpăreață a conducerii de la Roma se reflecta de cele mai multe ori la toate nivelele bisericii din Germania. Interesul major al clerului părea să fie strângerea de averi, și nicidecum bunăstarea spirituală a poporului. Resentimentele nu erau provocate de faptul că oamenii bisericii vieţuiau după modelul lumesc: problema consta în faptul că impuneau tarife prea mari pentru orice serviciu prestat, iar omul de rând trebuia fie să plătească, fie să riște osânda. În aceste condiții, curentul anticlerical (ostilitate îndreptată împotriva bisericii și a celor care deţineau posturi în sânul ei) era larg răspândit, ceea ce ducea la crearea unei atmosfere în care orice atac la adresa ierarhiei bisericești nu putea să fie decât binevenit de toată lumea. Pe fundalul acestei exploatări financiare se observau și alte neajunsuri ale bisericii.

iv) Papalitatea

Autorii protestanți moderni au avut tendința de a fi extrem de critici la adresa papalității de la începutul secolului al XVI-lea, din cauza atitudinii sale morale care lăsa mult de dorit. Papii din această perioadă – cu precădere renumitul Rodrigo Borgia, al cărui pontificat sub numele de Alexandru al VI-lea, între anii 1492-1503, a fost cea mai rușinoasă dintre toate și a făcut ca numele de Borgia să devină sinonim cu crima, desfrâul sexual și aproape orice viciu cunoscut – au fost în general politicieni cinici, mai dedicați satisfacerii poftelor personale și sporirii averilor familiale decât protejării intereselor papalității, chiar și a celor politice. În ordinea lor de priorități, problemele spirituale ocupau ultimele locuri, dacă nu cumva reprezentau amenințări la adresa intereselor lor financiare. Majoritatea „păcatele mortale" ei le comiteau la lumina zilei, iar uneori chiar ridiculizau practicile religioase pe care se presupunea că sunt chemați să le promoveze. Cu toate acestea, există puține dovezi că această conduită, chiar devenită cunoscută de mai toată lumea în Germania prin anii 1520, a provocat mari nemulțumiri. În această privință, istoricii protestanți au exagerat. Faptul că abaterile papalității ar fi reprezentat în realitate un motiv al Reformei nu a fost stabilit. Ponderea lor a constat în faptul că papa și consilierii săi erau atât de ocupați să interpreteze evenimentele în sensul propriilor lor interese lumești, încât nu au reușit să înțeleagă semnificația spirituală a ceea ce se întâmpla decât în momentul în care a fost prea târziu pentru a împiedica o sciziune în sânul bisericii.

v) Abuzurile din Germania

În mod asemănător, așa-numitele abuzuri răspândite pe scară largă în interiorul bisericii din Germania i-au preocupat mai mult pe istorici decât pe contemporani. Cei mai mulți membri ai înaltului cler erau nobili cu o educație precară și fără nici o pregătire teologică, pentru care postul ocupat reprezenta o sursă de putere, prestigiu și venituri. Mulți preoți parohi, mai ales cei din zone îndepărtate, erau țărani analfabeți, care abia dacă știau cum să-și îndeplinească slujba bisericească obișnuită. Pluralismul (deținerea a mai mult de un post de preot paroh, episcop etc.) și consecința sa, absenteismul, erau practici comune, iar diaconii fără pregătire erau deseori angajați spre a ține locul preotului absent. Însă majoritatea populației, care oricum nu cunoștea o situație mai bună, nu remarca aceste lucruri, cu toate că avem dovezi că lipsa de sprijin duhovnicesc era resimțită în unele zone, cu deosebire în orașe, unde devenise un fapt obișnuit numirea unor predicatori speciali, a căror sarcină era de a susține slujbe regulate în care să învețe pe oameni ce să creadă – o responsabilitate pe care mulți preoți parohi nu doreau sau nu puteau să și-o asume. Totuși, situația generală a bisericii, chiar dacă pare deplorabilă observatorului modern, nu reprezenta o preocupare majoră a cetățeanului de rând din Germania primei jumătăți a secolului al XVI-lea. De aceea nu se poate argumenta că ea a constituit o cauză principală sau directă a Reformei. În cel mai rău caz, se poate afirma că situația existentă a slăbit biserica și a făcut să-i fie dificil să se apere eficient în momentul în care a fost atacată vehement.

În concluzie, căutarea cauzelor pe termen lung, sigure și clar identificabile, ale Reformei, este relativ frustrantă. Nu pot fi identificate decât situații și eventuale tendințe care au creat un teren favorabil atacurilor la adresa bisericii în multe zone, cu precădere în Germania.

b) Cauze pe termen scurt

PROBLEMA CHEIE În ce măsură este posibil să se argumenteze că activitatea umaniștilor a fost principala cauză pe termen scurt a Reformei?

i) Umaniștii

Din păcate, nici în cazul investigării posibilelor cauze pe termen scurt lucrurile nu sunt cu mult mai clare. Explicațiile tradiționale referitoare la cauzele pe termen scurt ale Reformei încep de obicei cu examinarea activității umaniștilor. Aceștia au fost cărturari interesați îndeosebi în studiul scrierilor din Grecia și Roma antică, ca și al Bibliei, și anume al textelor cât mai apropiate de original cu putință. Scopul lor era de a descoperi înțelesurile atribuite inițial de autor, spre deosebire de acceptarea interpretărilor apărute în Evul Mediu în baza textelor fragmentare și a traducerilor aproximative. Umanismul devenise din ce în ce mai important în lumea erudită a savanților secolului al XV-lea, pe măsură ce Renașterea se răspândea spre nord din locul său de baștină, Italia. În centrul mișcării se afla credința că viața în această lume nu trebuie să fie concepută în principal drept o pedeapsă pe care păcătoșii au a o ispăși înainte ca sufletele lor să poată obține intrarea în ceruri. În loc să accepte umil învățăturile și explicațiile tradiționale, umaniștii pretindeau să li se arate dovezi. Această abordare a problemelor era în general întâmpinată cu respingere de biserică, unde cerința normală era pentru obedință necondiționată. Însă nu toți membrii de prim rang ai clerului erau ostili acestei atitudini, pentru că se putea argumenta că o analiză proaspătă a dovezilor poate conduce la o înțelegere mai clară a lui Dumnezeu și a voinței Sale. În consecință, umaniștilor li se permitea să-și continue cercetările nestingheriți, câtă vreme nu făceau nimic care să pună la îndoială structura puterii existente în biserică.

Eruditul umanist de frunte de la începutul secolului al XVI-lea a fost Desiderius Erasmus (1466?-1536). Din locuința sa din Olanda el a construit o rețea de corespondenți într-o serie de țări, prin intermediul cărora a transmis cele mai recente descoperiri științifice și a pus în dezbatere problemele la ordinea zilei. Multe dintre figurile politice de primă mărime ale Europei îi solicitau sfaturile. Lucrările sale erau publicate în latină, limba savanților, și puteau fi aflate în toate centrele de învățământ de pe întinsul Europei occidentale. Reputația lui de gânditor și cercetător era fără egal. Specialitatea sa era studiul Noului Testament al Bibliei, iar abordarea cea tipic umanistă. În cercetarea sa el nu s-a bazat pe textul unanim acceptat – Vulgata, care era o traducere în latină a textelor originale – ci a ținut să studieze cele mai vechi manuscrise cunoscute, care erau în greacă. El a atras atenția asupra

faptului că unele învățături ale bisericii ruse se întemeiau pe texte traduse greșit de Sf. Ieronim, autorul Vulgatei. Una dintre contribuțiile sale cele mai importante a fost publicarea, în 1516, a unei versiuni corecte a Noului Testament în greacă, pe care alți cărturari au putut-o folosi la pregătirea versiunilor în limba maternă a Bibliei. El s-a străduit să le explice, celor care aveau educația și capacitatea intelectuală să înțeleagă, că învățăturile și practicile bisericii erau presărate cu erori și inadvertențe. Nutrea o puternică opinie că biserica ar fi trebuit să încurajeze oamenii să-și trăiască viața asemenea lui Cristos, în loc să-i învețe să caute mântuirea prin practicarea unor ritualuri formale. În această privință, el se făcea ecoul unui grup numeros, dar neorganizat, de reformatori din toată Europa, care urmăreau, de cel puțin un secol, o regenerare spirituală a bisericii.

Având în vedere opiniile sale despre conduita creștinilor, nu e de mirare faptul că Erasmus a lansat atacuri împotriva a ceea ce el considera a fi lipsa totală de evlavie a multor reprezentanți clericali de prim rang. Satira lui, *Elogiul nebuniei*, în care ridiculizează exemplul tipic de față bisericească, în aparență aducându-i laude pentru neajunsurile sale, s-a transformat în echivalentul contemporan al unui *best seller*. Înainte ca Luther să fi devenit vestit, în toate zările Europei apăruseră mii de discipoli și admiratori ai lui Erasmus, mulți dintre ei oameni de vază.

Istoricii au înclinat să considere existența unui sprijin pe scară atât de largă față de ideea de reformă înainte de 1517 drept una din cauzele majore pe termen scurt ale Reformei. Contemporanii au afirmat chiar că „Erasmus a semănat, iar Luther a cules". Din păcate, legătura dintre Erasmus și discipolii săi și Reformă nu este atât de limpede. În realitate, Erasmus, ca și alți umaniști de frunte au refuzat să i se alăture lui Luther, preferând să rămână în biserică și să militeze pentru schimbare din interior. Ei au negat orice responsabilitate în legătură cu ceea ce ei considerau a fi excesele lui Luther. Replica lui Erasmus, „Eu am semănat ceva, iar Luther a cules cu totul altceva" este grăitoare pentru atitudinea sa. În 1520 el îi scria legatului papal următoarele:

1 Poate corupția Curții de la Roma necesită reformă, extensivă și imediată, dar eu și cei asemenea mie nu suntem cei meniți să ne asumăm o astfel de întreprindere. Sunt mai degrabă în favoarea păstrării situației actuale, decât a unei revoluții care ar duce la cine știe ce. Dacă doresc, să fie alții

martirii. Eu nu aspir la această onoare. Unii mă urăsc pentru că aș fi luteran; alții, pentru că nu sunt luteran. Vă asigur că Erasmus a fost, și va fi întotdeauna, un supus credincios al Sfântului Scaun Roman.

Acesta avea să rămână punctul lui de vedere pentru tot restul vieții. Doi ani mai târziu, el își afirma mai clar poziția, într-o scrisoare către unul din numeroșii săi corespondenți:

Fiecare dintre părți mă presează și îmi reproșează. Tăcerea mea împotriva lui Luther e interpretată drept consimțământ, în vreme ce luteranii mă acuză că aș fi părăsit evanghelia de teamă... Nu pot fi altceva decât ceea ce sunt și nu pot să nu detest disensiunile. Nu pot să nu iubesc pacea și armonia. Îmi dau seama că este mult mai ușor să iști o răzmeriță, decât să o domolești.

Luther considera această opinie complet inacceptabilă și nu a întârziat să-i aducă la cunoștință lui Erasmus părerea lui, în termeni foarte duri. Curând, cei doi au încetat să se mai respecte unul pe celălalt, iar în cazul lui Luther, admirația s-a transformat în ură. Sentimentele lui Erasmus nu erau la fel de aspre, dar chiar și el își vădea iritarea, precum în această scrisoare către Luther:

Lumea întreagă îți cunoaște caracterul, care te-a făcut să aștemi pe hârtie împotriva mea lucruri mai înverșunate și, ceea ce este mai mârșav, mai răuvoitoare, decât ale oricui altcuiva... Unde vrei să ajungi cu acuzele grosolane că aș fi ateu?... Poți să mă blestemi în ce fel vei dori, dar nu cu firea pe care chiar tu o ai, doar dacă Domnul nu ți-o va schimba.

Opiniile lui Erasmus erau împărtășite de mulți umaniști. Unii, precum Sir Thomas Morus, în Anglia, erau chiar gata să moară, mai degrabă decât să-și renege loialitatea față de biserică. În aceste circumstanțe, este greu de susținut că Reforma a avut loc ca rezultat direct al activității umaniștilor. Dar cel puțin este posibil să se demonstreze că lucrările lor au favorizat crearea unui climat intelectual în care învățăturile lui Luther au putut fi acceptate. În consecință, se poate spune că fără activitatea lui Erasmus și a celorlalți umaniști de aceeași orientare, probabil că Reforma nu s-ar fi declanșat. Cu toate că nu aceasta a fost

intenția lor, ei au sprijinit crearea unui climat intelectual propice acceptării ideilor lui Luther.

ii) Primii reformatori

Anumiți istorici nu au dorit să răspundă la întrebarea de ordin general: „De ce a avut loc Reforma?". Aceștia au fost mai interesați de aflarea motivelor pentru care aceasta s-a petrecut în zona și perioada respectivă, și nu în alt loc și în altă perioadă. Cercetările lor în acest sens se întemeiază pe faptul că autoritatea instituțională a bisericii mai fusese pusă la încercare și înainte. Aceste acțiuni au fost similare cu cele ale lui Luther din multe puncte de vedere dar nici una nu s-a soldat cu crearea ireversibilă a unor biserici rivale. Cei doi reformatori care sunt de obicei considerați drept precursorii lui Luther sunt John Wycliffe (1320?-1384) și Jan Hus (1368-1415). Wycliffe în Anglia și Hus în Boemia (zonă a Republicii Cehe de astăzi) se pronunțaseră public atât împotriva abuzurilor din cadrul structurii și organizării bisericii, cât și a învățăturilor bisericii, care păreau a contrazice intențiile lui Dumnezeu, așa cum erau ele revelate în Biblie. Luther a procedat în același fel. Wycliffe și Hus au atras un număr însemnat de suporteri, care erau chiar gata să se jertfească pentru credința lor regăsită. La fel a făcut și Luther. Dar adepții lui Wycliffe, lollarzii, nu au reușit să-și definească o identitate separată, chiar dacă ei au rămas o grupare aparte în biserica Angliei, timp de câteva generații. Partizanii lui Hus, husiții, au avut întrucâtva mai mult succes, mai ales după arestarea și executarea acestuia ca eretic, sub conducerea împăratului, care le oferea siguranță. Ei au obținut controlul bisericii în anumite zone ale Boemiei, îndeosebi cele mărginașe, și au reușit să își mențină pozițiile, și să evite valul de represiuni. Dar aceștia nu au putut porni o ofensivă pentru câștigarea de zone noi de partea credinței lor. Adepții lui Luther, pe de altă parte, au reușit acest lucru.

De ce s-a înregistrat această diferență? De ce încercările lui Luther de a reforma biserica au condus la Reformă, iar cele ale lui Wycliffe și Hus nu au avut același rezultat? În fond, toți au trăit într-o perioadă de abuzuri pe scară largă în biserică și toți au atras mase mari de adepți. Răspunsul se află parțial în personalitatea, caracterul și abilitățile reformatorilor, ca și în mediul în care și-au desfășurat activitatea. Capitolul următor se concentrează exact asupra acestor chestiuni.

iii) Cauzele imediate

În vreme ce există un dezacord acut între istorici, atât în ceea ce privește cauzele pe termen lung, cât și cele pe termen scurt ale Reformei, situația e cu totul alta când e vorba de cauzele imediate. Aproape toată lumea este de acord că acestea au fost furnizate de acțiunile lui Luther dintre anii 1517 și 1521, ca și de reacțiile autorităților la aceste acțiuni. Evenimentele sunt analizate în detaliu în capitolul următor.

Schemă rezumat

Cadrul Reformei

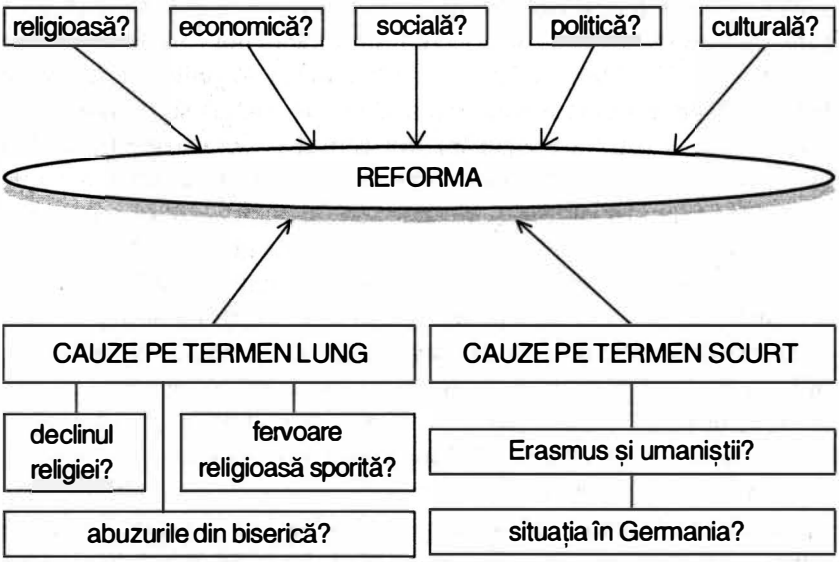

Să studiem capitolul 1

Dacă sunteți la începutul cursului de istorie, probabil că acest capitol vi s-a părut destul de dificil. Acest lucru era de așteptat și nu trebuie să constituie un motiv de îngrijorare. Dacă așa stau lucrurile, acum *nu* mai trebuie să continuați lupta cu ideile pe care tocmai le-ați citit. Cea mai bună soluție ar fi să treceți direct la capitolul următor, care este mult mai

clar. Cu toate acestea, la un moment dat va trebui să trageți propriile voastre concluzii în legătură cu chestiunile pe care le-ați citit. Această problemă se pune în principal în ceea ce privește cauzele Reformei. Probabil momentul cel mai prielnic să faceți acest lucru va fi după terminarea cărții.

Dacă vă găsiți în plin studiu al cursului, sunteți probabil pregătiți să lucrați la acest capitol în continuare. Lucrul se va concretiza în principal în a reflecta la cele citite, dar în mod sigur ar fi util să scrieți, cu propriile voastre cuvinte, concluziile la care ați ajuns. Cel mai eficient mod de a face aceasta ar fi să mai treceți o dată în revistă capitolul și să copiați întrebările din casetele cu probleme cheie, pe măsură ce le întâlniți. Răspunsurile scurte pe care le veți da vă pot asigura că ați parcurs procesul necesar de reflectare. S-ar putea să aveți nevoie să citiți anumite pasaje din capitol de mai multe ori, înainte de a ajunge la o concluzie satisfăcătoare. O abordare alternativă constă în utilizarea schemei rezumat drept cadru a ceea ce scrieți. Fiecare casetă ar putea servi drept titlu. Memorarea schemei ar putea constitui apoi o parte utilă a pregătirii pentru examen.

Să răspundem la întrebări structurate și întrebări-eseu despre capitolul 1

Majoritatea întrebărilor asupra acestui subiect se rezumă, în esență, la întrebarea „Care au fost cauzele Reformei?" Dacă lucrarea pe care o dați este alcătuită din întrebări structurate în două sau trei părți, este posibil ca ele să fie chiar așa formulate. Ar putea fi indicate două sau trei titluri pentru a vă sugera cum să vă structurați răspunsul. Iată, de pildă, următorul exemplu:

a) Explicați cauzele pe termen lung și cele pe termen scurt ale Reformei în Germania.
b) Care a fost semnificația rolului jucat de Martin Luther?

Ce implică termenul „explicați" folosit în întrebare, în loc de „descrieți"? Este important să rețineți că notele se vor acorda atât în funcție de conținutul faptic al răspunsului, cât și de capacitatea analitică pe care o demonstrați.

Dacă dați o lucrare care vă solicită răspunsuri complete tip eseu, e puțin probabil să întâlniți o întrebare referitoare la cauzele Reformei, formulată direct. De regulă, examinatorii intenționează să vă dea ocazia să demonstrați cât de bine puteți gândi sub presiune, mai degrabă decât să vă testeze în ce măsură v-ați asimilat notițele. În consecință, întrebările sunt de obicei construite în așa fel încât să fie nevoie să scoateți la lumină adevăratul înțeles.

O tehnică des utilizată de examinatori constă în alegerea unei cauze posibile și formularea întrebării *„în ce măsură"* explică aceasta Reforma. Exemple tipice ar fi:

1. În ce măsură a fost Reforma rezultatul slăbiciunilor interne ale bisericii la începutul secolului al XVI-lea?
2. În ce măsură ar putea fi explicată Reforma ca o prelungire a Renașterii?

Nu vă pierdeți cu firea dacă nu prea cunoașteți „cauzele posibile" menționate în întrebare. Veți găsi răspunsul dacă veți înțelege ce înseamnă („prelungirea Renașterii" se referă la activitatea umaniștilor), și veți găsi câteva lucruri de menționat în legătură cu aceasta. Important este că aveți patru sau cinci idei de punctat pe marginea cauzelor Reformei.

Toate întrebările de tipul *„în ce măsură"* pot fi abordate în același fel.

1. Începeți cu un scurt paragraf introductiv, explicând abordarea pe care urmează să o adoptați. Există trei feluri în care puteți răspunde la întrebări despre *cauze* sau *efecte/rezultate*. Vă puteți organiza ideile fie sub forma cauze/efecte *determinante* și *care decurg din acestea*, fie cauze/efecte *pe termen lung, pe termen scurt* și *imediate*, fie cauze/efecte *politice, economice, sociale* etc. Probabil cel mai simplu este să utilizați structura anterioară, cu întrebări asupra cauzelor Reformei.
2. În al doilea paragraf, explicați importanța cauzei menționate în titlu. Evaluați semnificația cauzei. Care au fost elementele cele mai importante, foarte importante, mai puțin importante? Trebuie să știți exact ce criterii veți folosi atunci când evaluați semnificația sau importanța unui eveniment. De exemplu, puteți stabili că, pentru ca o cauză să fie importantă, ea trebuie să fie o cauză *necesară* (adică, în lipsa ei evenimentul respectiv n-ar fi avut loc), sau că alte cauze trebuie să fie dependente de aceasta.
3. Comentați, în fiecare dintre paragrafele următoare, unul dintre „seturile" voastre de cauze. În ce ordine veți prezenta ideile paragrafului? Trebuie să aveți un motiv întemeiat pentru ordinea aleasă.

4. Lăsați timp pentru un scurt paragraf de încheiere. Folosiți-l pentru a explica semnificația relativă pe care o atribuiți fiecăruia dintre ideile pe care le-ați enunțat și, dacă e posibil, încheiați cu o frază care să se remarce prin ceva. De cele mai multe ori constituie un avantaj ca examinatorul să rămână cu o expresie frumoasă sau o idee stimulatoare, chiar în momentul în care mintea lui sau a ei se îndreaptă către nota pe care urmează să v-o dea!

Întrebări bazate pe izvoare despre capitolul I

1. Erasmus și Reforma

Citiți pasajele din cele trei scrisori ale lui Erasmus, reproduse la paginile 19-20. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce motive indică Erasmus pentru faptul că rămâne catolic, în primul și al doilea pasaj?
b) Care este impresia despre Luther reprodusă în al treilea pasaj?
c) Descrieți trăsătura de caracter predominantă a lui Erasmus, folosind dovezi din toate cele trei pasaje.
d) Care sunt punctele forte și cele slabe din aceste pasaje pentru a dovedi ce gândea și ce simțea într-adevăr Erasmus?

2 Revolta lui Luther, 1517-1521

OBIECTIVE DE ATINS

Acest capitol descrie etapele în urma cărora Martin Luther a devenit un răzvrătit împotriva autorității bisericii. Când citiți capitolul pentru prima dată, aveți de făcut două lucruri. Trebuie să învățați despre cele șase evenimente esențiale – le veți găsi în lista cu date importante de mai jos – care au determinat această evoluție și trebuie să identificați motivele acțiunilor lui Luther și ale papei.

DATE IMPORTANTE

31 octombrie 1517	Luther fixează cele *95 de teze* împotriva vânzării de indulgențe pe ușa principalei biserici din Wittenberg.
aprilie 1518	Luther își susține argumentele la Convenția ordinului augustinilor.
octombrie 1518	Luther se întâlnește cu cardinalul Cajetan la Augsburg.
iulie 1519	Disputa oficială de 18 zile cu Johann Eck la Leipzig
iunie 1520	Bula de excomunicare *„Exsurge Domine"*
aprilie 1521	Dieta de la Worms

1 Introducere

PROBLEMA CHEIE De ce este important să recunoști prejudecata sau punctul de vedere pe care deja îl susții atunci când începi un studiu despre Luther și Reforma germană?

Cei mai mulți dintre noi suntem obișnuiți cu știrile relatate ca fiind senzaționale. Cu deosebire în presa de scandal, editorii și ziariștii par să simtă nevoia să dramatizeze în exces. Interesul individului se fixează asupra laturii umane a chestiunii – și pe parcurs aceasta este exacerbată

la maximum. Aspectele istorisirii care sunt susceptibile de a stârni interesul sau emoțiile audienței sunt scoase în evidență. Elementele care complică lucrurile sunt ignorate, pentru că stau în calea firului principal al povestirii. Rezultatul final este de multe ori memorabil, dar nicidecum o reflectare exactă a ceea ce s-a întâmplat în realitate. În descrierea începuturilor Reformei în Germania există tentația reală de a adopta aceeași abordare.

Există toate elementele necesare unui articol bun. Avem un personaj cu o statură impresionantă, Martin Luther, un călugăr care a depus jurământul de ascultare, dar care se revoltă împotriva șefului bisericii. Avem corupție din belșug la nivel înalt, însoțită de dovezi de practici sexuale neortodoxe. Putem urmări o temă cu mare priză la public: cei slabi luptă împotriva celor puternici și lupta lor e încununată de succes; binele învinge răul; sau întunericul ignoranței este risipit de lumina înțelegerii. Trebuie acordată o atenție deosebită pentru evitarea pericolului de a judeca evenimentele din perspectiva secolului XXI sau prin filtrul prejudecăților personale.

Acest pericol este la fel de real pentru istoricii cercetători și autorii de cărți de specialitate ca și pentru elevii de gimnaziu și studenți. Nimeni nu se apleacă asupra studiului Reformei de pe o poziție neutră. Cei crescuți în spiritul viu al tradiției creștine, chiar dacă nu frecventează regulat biserica, se identifică fie cu tabăra catolică, fie cu cea protestantă, chiar înainte de a studia orice dovadă. Oricât de mult ar încerca studentul sau istoricul crescut în contact cu o formă organizată de religie creștină să adopte o poziție lipsită de prejudecăți, este foarte posibil ca uneori să fie influențat de încredințarea inerentă că o parte sau alta are dreptate. Nici pentru un necreștin, agnostic sau ateu nu este ușor să studieze Reforma de pe o poziție neutră. Chiar dacă nu avem de-a face cu o prejudecată încetățenită care trebuie depășită, există toate premisele favorabile unei tendințe naturale de a ne plasa fie de partea rebelilor, fie de cea a forțelor autorității instituite, fie a celor sortiți să piardă sau a celor pe care îi credem demni de a fi învingători, fie a idealiștilor sau a pragmaticilor. Nici un autor care abordează subiectul Reformei nu poate scrie fără ca punctul de vedere propriu să-l influențeze. De cele mai multe ori acesta transpare în mod pregnant în judecățile făcute. În consecință, istoricii care l-au studiat pe Martin Luther pot fi clasificați în „școala catolică" și „școala protestantă".

Nu toți istoricii aparțin uneia sau alteia din aceste școli, dar acest lucru nu înseamnă că cei care nu pot fi astfel încadrați sunt automat mai de încredere doar pentru că prejudecățile lor sunt mai puțin evidente. Cei care studiază subiectul Martin Luther trebuie să facă un efort conștient de a identifica punctul de vedere al fiecărui autor cu care vin în contact și trebuie să încerce apoi să nu-l piardă din vedere când hotărăsc în ce măsură vor accepta interpretarea prezentată. La această regulă nu sunt excepții – nici măcar volumul de față.

Concluzia firească este că tu, cititor, nu poți porni la studiul lui Martin Luther fără cel puțin o tentativă de a judeca omul în mintea ta. Trebuie să fii conștient de existența acesteia și trebuie să fii atent să nu cazi în capcana de a acumula informații care să îți susțină punctul de vedere și să le ignori în același timp pe cele care par să-l contrazică. Desigur, asta nu înseamnă că a avea un punct de vedere este greșit sau blamabil. Ceea ce trebuie însă evitat este un punct de vedere care nu este niciodată recunoscut în mod explicit și în consecință nu este niciodată pus la îndoială sau modificat în lumina unor dovezi noi. Este inevitabil să adopți un punct de vedere, chiar atunci când aduni laolaltă relatări care par directe și reale, așa cum sunt cele care urmează. S-ar putea să lipsească declarațiile cu conținut clar de judecată, care să vă ajute să identificați despre ce e vorba, dar alegerea unui eveniment ca fiind mai demn de a fi prezentat decât altul depinde de o apreciere anterioară în legătură cu ce este semnificativ și ce nu este. La rândul său, acest proces este strâns legat cu punctul de vedere al autorului.

2 Originile revoltei

a) Cele 95 de teze

Între 1517 și 1521, acțiunile lui Martin Luther (1483-1546) au zguduit temeliile Bisericii Catolice și au amenințat să surpe conceptul medieval despre creștinism. După 1521 s-a instalat posibilitatea reală ca „biserica unită" să nu supraviețuiască. Această situație nu reprezenta rezultatul scontat al unei serii de atacuri planificate anterior. Lucrurile au decurs în așa fel încât în ultimă instanță nu a mai fost cale de întoarcere, iar singura posibilitate de a merge înainte era schisma (divizarea bisericii

în mai multe biserici). Evenimentele i-au manevrat pe oameni în aceeași măsură în care oamenii au ținut sub control evenimentele.

Așa cum s-a întâmplat cu multe dintre întâmplările capitale ale istoriei, începuturile revoltei lui Luther împotriva Romei au fost relativ banale. În ajunul sărbătorii Zilei tuturor sfinților, pe 31 octombrie 1517, el și-a afișat cele *95 de teze* împotriva vânzării de indulgențe pe ușa celei mai mari biserici din Wittenberg, capitala Saxoniei princiare. (Cu o generație în urmă, statul Saxoniei fusese împărțit în două – Saxonia princiară, guvernată de un principe elector, și Saxonia ducală, condusă de un duce.) Tezele erau în latină și fuseseră concepute în principal ca o contribuție la dezbaterea academică asupra acestui subiect. Faptul că fuseseră afișate pe ușa bisericii nu era câtuși de puțin neobișnuit. O astfel de acțiune era acceptată drept o „manifestare publică" a unui punct de vedere în epoca premergătoare presei intelectuale în care apar în zilele noastre astfel de lucrări. Momentul acestei acțiuni a fost intenționat ales. Cele *95 de teze* au apărut cu câteva ore înainte de singura zi din an în care principele elector al Saxoniei vindea indulgențe acelora care vizitau celebra lui colecție de moaște. În mod evident, intenția lui Luther a fost de a-și populariza pe scară largă argumentele.

În momentul respectiv, Luther era profesor la recent înființata Universitate Wittenberg. Subiectul care îl interesa cu precădere era Biblia, pe marginea căreia ținea prelegeri din 1511, de când fusese trimis la Universitate. Ca și alți dascăli din mediul academic al epocii, Luther era călugăr, și în această calitate era obligat să slujească acolo unde era trimis de superiorii lui. Dar, spre deosebire de mulți dintre confrații săi, Luther nu era un intelectual anost. El era însuflețit de o forță interioară extraordinară, care nu i-a dat pace câtă vreme a avut îndoieli în legătură cu adevărata natură a lui Dumnezeu și a relației lui cu umanitatea. Acesta fusese cel mai important lucru din viața sa de când, la 21 de ani, se călugărise, pentru a-și ține promisiunea făcută sfintei Ana, protectoarea lui, pentru că-l salvase când fusese lovit de un trăsnet, în timpul unei furtuni.

Cu toate că nu ajunsese încă la o înțelegere deplină a acestor lucruri, parcursese un drum lung de la vremea în care, călugăr tânăr, se temuse de Dumnezeu ca de o figură răzbunătoare, care pedepsea umanitatea pentru fiecare păcat comis în viața pământeană. El era deja convins că

învățăturile bisericii în legătură cu aceste lucruri erau fundamental greșite. Potrivit concepției ortodoxe mântuirea putea fi obținută printr-o conștiință fără de păcat în momentul morții. Aceasta putea fi asigurată prin iertarea de către Dumnezeu a păcatelor comise de credincioși în timpul vieții. Era aproape un exercițiu de contabilitate. Pentru a contrabalansa păcatele, trebuia să acumulezi suficiente „merite". Acestea erau furnizate de „faptele bune", inclusiv achiziționarea indulgențelor. Pe de altă parte, Luther credea că mântuirea este darul lui Dumnezeu către toți oamenii. Singura condiție pentru a o câștiga este credința – încrederea deplină în Dumnezeu. Faptele bune nu numai că sunt ineficiente în dobândirea mântuirii: ele îl pot împinge pe om chiar la osândă, dacă sunt considerate un substitut al credinței.

În consecință, Luther nu considera diferențele de opinii asupra unor subiecte cum ar fi fost vânzarea indulgențelor ca simple chestiuni de

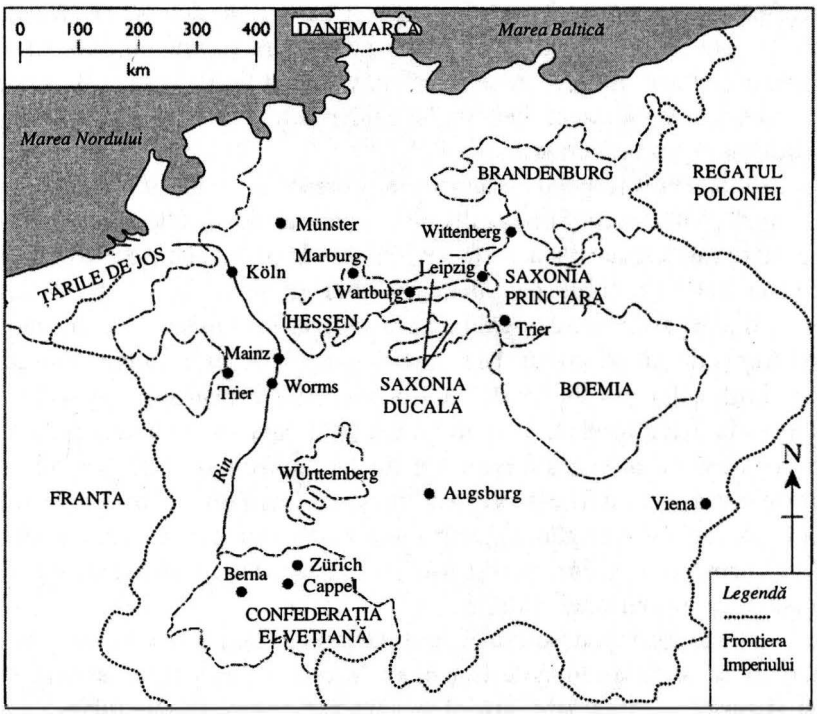

Sfântul Imperiu roman de națiune germană la începutul secolului al XVI-lea

dezbatere teologică. Aceste lucruri erau pentru el o problemă de viață veșnică și moarte. Văzuse oameni care continuau să păcătuiască pentru că se simțeau asigurați în fața osândei eterne întrucât își cumpăraseră o indulgență care le promitea iertare de toate păcatele comise în timpul vieții pământene, fie aceasta trecută sau viitoare. Luther era convins că biserica ducea pe acești oameni către o eroare fatală, iar conștiința lui nu-i permitea să stea cu mâinile în sân și să nu facă nimic.

b) Johann Tetzel și Albert, arhiepiscop de Mainz

Situația a ajuns într-un moment de criză datorită activității lui Johann Tetzel, un călugăr dominican. Tetzel vindea indulgențe în împrejurimile orașului Wittenberg. Nu i se permitea să intre în teritoriile principelui elector de teamă să nu intre în competiție cu indulgențele vândute la Wittenberg. Această temere avea un temei real, întrucât Tetzel comercializa cele mai „puternice" indulgențe oferite vreodată. Acestea nu numai că asigurau iertarea pentru toate păcatele cumpărătorului, ci puteau chiar să garanteze eliberarea din purgatoriu (vezi pagina 14) a sufletului unui prieten sau al vreunei rude care murise deja. În predicile lui, care constau aproape numai în îndemnuri de a cumpăra, Tetzel făcea apel la auditoriu să dovedească în ce măsură cei de față își iubeau părinții și copiii duși pe lumea cealaltă, oferindu-le cel mai de preț dar. Refrenul suna astfel:

„Îndată ce banul zăngăne în cutie,
Sufletul păcătosului din purgatoriu învie".

Zeci de mii de oameni, inclusiv mulți locuitori din Wittenberg, care călătoreau special ca să-l găsească pe Tetzel, își investeau economiile în indulgențe. Luther și-a scris cele *95 de teze* cu gândul mai ales la aceste evenimente.

El spera că argumentele incluse în aceste teze aveau să-l convingă pe arhiepiscopul de Mainz, sub a cărui autoritate acționa Tetzel, că vânzarea indulgențelor trebuia oprită. De aceea, i-a trimis acestuia o copie a celor *95 de teze*, împreună cu o scrisoare în care explica de ce era atât de îngrijorat.

Nu mă plâng atât de strigătele predicatorului de indulgențe, pe care nu le-am auzit, ci regret înțelesul greșit pe care oamenii simpli îl asociază cu acesta, căci bieții de ei sunt încredințați că o dată ce și-au cumpărat astfel de scrisori și-au asigurat și mântuirea, și că în momentul în care monedele zăngăne în cutie, sufletele sunt eliberate din purgatoriu, și că toate păcatele le vor fi iertate printr-o scrisoare de indulgență... Și, în cele din urmă, că prin aceste indulgențe, omul este iertat de orice pedeapsă! Ah, Dumnezeule mare! Așa se prezintă acele suflete care v-au fost încredințate în grijă, scumpe părinte, îndrumate pe căile ce duc la moarte, și veți fi nevoit să dați socoteală pentru ele.

JOHANNES TECELIUS PIRNENSIS
Dominicanus, Nundinator Romani Pontificis, anno
1517. à μεγαλαυχοι LUTHERO territus & in fugam versus,
ubi talis ejus effigies visitur in templo Pirnens.
O ihr Deutschen mercket mich recht/
Des heiligen Vatters Bapsts Knecht
Bin ich/ vnd bring euch jhr allein
Zehn tausent vnd neun hundert caretin/
Gnad vnd Ablaß von einer Sünd/
Vor euch/ ewr Eltern/ Weib vnd Kind/
Sol ein jeder gewehret sein/
So viel jhr legt ins Kästelein/
So bald der Gülden im Becken klingt/
Im huy die Seel in Himmel springt.

„Johann Tetzel pus pe fugă de atotputernicul erou Luther" – iată titlul acestei gravuri care îl înfățișează pe Tetzel vânzând indulgențe.

Arhiepiscopul, Albert de Brandenburg, a fost deranjat de această amenințare potențială la adresa planurilor sale. El se bizuia pe banii adunați din vânzarea indulgențelor ca să plătească datoriile acumulate pentru a-și asigura acordul papei în achiziționarea arhiepiscopatului, cu toate că oamenii credeau că banii strânși aveau să fie folosiți pentru finanțarea reconstrucției catedralei Sfântul Petru din Roma. Albert nu avea decât puțin peste douăzeci de ani și nu avea nici o pregătire teologică, dar deja reușise să cumpere un episcopat și două arhiepiscopate, fiecare însoțite de teritorii vaste, al căror unic guvernator devenise. În acest fel devenise unul dintre principii cei mai bogați din Germania.

Albert s-a simțit puternic amenințat de Luther, ale cărui *95 de teze* fuseseră traduse rapid în germană, tipărite și difuzate în număr mare. Acestea atingeau o coardă sensibilă în cazul multor oameni. Cei care se pricepeau la teologie au recunoscut forța atacului pornit de Luther împotriva esenței însăși a indulgențelor, în vreme ce majorității populației, oameni neinstruiți, dar chibzuiți, li se redeșteptau resentimentele față de felul în care săracii Germaniei erau în mod constant obligați, trași pe sfoară sau amăgiți să plătească bani bisericii, bani care ajungeau în proporție covârșitoare în vistieria unui străin – papa de la Roma. Apelul lui Luther la sentimentele neamțului de rând era cât se poate de clar:

1 Creștinii trebuie învățați că, dacă nu au averi din belșug, care să le prisosească față de nevoile lor, datoria lor e de a-și ține necesarul pentru gospodăria proprie, iar nu să îl risipească în cumpărarea indulgențelor.

Creștinii trebuie învățați că procurarea indulgențelor este voluntară, nu
5 obligatorie.

Creștinii trebuie învățați că, în acordarea indulgențelor, papa are mai mare nevoie, și dorință, de rugăciune devotată în numele lui, decât de bani peșin...

Creștinii trebuie învățați că, dacă papa ar cunoaște pretențiile excesive
10 ale predicatorilor de indulgențe, mai degrabă ar face bazilica Sf. Petru praf și pulbere decât să o înalțe luând pielea, carnea și oasele turmei lui.

3 Încercări de a-l reduce pe Luther la tăcere

PROBLEME CHEIE Ce măsuri au fost luate între anii 1518 și 1520 pentru a-l reduce pe Luther la tăcere? De ce nu au fost acestea încununate de succes?

a) Cardinalul Cajetan

Fără întârziere, Albert a cerut sprijin papei, pentru a-l amuți pe Luther. Reacția papei Leon al X-lea (1513-1521) a fost rapidă, dacă luăm în considerare distanțele uriașe pe care trebuia să le străbată corespondența. S-a hotărât ca structurile ordinului călugăresc augustinian, căruia îi aparținea Luther, să se ocupe de soarta lui. În aprilie 1518, acesta a participat la o convenție trienală a ordinului său și a încercat să-și justifice acțiunile. Poziția lui a fost sprijinită de toată lumea, spre marea încurcătură a papei. Leon al X-lea s-a decis atunci să rezolve el însuși problema. I s-a ordonat lui Luther să vină la Roma. Acesta a refuzat. În tentativa de a-l convinge să dea dovadă de înțelegere, a fost trimis în Germania un reprezentant al papei, cardinalul Cajetan. Acesta l-a convocat pe Luther la o întâlnire la Augsburg, în octombrie 1518, și a încercat, timp de câteva zile, să-l convingă că apucase pe căi greșite. Ceea ce debutase ca un exercițiu de înțelepciune a degenerat rapid într-o încercare de a-l constrânge pe Luther prin amenințări. Cajetan a spus clar că răbdarea suveranului pontif a ajuns la limită și aveau să urmeze pedepse severe în cazul în care Luther nu retracta ceea ce scrisese.

Luther era de neclintit. El își exprimase limpede opiniile de la început și conștiința nu-i permitea să le modifice. A argumentat că identificase erori în învățăturile bisericii. Și-ar fi schimbat punctul de vedere numai dacă i s-ar fi arătat în Biblie dovezi cum că greșea, sau ar fi fost convins de erorile sale prin „rațiuni temeinice". Poziția bisericii era la fel de fermă. Aceasta susținea în continuare că numai papa era îndreptățit să interpreteze Biblia și să ia decizii în privința învățăturilor bisericii. Datoria tuturor catolicilor era de a-l respecta pe papă ca pe reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ. În consecință, biserica nu avea nevoie să convingă pe nimeni de nimic, ci doar să insiste asupra respectării dreptei disci-

pline. Astfel, cele două părți polemizau în legătură cu ținte diferite, fără a avea un punct de contact real.

b) Disputa de la Leipzig

După misiunea ratată a lui Cajetan, autoritățile papale s-au convins, în sfârșit, că strategia lor era direcționată greșit. Nu ofereau nici o apărare în fața acuzelor lui Luther și îi netezeau acestuia calea pentru a câștiga din ce în ce mai mulți adepți în Germania. Credibilitatea papei era atât de scăzută, încât chemarea tradițională la obedientă fără a sta pe gânduri a fost respinsă. Așa încât s-a hotărât confruntarea cu Luther într-o dezbatere deschisă. S-a organizat o dispută oficială, după modelul academic admis, la Leipzig, în cursul lunii iulie,1519. Poziția bisericii avea să fie apărată de doctorul Johannn Eck, recunoscut ca fiind cel mai destoinic orator din Germania. Timp de 18 zile, problemele au fost dezbătute în fața unei comisii de slujbași „neutri" din mediile universitare, în prezența demnitarilor locali. Eck a câștigat confruntarea fără drept de apel, dar numai în termeni tehnici. El a marcat numeroase puncte în controversă, obligându-i pe Luther și pe adepții lui din Wittenberg să prezinte argumente imposibil de apărat. Dar în fapt el nu a convins pe nimeni de valabilitatea victoriei repurtate, căci era imposibil ca logica aridă să înfrângă ceea ce devenise de acum o credință aprinsă. Cu toate că după dispută Eck s-a comportat ca un învingător indiscutabil, observatorii nepărtinitori au constatat că rezultatul era cu totul altul.

Luther venise la Leipzig cu reputația unui răzvrătit. A părăsit orașul bănuit de a fi un revoluționar. Responsabil de această schimbare a fost Eck. El fusese cel care-l obligase pe Luther să împingă fiecare argument până la concluzia logică. Ceea ce fusese o acuză adusă papei în privința unor amănunte se transformase într-o înfruntare pe toate planurile, care susținea că fiecare credincios care studia Biblia sub îndrumarea lui Dumnezeu avea aceleași șanse să descopere adevărul despre voința divină ca și conducătorul bisericii. Ceea ce inițial fusese doar o sugestie despre faptul că papa își depășea atribuțiile se transformase acum în aserțiunea că papa nu deținea nici un fel de puteri aparte. Era de acum limpede pentru toată lumea,

cu excepția optimiștilor care pierduseră contactul cu realitatea, că, deși adepții lui Luther crezuseră că este nevoie de reforma abuzurilor nu exista nici o posibilitate ca reformatorii să ajungă la vreo înțelegere cu ierarhia bisericii oficiale. În faza incipientă a disputei, Eck încercase să-l eticheteze pe Luther drept husit (vezi pag.21), în efortul de a-l discredita în ochii principilor germani. La sfârșitul dezbaterilor, Luther se declara cu mândrie a fi de acord cu toate ideile capitale ale predecesorului său ceh, care fusese categorisit ca eretic și fusese ars pe rug pentru credința lui.

c) Bula de excomunicare

În urma disputei de la Leipzig, papa Leon al X-lea a considerat că Luther se arătase a fi atât de vehement, încât venise momentul să pornească împotriva lui cu toată forța autorității bisericii. Această decizie avea să fie pusă în aplicare trimițându-i un document cu putere de lege, o bulă, prin care să fie informat că era era surghiunit din biserică și că orice creștin ascultător avea să refuze să aibă de-a face în vreun fel cu el. Pentru a se asigura că acest lucru avea să fie cunoscut, bula de excomunicare avea să fie citită de la amvonul oricărei biserici. Bula de excomunicare, cunoscută în mod tradițional după cuvintele cu care începea, *Exsurge Domine*, a fost emisă în iunie 1520. Luther și-a arătat disprețul față de papă arzând bula în public. Ruptura era de-acum totală.

4 Punctul de vedere al lui Luther

PROBLEMA CHEIE Care au fost implicațiile care au decurs din faptul că Luther a devenit un „evanghelist", a cărui credință era că Biblia reprezintă unica sursă a adevărului creștin?

Cum ajunsese ceea ce debutase ca un dezacord minor la asemenea proporții? Răspunsul constă în mare măsură în înțelegerea motivației lui Luther. Acesta nu era mânat de dorința de a-și procura averi sau putere, și nici măcar de a-și câștiga o reputație de teolog de frunte. Nu era sub nici o formă politician. Drept urmare, el nu putea fi clintit de

argumente care s-ar fi concentrat pe consecințele acțiunilor sale – ce ar fi putut gândi, spune sau face alții ca rezultat al poziției pe care și-o asuma. Nu îi păsa cu adevărat nici dacă trăia sau murea. Era imun la factorii care influențează acțiunile majorității oamenilor, cum ar fi dorința de a fi fericit, bogat, renumit, iubit, aprobat, de a reuși în viață, sau, pur și simplu, de a supraviețui.

Interesele sale erau de factură egoistă, dar nu țineau de lumesc. Preocuparea lui de căpătâi era propria mântuire. La fel ca mulți contemporani și înaintași, era de părere că viața pământeană are toate premisele pentru a fi scurtă și dureroasă. Boala și moartea pândeau la tot pasul și erau un memento constant al naturii trecătoare a trupului și a celorlalte lucruri materiale. Ceea ce conta într-adevăr era sufletul. Acesta deținea potențialul vieții eterne, față de care numărul mic de ani petrecuți pe pământ era nesemnificativ. Dar viața viitoare a sufletului (mântuirea), nu putea fi asigurată decât dacă, în timpul vieții pământești, „posesorul" său trăia după voia lui Dumnezeu. În tinerețe, Luther acceptase punctul de vedere ortodox cum că învățăturile bisericii arătau ce era necesar pentru realizarea acestui scop. Din momentul în care de venise călugăr, în 1505, la vârsta de 21 de ani, el se dedicase cu întreaga ființă îndeplinirii a ce înțelegea a fi instrucțiunile lui Dumnezeu. Dar cu cât se străduia mai mult, cu atât se convingea că sarcina aceasta era imposibilă. Propria lui imperfecțiune îi provoca o adâncă stare de deprimare. Ajunsese să-l urască pe Dumnezeul acela care părea să joace un joc oribil cu omenirea – făcând reguli care îi sorteau automat pe jucători la eșec și condamnându-i apoi la o veșnicie în iad. Dar în disperarea lui nu-i dădea prin gând să pună la îndoială învățătura primită.

Breșa s-a produs prin studiul aprofundat al Bibliei. Luther s-a convins că adevărata revelație a voinței lui Dumnezeu se află în ea, mai degrabă decât în învățăturile bisericii. În strădania sa de a-i descifra înțelesul, și-a dat seama, într-o strălucire de inspirație, că mântuirea se capătă prin ceea ce crede omul, și nu prin ceea ce face. De atunci nu l-a mai văzut pe Dumnezeu ca pe judecătorul implacabil care cântărea fiecare viață și îi respingea pe cei care nu îndeplineau condițiile, ci ca pe Dumnezeul dragostei care dă mântuirea necondiționat tuturor celor care cred în el și în fiul lui, Isus Cristos. El a interpretat puterea versetului „prin credință ați fost mântuiți" ca fiind „doar prin credință ați fost mântuiți". Astfel, expresia latină *sola fide* (numai prin credință) a devenit ideea centrală a

gândirii lui Luther. Acum, pentru prima dată în viața lui, era sigur că era mântuit.

O dată făcută această descoperire, perioada de calvar personal s-a încheiat. Dar implicațiile descoperirii făcute trebuiau încă descifrate. În acest context, problema indulgențelor a devenit atât de importantă, pentru că eficiența lor, susținută de Johann Tetzel, decurgea din presupunerea că mântuirea s-ar fi câștigat prin acumularea de suficiente merite în ochii lui Dumnezeu ca să contrabalanseze războjul cu păcate. O dată ce admiteai că „faptele bune" erau un *semn* că ai fost mântuit și nu motivul pentru care aveai să fii, era imposibil să mai acorzi vreo valoare indulgențelor, excepție făcând iertarea de obligațiile lumești impuse de biserică. Aceasta era poziția adoptată de Luther în ale sale *95 de teze.*

Astfel, ceea ce ar fi putut părea un dezacord în legătură cu o practică lipsită de importanță și relativ recentă, a bisericii, era în fapt rezultatul deosebirilor de opinie asupra unor chestiuni de importanță fundamentală. Nu exista nici o posibilitate ca Luther, a cărui credință în ideea de *sola fide* era totală, să fie pregătit să cedeze, iar biserica, pe de altă parte, era o structură atât de complexă de interese legitime, încât nu poseda mecanismul prin care să introducă o schimbare atât de radicală în șabloanele sale de credințe, chiar dacă ar fi existat voința politică de a o realiza. În consecință, chiar de la început deznodământul nu putea fi decât o confruntare.

Ceea ce a transformat conflictul dintre Luther și papalitate în ceva mult mai grav decât un dezacord pe teme teologice a fost modul în care Luther a dus până la capăt implicațiile ideilor sale, în cei trei ani care au despărțit cele *95 de teze* de bula *Exsurge Domine.* În acest proces, el a devenit în totalitate „evanghelist", în sensul că Biblia rămăsese singura autoritate pe care o admitea în domeniul credinței și practicii religioase. Ca urmare, el a respins pretențiile papei de a fi recunoscut ca viceguvernatorul numit al lui Dumnezeu pe pământ sau că i s-ar fi încredințat cheile cerului și ale iadului, întrucât în Scriptură nu se găsea nici o justificare pentru ele. Întreaga structură a autorității din cadrul bisericii era, în consecință, în ochii lui Luther, lipsită de valabilitate, pentru că ea se baza pe această premisă. Concluzia logică era că nici papa, nici altcineva căruia el îi delegase autoritate, nu avea nici un drept să judece ideile lui Luther. Din acest motiv, atunci când bula *Exsurge Domine* a

fost a fost arsă în mod public, au fost încredințate flăcărilor și volumele Legii canonice, care defineau prerogativele și practicile legale. Luther își demonstra fără echivoc respingerea oricărei autorități care nu putea fi justificată în interpretarea sa a Bibliei.

5 Frederic cel Înțelept

PROBLEME CHEIE Care a fost semnificația hotărârii lui Frederic cel Înțelept de a-l apăra pe Luther? Care au fost motivele lui de a acționa astfel?

Luther nu era primul teolog din Europa occidentală care adopta această poziție revoluționară. Dar el a fost primul în stare să și-o susțină și să evite să fie condamnat la moarte ca eretic. Înaintașii lui fie retractaseră, fie fuseseră executați. De ce nu a avut și Luther aceeași soartă?

Motivele au fost în întregime de natură politică. Luther locuia în statul german Saxonia, unde influența directă a papei era minimă. De aceea, el era obligat să acționeze prin intermediul conducătorului statului, principele elector, Frederic cel Înțelept. Dar acesta fusese de la început de partea lui Luther, iar Leon al X-lea, care dorea să-și mențină sprijinul lui Frederic în manevrele politice complexe pe care le întreprindea în Germania nu era dispus să riște să și-l îndepărteze. De aceea a preferat să aștepte ca Luther să beneficieze de toate ocaziile de a se lepăda, de a-și retracta declarațiile eretice. În cazul în care persuasiunea avea să dea greș, avea să-l îndemne pe Frederic să-și îndeplinească datoria de principe creștin. Așa se explică eforturile de a-l convinge pe Luther că greșea atunci când punea la îndoială autoritatea bisericii. Numai că Frederic s-a dovedit a nu fi atât de docil pe cât sperase Leon. Principele nu era dispus să se lase manipulat de papă. Opinia tradițională a istoricilor este că, lipsit de protecția lui Frederic, Luther ar fi fost executat la începutul carierei lui de reformator. Cu toate acestea, nu este clar motivul pentru care principele elector a acționat astfel, riscând în cele din urmă să-și atragă mânia tuturor celor care aveau dreptul și puterea să se întoarcă împotriva lui. Această atitudine nu s-a datorat faptului că s-ar fi plasat sub influența personală a lui Luther. Dimpotrivă, avea grijă să păstreze o anumită distanță între ei, astfel încât să poată oricând să afirme că nici

nu-l cunoscuse pe omul pe care-l apăra. De aceea era imposibil pentru adversarii săi să spună că i s-ar fi făcut farmece. În faza inițială, motivația lui pare să fi fost strict politică. Atacurile lui Luther împotriva lui Tetzel deveneau în fapt atacuri împotriva lui Albert de Brandenburg. Între familia lui Albert și cea a lui Frederic exista o puternică rivalitate pentru dominație în Germania, așa că era firesc ca Frederic să-l apere pe supusul lui care-i ataca dușmanul.

Această motivație a fost curând întrecută de sentimentele naționaliste germane. De ani îndelungați, în Germania dominaseră resentimente legate de faptul că papalitatea reușise să stoarcă sume uriașe de bani din țară, lucru care în Spania, sau Franța, sau Anglia nu era posibil. Luther a deschis acest rezervor de sentimente antipapale. Critica sa împotriva papei a fost de la început exprimată în termeni naționaliști și o mare parte a sprijinului populației pe care îl acumulase cu repeziciune se datora apelului său la ura comună împotriva străinului hrăpăreț. Frederic împărtășea aceste sentimente. Când Luther a fost convocat la Roma de către papa Leon, acesta și-a permis să refuze știind că Frederic îl sprijinea cu fermitate și susținea ca orice proces contra lui Luther să se desfășoare pe teritoriu german. Chiar și când împotriva călugărului a fost emisă bula *Exsurge Domine*, opțiunea lui Frederic a fost de a se apăra de acuzația că nu o respectă susținând că actul nu avea nici o semnificație până când Luther n-ar fi avut ocazia să răspundă acuzatorilor săi personal și în Germania.

Dar în spatele sprijinului lui Frederic pentru Luther se ascundea mai mult decât aceste probleme „politice". Cu toate că principele nu se număra printre primii convertiți la noile convingeri religioase, el era destul de interesat și apropiat de învățătura propagată de Luther ca să înțeleagă că în mica lui capitală se întâmpla ceva de importanță covârșitoare. Prințul nu era dispus să oprească acest proces, sau să permită altora să-l oprească, înainte ca declarațiile lui Luther să fie confirmate sau infirmate în mod corect. Aceasta presupunea abordarea problemei fără idei preconcepute, fără a recurge la ceea ce autoritățile bisericii făceau în mod evident – pornind de la prezumția de vinovăție a lui Luther de erezie și numai ulterior căutând dovezi care să îndreptățească această prezumție. În ceea ce privește modul lui de a decide cum să procedeze în cazul lui Luther, Frederic pare să fi acționat la început urmărindu-și propriul interes. În scurt timp însă, se pare că hotărârea lui

de „a se face dreptate" și sentimentul tot mai acut că Luther avea probabil dreptate, au prevalat, devenind forțele care i-au furnizat motivația de a lua toate măsurile ca acesta să rămână în siguranță, în ciuda furtunii care avea să se dezlănțuie împotriva lui (vezi și paginile 106-108, referitoare la rolul lui Frederic după 1521).

6 Dieta de la Worms

PROBLEME CHEIE În ce măsură a constituit Dieta de la Worms o victorie pentru papă? În ce măsură a fost aceasta o victorie pentru Luther?

Desigur, Frederic nu era un principe deplin suveran. El datora supunere Sfântului împărat roman, asemenea conducătorilor tuturor statelor germane. Chestiunile aflate în litigiu erau deferite împăratului, care prezida dieta (aproximativ echivalentul parlamentului), unde participau prinții și reprezentanții orașelor imperiale. Atât Frederic, cât și papa Leon îl considerau pe împărat drept persoana cea mai îndreptățită să judece cazul lui Luther, dat fiind că era evident că opinia publică din Germania nu avea să susțină nici un verdict provenit din străinătate. Leon, cu deosebire, aștepta din partea împăratului sprijin moral și material. Speranțele lui se întemeiau pe cunoștința faptului că împăratul de curând ales, Carol al V-lea, cu toate că era foarte tânăr și neexperimentat, era un catolic fervent, care-și lua foarte în serios responsabilitatea de a susține interesele Bisericii Romei.

Carol devenise împărat în 1519, pe când era încă adolescent. El era deja rege al Spaniei și guvernator al provinciilor burgunde, inclusiv al Țărilor de Jos. Ar fi putut fi cel mai puternic monarh european de la Carol cel Mare, cu șapte secole în urmă. În aprilie 1521, sosise în Germania la timp pentru a participa la Dieta din orașul Worms. Autoritățile clericale sperau să fie capabile să obțină condamnarea lui Luther fără ca acesta să fie audiat. Ele argumentau că publicațiile acestuia erau deja în număr așa de mare și aveau un caracter atât de evident eretic, încât nici o apărare n-ar mai fi fost posibilă. Dar Carol a fost convins că ar fi înțelept să i se permită lui Luther să compară în fața dietei, astfel încât să nu existe plângeri de tratament nedrept. Acesta a fost convocat să

compară la Worms și i s-a garantat securitatea în sensul că nu avea să fie arestat indiferent de rezultatul audierii sale.

Adepții lui cei mai apropiați l-au sfătuit să nu meargă. Era bine-cunoscut faptul că, potrivit doctrinei bisericii, promisiunile făcute unui eretic nu trebuiau respectate. I s-a amintit cazul lui Jan Hus, care fusese

„Martin Luther călugăr", de Lucas Cranach, 1520

arestat și executat chiar aflându-se sub garanția securității. Dar eventualitatea suprimării nu-l îngrijora prea mult pe Luther. El se considera a fi în mâinile lui Dumnezeu și era convins că dacă Dumnezeu voia ca el să trăiască, avea să se întoarcă viu și nevătămat de la Worms. Certitudinea care-l domina era că Dumnezeu dorea ca el să predice adevărata Evanghelie cât mai multor oameni cu putință. Așa încât s-a dus la Worms.

Chiar și în această etapă reprezentanții papei sperau să limiteze participarea lui Luther la răspunsul la două întrebări – dacă pamfletele și cărțile care apăruseră în numele lui îi aparțineau cu adevărat, și dacă era dispus să se dezică de opiniile conținute în acestea. Dar Luther le-a zădărnicit manevrele. El a cerut să i se permită să reflecteze la întrebări peste noapte. Solicitarea i-a fost aprobată. A doua zi dimineață a răspuns „Da" la prima întrebare și a început să explice de ce nu putea răspunde cum se cuvine la a doua întrebare cu un singur cuvânt. Era nevoie să facă distincția între diferitele tipuri de afirmații emise. Pe măsură ce făcea acest lucru, și-a prezentat pe scurt, în mod limpede, poziția. Unele din scrierile sale expuneau doctrine pe care chiar și papa le aproba. Ar fi fost un lucru rău să se dezică de acestea. Publicase scrieri

de alt tip, care proferează invective la adresa papalității și a obiceiurilor papistașilor. Aceste cărți îi atacă pentru că sunt bărbați care, atât prin doctrinele pe care le susțin, cât și prin exemplul infam al vieții lor au degradat lumea creștină umplând-o cu răul spiritual și al cărnii.

Acest fapt nu poate fi negat sau ascuns de nimeni. Experiența oricărui om și reclamațiile întregii lumi stau mărturie că prin decretele papei și învățăturilor cu totul lumești ale oamenilor, conștiințele credincioșilor au fost prinse în capcană, chinuite și măcelărite în modul cel mai mișelesc. Mai mult, proprietăți și averi, cu deosebire în acest splendid land al Germaniei, au fost devorate de o tiranie incredibilă, și sunt devorate necurmat în cel mai crunt fel... Dacă retractez aceste scrieri, ar însemna să alimentez chiar eu această tiranie și să deschid nu numai ferestre, ci și uși acestei păcătoșenii fără margini.

Există un al treilea tip de carte pe care l-am scris împotriva anumitor persoane particulare, cărora li se spune distinse. Aceștia sunt cei care se străduiesc să mențină tirania Romei și să distrugă evlavia pe care o predic eu. Împotriva acestora mărturisesc a fi fost mai aspru decât se cade în virtutea religiei sau a profesiei mele. Dar, pe de altă

parte, eu nu pretind a fi un sfânt. Nu-mi disput viața mea, ci învățătura lui Cristos. Nu este drept să retractez aceste lucrări, pentru că însăși această retractare ar atrage din nou o situație în care tirania și nelegiuirea s-ar dezlănțui și ar domni printre oamenii lui Dumnezeu cu mai mare violență decât niciodată.

Totuși, întrucât sunt om, și nu Dumnezeu, nu pot să ofer cărților mele altă apărare decât aceea a Domnului meu Isus Cristos pentru învățăturile sale... De aceea implor mila Domnului ca Maiestatea voastră serenisimă, nobili domni iluștri, și oricine, oameni de vază sau simpli, care sunteți competenți, să-mi fiți martori, să-mi expuneți greșelile, să mă nimiciți cu scrierile profeților și ale evangheliștilor. Sunt cât se poate de pregătit, dacă, se va dovedi, să mă dezic de orice eroare, indiferent ce ar fi. Voi fi primul care-mi voi încredința cărțile flăcărilor.

La fel de clare erau și acuzațiile bisericii împotriva lui, constante pe tot parcursul dezbaterilor și intensificate pe măsură ce Luther furniza tot mai multe dovezi ale gândirii sale eretice.

Nu se înțelege că vreți ca Sfânta Scriptură să fie înțeleasă în funcție de dispoziția și ideile dumneavoastră?... Este oare drept să punem la îndoială și să târâm în controversă acele chestiuni pe care Biserica Catolică le-a rezolvat în mod judicios, chestiuni care s-au relevat prin ceea ce au făcut, au demonstrat și au respectat strămoșii noștri cu credință nestrămutată, pentru care ar fi îndurat orice pedeapsă, orice chin, pentru care ar fi îndurat de o mie de ori moartea, mai degrabă decât să se abată de la ele cu vreo iotă? Ne cereți să rătăcim de la drumul pe care au pășit cu credință părinții noștri? Vă implor, Martin, nu pretindeți că dumneavoastră, repet, că dumneavoastră sunteți unica persoană care are cunoștință de Scriptură, singurul care descifrează adevăratul înțeles al Sfintei Scripturi... Nu vă arogați o judecată superioară celeia a atâtor bărbați strălucițI. Nu vă semețiți a fi mai înțelept decât toți ceilalți. Nu aruncați îndoiala peste credința cea mai dreaptă și sfântă, pe care a instituit-o Cristos, legiuitorul desăvârșit.

Categoric, în mintea multora dintre adversarii lui, implicațiile politice ale poziției lui Luther constituiau problema cea mai importantă.

El disprețuiește autoritatea Părinților Bisericii, autoritatea pe care Biserica o admite. El efectiv înlătură obediența și autoritatea și orice scrie are efectul de a promova răzvrătirea, discordia, războiul, crima, jaful și incendierea și contribuie la prăbușirea totală a credinței creștine. El predică un stil de viață libertin, după bunul plac, fără nici un fel de legi, pur și simplu animalic. El însuși este o persoană libertină, care trăiește după bunul său plac și condamnă și suprimă orice lege. Aceasta a reieșit din felul cum a ars în public edictele și legea canonică, fără teamă și fără rușine. Întrucât demonstrează la fel de mult respect față de sabia mireană ca și pentru excomunicarea și pedepsele din partea papei, provoacă și mai mari daune legii și ordinii laice.

Date fiind dovezile, procesul lui Luther la Worms nu putea avea decât un singur rezultat. El a fost găsit vinovat de erezie. Mai rămânea de văzut numai cum avea să procedeze Carol în urma acestui verdict. Spre consternarea lui Frederic și a celorlalți câțiva principi care simpatizau cu cauza lui Luther, împăratul a refuzat să ia în considerare o soluție de compromis. El a rămas neclintit în hotărârea ca Luther și toți susținătorii lui să fie pedepsiți în cazul în care nu consimțeau și nu acceptau imediat doctrina și autoritatea bisericii. Edictul de la Worms, care conferea hotărârii putere de lege, confirma că termenii bulei *Exsurge Domine* trebuie puși în practică; interzicea oricărui cetățean din imperiu să-i acorde lui Luther sau adepților lui adăpost sau hrană, sub amenințarea cu închisoarea și confiscarea averii; și dădea instrucțiuni tuturor autorităților din imperiu să caute și să ardă scrierile lui Luther. Papa câștigase tot ceea ce-și propusese, mai puțin detenția lui Luther.

Acesta plecase deja din Worms, convins fiind de puternicii lui susținători că nu avea nimic de câștigat dacă ar fi rămas, ci doar mult de pierdut dacă vreun zelos ar fi decis să treacă singur la aplicarea legii. „Evadarea" lui din Worms a fost bine plănuită, ca și dispariția lui ulterioară. În vreme ce el și escorta sa traversau o pădure pe drum spre Wittenberg, au fost capturați de un grup de călăreți neidentificați care s-au îndepărtat cu Luther pe post de „prizonier". Frederic hotărâse că situația politică era prea nesigură ca „ereticul notoriu" să se afle oriunde altundeva decât într-o ascunzătoare.

Să studiem capitolul 2

Acum e nevoie să mai treceți o dată prin textul capitolului și pe parcurs să vă luați notițe. Puteți folosi două abordări – rămâne la latitudinea voastră să optați pentru cea care vi se pare mai la îndemână.

Abordarea cea mai directă este să folosiți cele șase evenimente cheie drept idei principale. Sub fiecare idee principală, folosind subtitlul „Ce

Schemă rezumat
Revolta lui Luther, 1517-1521

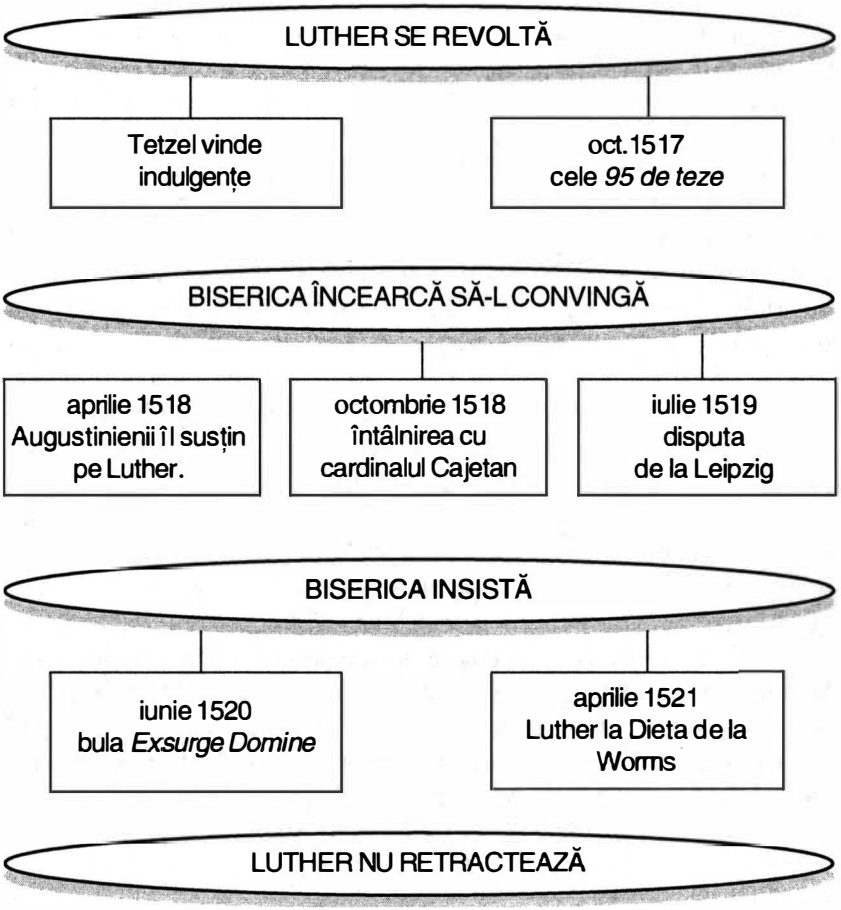
LUTHER SE REVOLTĂ
Tetzel vinde indulgențe
oct.1517 cele *95 de teze*
BISERICA ÎNCEARCĂ SĂ-L CONVINGĂ
aprilie 1518 Augustinienii îl susțin pe Luther.
octombrie 1518 întâlnirea cu cardinalul Cajetan
iulie 1519 disputa de la Leipzig
BISERICA INSISTĂ
iunie 1520 bula *Exsurge Domine*
aprilie 1521 Luther la Dieta de la Worms
LUTHER NU RETRACTEAZĂ

s-a întâmplat" descrieți pe scurt în propriile voastre cuvinte caracteristicile esențiale ale evenimentului. Adăugați apoi două subsecțiuni la fiecare eveniment. În prima notați subtitlul „Semnificație/Importanță". Scopul acestor subtitluri este să explicați ce rol a avut fiecare eveniment în drumul lui Luther către sfidarea deschisă față de papă. A doua subsecțiune vă solicită să reflectați și să adunați informații din diferite părți ale capitolului. Folosindu-vă de subtitlul „Motive", încercați să explicați pe scurt de ce fiecare parte a acționat de fiecare dată așa cum s-a prezentat. Veți constata că secțiunea 4 conține informații esențiale despre motivele lui Luther.

Al doilea mod de abordare vă cere să gândiți independent de la un capăt la altul, ceea ce vă va solicita mai mult, dar vă va fi mult mai util, dacă sunteți apți s-o faceți. Folosiți cele șase titluri de secțiuni drept idei principale. Copiați sub fiecare idee principală întrebarea sau întrebările din caseta problemelor. După aceea, cu propriile voastre cuvinte, scrieți pe scurt punctele care ar alcătui răspunsul la întrebare. Includeți informațiile faptice ca să vă susțineți ideile enunțate. Dacă răspundeți direct la fiecare întrebare, în mod sigur ați reflectat la toate chestiunile importante acoperite de capitol și e de așteptat să fi beneficiat la maximum de ceea ce ați făcut.

Să răspundem la întrebări structurate și întrebări-eseu despre capitolul 2

Dacă examenul pe care vă pregătiți să-l susțineți vă solicită să vă demonstrați aptitudinile de a scrie o lucrare amplă răspunzând la întrebări structurate, trebuie să vă asigurați de cunoașterea unui volum vast de infomații faptice referitoare la evenimentele cheie din acest capitol. Nu este suficient să cunoașteți ce s-a întâmplat, trebuie să fiți capabili și să formulați limpede un punct de vedere în legătură cu motivul pentru care a avut loc fiecare eveniment și care au fost principalele rezultate/consecințe. Este vorba de cei 3 „c" (cauzele, cursul și consecințele) descrise la începutul capitolului 1. Ca întotdeauna, este esențial să citiți cu multă atenție întrebările, pentru a identifica exact ce vi se cere să faceți.

Citiți întrebările următoare:

1a) Explicați ce a sperat papa să obțină în negocierile cu Luther dintre 1518 și 1521?
b) În ce măsură a realizat ceea ce și-a propus?
c) De ce nu a reușit mai mult?
2a) Reliefați etapele prin care, între 1517 și 1521, Martin Luther a intrat în conflict cu Biserica Catolică.
b) De ce a acționat Luther astfel?

În timpul unui examen ar putea fi foarte tentant să răspundeți la prima parte a întrebării 2 scriind tot ce știți despre ce a făcut Martin Luther între 1517 și 1521. Totuși, acest răspuns nu v-ar asigura maximum de puncte. Numai selectarea faptelor pe care le cunoașteți pentru a răspunde direct vă va permite un punctaj bun. Ar fi un bun exercițiu să răspundeți la această întrebare, care v-ar furniza o experiență utilă în a distinge cunoștințele relevante de cele irelevante.

Cei care vor avea de răspuns în timpul examenului la întrebări-eseu complexe se vor găsi confruntați cu întrebări pentru care sunt necesare cunoașterea și înțelegerea întregii vieți a lui Luther. În orice caz, vor întâlni de regulă întrebări care se concentrează pe perioada 1517-1521. Astfel de întrebări se axează de obicei pe una din aceste trei teme:

1. subiectele asupra cărora Luther nu a fost de acord cu biserica;
2. strategia urmată de Luther în „revolta" sa, dacă a existat o strategie; și
3. motivele care au stat la baza reușitei timpurii a lui Luther în acumularea de susținători.

Întrebări bazate pe izvoare despre capitolul 2

1. Vânzarea indulgențelor, 1517

Citiți fragmentele din scrisoarea lui Luther către arhiepiscopul de Mainz, de la pagina 32, și din cele *95 de teze*, de la pagina 33. Studiați ilustrația de la pagina 32. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Cum a încercat Luther să-l supună la presiuni pe arhiepiscop?
b) Cu ajutorul informațiilor din ilustrație și din fragmente, descrieți tehnicile de vânzare utilizate de Johann Tetzel.
c) Cu ajutorul informațiilor din ambele fragmente, explicați obiecțiile lui Luther la vânzarea de indulgențe practicată de Tetzel.

d) Atitudinea artistului care a realizat ilustrația a fost de simpatie sau ostilitate în privința lui Tetzel? Argumentați răspunsul.

2. Luther la Dieta de la Worms, 1521

Citiți fragmentele din relatările a ceea ce s-a întâmplat la Dietă, aflate la paginile 43-45. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce argument folosește Luther în primul fragment pentru a-și justifica refuzul de a se dezice de scrierile sale? Ce cale de rezolvare sugerează el implicit?
b) Explicați argumentul folosit, în al doilea fragment, în încercarea de a-l convinge pe Luther să-și retracteze lucrările.
c) În ce fel au încercat Luther, în primul fragment, și adversarii săi, în al treilea fragment, să apeleze la temerile și prejudecățile auditoriului lor.
d) Care era statutul lui Luther la Dietă, așa cum reiese el din fragmente? Motivați-vă răspunsul.

3. Portretele lui Luther

Examinați portretele lui Luther reproduse la paginile 42, 58 și 87, și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care credeți că au fost motivele pentru care cei doi artiști au realizat portretele? Explicați răspunsul.
b) Cât de utile ne sunt portretele pentru a decide cum arăta Luther în realitate?
c) Care portret pare a fi cel mai realist? De ce?
d) Ce dată aproximativă ați asocia cu ilustrația reprodusă la pagina 58? Argumentați răspunsul.

3 Doctrina lui Luther

OBIECTIVE DE ATINS

Luther credea cu fervoare în câteva idei religioase. Pentru el, acestea erau chestiuni de viață și de moarte. Pe măsură ce citiți acest capitol, identificați aceste idei și ce credea Luther despre ele. Alte chestiuni l-au preocupat mai puțin și nu s-a străduit să-și facă publice opiniile în legătură cu ele înainte ca situația să-l forțeze s-o facă. Între timp, vederile sale au fost deseori interpretate greșit, uneori cu rezultate îngrozitoare. Trebuie să stabiliți în ce privințe s-a întâmplat astfel și să ajungeți la propriile voastre concluzii despre măsura în care Luther trebuia învinovățit pentru ce a făcut sau ce n-a făcut.

DATE IMPORTANTE

1520 Publicarea lucrărilor „Despre captivitatea babilonică a bisericii", „Scrisoare către nobilimea germană" și „Despre libertatea creștinului"
1522 Se publică traducerea lui Luther a Noului Testament.
1523 Înfrângerea cavalerilor imperiali
1525 Răscoala țăranilor; vede lumina tiparului *Împotriva hoardelor de țărani tâlhari și ucigași.*
1526 Publicarea traducerii lui Luther a Mesei
1529 Sunt publicate „Marele catehism" și „Micul catehism".
1534 Se publică traducerea lui Luther a Vechiului Testament.
1540 Scandalul legat de bigamia lui Filip de Hessa

Trei ani și jumătate se scurseseră de la acuzațiile inițiale aduse de Luther credințelor și practicilor bisericii până la condamnarea lui la Dieta de la Worms. În acest timp, el devenise dintr-un anonim profesor universitar saxon, un erou național german și un teolog de reputație internațională. Aproape toată lumea educată sau cu o poziție socială mai însemnată din Europa apuseană auzise de el. Era fie urât, ca unul ce tulbura starea de *statu quo* și probabil avea să ațâțe la revoluție socială și religioasă

prin atacurile lui la adresa autorității oficiale, fie idolatrizat ca profetul zilelor din urmă, care avea să îndrepte relele lumii. Atât speranțele, cât și temerile legate de persoana lui erau exacerbate. Reprezentanții papei la Dieta de la Worms erau convinși că Germania întreagă era pe cale să intre în mrejele lui Luther dacă nu se luau măsuri drastice, în vreme ce mulți săraci aveau încredere că, într-un fel sau altul, el avea să pună capăt exploatării lor. Ce fapte dăduseră naștere la aceste păreri și așteptări contrare?

Din ziua în care cele *95 de teze* îl aduseseră în atenția publică, Luther fusese extrem de ocupat. Continuase să aprofundeze studiul Bibliei și să mediteze la implicațiile convingerii sale anterioare că mântuirea decurge numai din credință (vezi pagina 38). Pe măsură ce înțelegea tot mai profund ceea ce el era sigur că este adevăratul înțeles al Bibliei, nu numai că predica „adevărul" la Wittenberg, ci și scria un număr uriaș de broșuri, care erau publicate și circulau pe arii extinse. Nicicând nu mai fuseseră tipărite atâtea lucrări ieșite de sub pana unui singur om. Varietatea lor era remarcabilă. Apăruseră lucrări serioase, de factură academică, în latină, justificări argumentate riguros ale opiniei lui, în germană, și texte de propagandă, în esență, care-l atacau pe papă, conținând termeni extrem de ofensatori, destinate oamenilor de rând. Dată fiind tehnologia epocii, care presupunea că fiecare pagină a fiecărui exemplar trebuia tipărită separat, printr-un proces laborios, volumul de lucrări ieșite de sub teasc era colosal. Între 1517 și 1520 au fost tipărite aproximativ 300 000 de exemplare din diversele lui scrieri. Dar interesul iscat de Luther era atât de mare, încât oferta nu satisfăcea cererea. Exemplare din lucrările lui treceau din mână în mână, erau citite sau ascultate cu nesaț în toată Germania, mai cu seamă în orașe și târguri, unde locuia majoritatea populației cu știință de carte. În zonele rurale, foarte puțini știau să citească.

1 Publicațiile din 1520

PROBLEME CHEIE Care au fost motivele lui Luther pentru elaborarea celor trei publicații principale din 1520? În ce fel ilustrează conținutul publicațiilor aceste motive?

a) Despre captivitatea babilonică a bisericii

Multe dintre ideile lui Luther fuseseră consolidate până în 1520. În acest an a scris 24 de lucrări destinate publicării, inclusiv trei despre care se crede în general că înglobează învățăturile sale din prima etapă a carierei lui de reformator. Lucrarea cu semnificația cea mai pregnantă din punct de vedere teologic era *Despre captivitatea babilonică a bisericii.* Titlul constituia o încercare de a lega conducerea bisericii de către papă de relatarea din Vechiul Testament referitoare la ducerea israeliților în sclavie în Babilon. Lucrarea era scrisă în latină și era destinată unui public instruit. În text, Luther aducea argumente despre faptul că papalitatea ținea creștinătatea în captivitate și în sclavie prin credințe și practici instituite de oameni și nu desprinse din cuvântul lui Dumnezeu. În inima catolicismului se aflau cele șapte sacramente (ceremonii religioase sacre), care nu puteau fi îndeplinite decât de preoți, și care se pretindea a fi canale de comunicare vitale între Dumnezeu și umanitate. În consecință, nimeni nu putea fi mântuit fără serviciile bisericii, administrate de preoți.

Luther refuza să admită existența celor șapte sacramente. El argumenta că numai ceva care îndeplinea simultan condițiile de a fi prin excelență creștin și instituit de Isus era un sacrament. Numai două din cele șapte taine se potriveau acestor criterii. Atât botezul, cât și împărtășirea cu pâine și vin (euharistia catolică, celebrată în timpul mesei) erau justificate clar prin Noul Testament. Celelalte cinci, așa cum erau predicate de biserică, nu erau valabile. Faptul că el tăgăduia obârșia sacră a confirmării (prin care copiilor mai mari li se permitea intrarea în adunarea adulților), matrimoniul (căsătoria) și ultima miruire (prin care muribunzii erau curățiți de păcatele lor) nu avea o importanță covârșitoare în practică, pentru că schimbarea statutului acestor ritualuri nu avea multe implicații. Cu mult mai gravă însă era negarea de către Luther a caracterului sacramental al penitenței și hirotonisirii.

Taina penitenței era folosită de biserică pentru a se asigura că oamenii au un comportament în general moral și că respectă legea. Biserica pretindea că prin intermediul acestei taine este aptă să ierte păcatele în numele lui Dumnezeu, și că, dacă refuza unui individ îndeplinirea acestui sacrament, îl putea condamna la osândă veșnică. Luther a contestat cu putere această pretenție. El a explicat că iertarea păcatelor este o

chestiune intimă între credincios și Dumnezeu, în care preotul nu are un rol esențial. Dacă afirmația lui Luther ar fi fost corectă, ar fi fost imposibil ca preoții să-și mai exercite rolul tradițional de împărțitori ai iertării, pentru care puteau percepe și taxe. Luther nu susținea abolirea spovedaniei și dezlegarea ulterioară de păcate (înștiințarea oamenilor că păcatele le sunt iertate): el atrăgea pur și simplu atenția că Dumnezeu este cel care iartă păcatele. Rolul preotului este numai să confirme că acest lucru va avea loc.

Sacramentul hirotonisirii (al preoției), prin care un bărbat devenea preot, se găsea în miezul structurii Bisericii Catolice. El constituia justificarea tratării preoților ca o grupare de elită, separată și deasupra oamenilor de rând. Întrucât ei erau unicii care puteau face legătura direct cu Dumnezeu, erau prețuiți și respectați în mod aparte. Ei nu se supuneau cerințelor legii valabile pentru ceilalți cetățeni sau supuși. Drepturile și privilegiile speciale pe care le conferea preoția constituia motivul urii față de cler care se manifesta atât de pregnant în Germania. Luther era convins că aceasta era justificată:

> Biserica lui Cristos nu știa nimic despre acest sacrament: el a fost inventat de biserica papei. Nu numai că nu este nicăieri pomenită vreo promisiune de har, dar nu se suflă nici un cuvânt despre el în tot Noul Testament. Este ridicol să orânduiești drept sacrament al lui Dumnezeu ceva ce nu poate fi dovedit a fi fost instituit de Dumnezeu. ...
>
> Orice om care a aflat că este creștin să recunoască ce calitate are și să fie sigur că noi toți suntem în aceeași măsură preoți, adică avem aceeași putere în cuvânt și în privința oricărei taine, deși nu este permis nimănui să folosească această putere, decât cu consimțământul comunității.

Declarația sa că preoții nu erau diferiți de ceilalți oameni, cu excepția faptului că fuseseră împuterniciți de comunitățile pe care le serveau să îndeplinească anumite funcții, era o reiterare a doctrinei „preoției tuturor credincioșilor" pe care o formulase la începutul aceluiași an.

b) Scrisoarea către nobilimea germană

Această doctrină revoluționară sprijinea întregul tratatului său, *Către nobilimea creștină a națiunii germane cu privire la reformarea stării*

creștinești, mai cunoscută sub titlul de *Scrisoare către nobilimea germană*. Acest pamflet a fost scris în germană și, așa cum sugerează denumirea, era destinat conducătorilor laici ai Germaniei. Argumentul său central era că succesiunea de papi pervertise creștinismul adevărat și că, întrucât actualul papă refuzase să îndrepte abuzurile care îi fuseseră clar semnalate, responsabilitatea de a lua măsuri revenea acum celor cărora Dumnezeu le dăduse puterea în chestiunile seculare. El contracara argumentul tradițional al papei, anume că nimeni în afară de el nu era împuternicit să acționeze pe tărâm spiritual, atât dezavuând pretenția papei la primordialitate înăuntrul bisericii, cât și punând la îndoială presupunerea conform căreia clerul forma un grup elitist separat cu puteri speciale:

> Este o fabulație vicios scornită – și ei nu pot cita nici o literă care s-o confirme – faptul că numai papei îi revine să interpreteze Scripturile sau să confirme interpretările lor. Ei și-au asumat singuri această autoritate. Și chiar dacă susțin că această autoritate a fost transmisă Sfântului Petru când i-au fost date cheile, e suficient de limpede că aceste chei nu i-au fost date numai Sfântului Petru, ci întregii comunități...
>
> Faptul că papa, episcopii, preoții și călugării sunt numiți starea spirituală este o invenție; prinții, nobilii, meșteșugarii și țăranii formează starea laică. Aceasta este o minciună meșteșugită și o stratagemă ipocrită, dar nimeni să nu se teamă de ea, din următorul motiv: toți creștinii formează cu adevărat starea spirituală, și între ei nu e nici o diferență, decât în ceea ce privește slujba fiecăruia... Astfel, noi suntem toți consacrați ca preoți prin botez...

Prin urmare, Luther pleda nu numai în favoarea „preoției tuturor credincioșilor", ci și pentru o inversare a relației tradiționale dintre biserică și stat. Timp de mai multe secole, papalitatea pretinsese, deseori cu succes, că toate autoritățile laice, de la împărați și regi în jos, se aflau sub controlul general al bisericii, și că intervenția acesteia în problemele laice era justificată în situații extreme, în vreme ce mirenilor le era interzisă orice interferență în problemele spirituale. Prin negarea conceptului de domeniu spiritual separat, Luther îi invita pe conducătorii laici ai Germaniei să-și asume controlul treburilor religioase din teritoriile proprii. Era evident că abandonase orice speranță de a reforma biserica din interior. Schimbarea trebuia impusă din afară. Această

idee, mai mult decât oricare alta avansată de Luther, avea să marcheze sfârșitul conceptului medieval de creștinătate și să facă loc epocii moderne seculare.

c) Despre libertatea creștinului

A treia scriere importantă din 1520 a fost *Despre libertatea creștinului*. În ea, Luther explora mai profund implicațiile credinței lui în „îndreptățirea numai prin credință". El era dornic să contracareze argumentul conform căruia, dacă mântuirea se obținea prin simpla credință în Dumnezeu, atunci faptele omului și numărul de păcate comise nu contau. Luther era conștient că mulți oameni presupuneau că aceasta era interpretarea lui, și că ea avea să-l discrediteze în ochii majorității cu concepții morale. De aceea, el a încercat să-și explice învățăturile despre „faptele bune":

> Așa cum spune Cristos, „Un pom bun nu poate să facă fructe rele și nici un pom stricat nu poate face fructe bune". Este clar că nu fructele fac pomul și nici pomul nu crește din fructe; ci, dimpotrivă, pomii poartă fructele, iar fructele cresc în pomi.
>
> Așa cum pomii trebuie să existe înaintea fructelor, și așa cum fructele nu fac pomul nici bun nici rău, ci, invers, un pom de orice soi rodește fructe din același soi, așa trebuie și omul mai întâi să fie bun sau rău, înainte de a putea face o faptă bună sau rea; iar faptele lui nu îl fac pe om bun sau rău, ci el însuși făptuiește binele sau răul...
>
> Noi nu respingem faptele bune; dimpotrivă, le aprobăm și le predicăm cu toată încredințarea. Noi nu le dezaprobăm din cauza faptelor în sine, ci din cauza acestei adăugiri falsificate și a noțiunii perverse că îndreptățirea s-ar căpăta prin ele.

2 Practicile religioase

PROBLEME CHEIE Care au fost principalele schimbări ale practicilor religioase introduse în bisericile luterane? Care dintre aceste schimbări au fost susținute personal de Luther?

Luther a adoptat aceeași perspectivă în judecarea practicilor religioase. În vreme ce unii dintre adepții lui de frunte erau tot mai preocupați de probleme cum ar fi picturile și imaginile din biserici, de odăjdiile preoților (hainele pe care le purtau în timpul slujbelor), continuarea existenței mânăstirilor, celibatul clerical (interdicția căsătoriei la preoți), de spovedanie și post, Luther susținea ideea că acestea erau lucruri de importanță periferică. Ele nu prezentau pentru el un interes major, și cu certitudine nu erau chestiuni de viață și de moarte, așa cum era cazul cu „îndreptățirea numai prin credință", „preoția tuturor credincioșilor" și înțelegerea lui despre scopul și natura mesei.

Dar și celelalte erau chestiuni pe care nu le putea ignora, dacă nu din alt motiv, atunci pentru că alții le considerau a fi importante și erau gata să iște probleme din cauza lor. De aceea, a trebuit să se pronunțe și în privința acestor subiecte. Politica lui spunea că, atâta vreme cât Biblia nu interzice o activitate, aceasta trebuie întreruptă numai dacă bunul simț sugerează că acest lucru ar fi preferabil continuării sale. Prin urmare, era gata să consimtă la excluderea picturilor și a imaginilor din biserici, în cazul în care comunitatea le considera a fi distrageri de la ascultarea cuvântului lui Dumnezeu; să fie de acord ca preoții să oficieze slujbele în haine obișnuite, dacă veșmintele scumpe erau considerate a-i scoate pe aceștia în evidență ca fiind mai importanți decât erau în realitate; mânăstirile să fie închise dacă toată lumea ar fi căzut de acord că veniturile provenite de acolo ar fi putut fi fructificate mai cu spor; preoții să se căsătorească, dacă astfel le-ar fi fost înlăturate ispitele de ordin sexual; spovedaniile să înceteze dacă amplificau nepermis intervenția preotului în relația dintre credincios și Dumnezeu; și regulile postului desființate, dacă a le continua ar fi însemnat poveri inutile.

În realitate, toate aceste lucruri au fost puse în practică în zonele care au devenit luterane. Luther era dispus chiar să le încurajeze pe unele el însuși. El își dădea seama că mânăstirile nu mai aveau nici un sens, o dată ce respinsese doctrina catolică, aceea care susținea că jurămintele monahale și respectarea lor pentru restul vieții asigurau automat mântuirea. El dorea ca veniturile mânăstirilor să fie folosite în scopuri mai bune, cum ar fi fost asigurarea hranei pentru săraci sau instruire pentru copii. În Anglia, pământurile mânăstirilor desființate reveniseră regelui și latifundiarilor avuți; în zonele Germaniei care au devenit luterane, proprietățile așezămintelor monastice au fost fie returnate

donatorilor inițiali, dacă aceștia mai erau în viață, fie au fost păstrate de obște, în scopuri caritabile.

Apărea, bineînțeles, problema bărbaților și a femeilor care renunțaseră la legământul făcut și se întorceau în lume. Întrucât Luther predica egalitatea valorii oricărei munci în ochii lui Dumnezeu, nu exista nici o dificultate din punct de vedere doctrinar în a permite bărbaților să se apuce de orice ocupație pentru care erau dotați și aveau experiență. Cu femeile, lucrurile erau mai grele. Multe călugărițe proveneau din familii bogate, pentru că numai acestea erau capabile să facă donațiile apreciabile solicitate de obicei înainte de admiterea unei fete într-o mânăstire de maici. Puține slujbe mai erau disponibile femeilor în afară de muncile casnice și cele agricole, iar acestea nu erau potrivite pentru persoane de condiție mai bună. Singura alternativă rămânea căsătoria sau întoarcerea în sânul familiei. De aceea s-au făcut eforturi asidue de a găsi soți nimeriți pentru cât mai multe din fostele călugărițe mai tinere.

În 1523, nouă maici care doreau să renunțe la jurământul făcut au fost scoase pe furiș din ducatul Saxoniei, care era catolic încă, și aduse la Wittenberg. În cele din urmă au fost găsiți soți pentru toate, cu excepția uneia. Fosta călugăriță rămasă, Katarina von Bora, îi tot amintea lui Luther de promisiunea de a-i găsi un bărbat, astfel încât să poată părăsi slujba de servitoare în care fusese plasată. După doi ani de căutări zadarnice, Luther s-a gândit că e de datoria lui să se ofere el însuși s-o ia de nevastă. Ea a acceptat, și astfel familia Luther a devenit un element esențial al Reformei în Germania. Katarina se descurca extrem de bine cu șirul nesfârșit de oaspeți și studenți rezidenți, cu șase copii de crescut și un bărbat care rareori se oprea din lucru pentru a fi mai mult decât o companie sporadică.

Astfel, întrucâtva cu mâna forțată de destin, căci el intenționase să nu se căsătorească niciodată, Luther a putut pune în practică învățăturile sale despre căsătorie. El considera datoria unui om față de consort, copii și părinți ca fiind întrecute numai de datoria față de Dumnezeu. În concluzie, viața de familie și relațiile din interiorul ei s-au situat chiar în centrul practicării luteranismului. Din acest motiv, Luther era gata în mod activ să-i încurajeze pe preoți să se căsătorească, așa încât să ofere un bun exemplu adunărilor pe care le păstoreau. El nu se așteptase să facă acest pas, fiind deja un bărbat între două vârste, la peste patruzeci de ani, (trecut de vârsta acceptată în general ca propice pentru însură-

toare) al cărui viitor nu era deloc sigur. Dar, în cele din urmă, a făurit o căsnicie care a durat peste 20 de ani și care, după toate relatările, a fost exact modelul pentru care pleda.

Înainte de căsătoria lui Luther, din bisericile din Wittenberg fuseseră înlăturate ornamentele. Dar el nu dorea ca slujirea lui Dumnezeu să fie lipsită de orice pată de culoare. Avea o puternică dragoste pentru muzică, pe care o considera ca pe unul din cele mai prețioase daruri ale lui Dumnezeu pentru umanitate și era hotărât ca rolul muzicii în slujba bisericească să fie consolidat și nu diminuat. Aceasta avea să se realizeze pe de o parte prin încurajarea noului stil de a cânta imnurile în cor. Pentru a înlesni această activitate, Luther a scris și a publicat peste 20 de imnuri, iar alții i-au urmat curând exemplul. De asemenea, el ținea ca formațiile corale să rămână în biserică, de aceea le-a pregătit melodii și versuri potrivite.

În concepția lui, slujirea divinității și educația nu puteau fi separate total. După Luther, sarcina bisericii era atât de a-și instrui turma în cuvântul lui Dumnezeu, cât și de a-I aduce laude. Imnurile erau dedicate adorării, dar și o metodă ușoară de memorare a declarațiilor de

Luther și Katarina von Bora

credință. Însă mult mai importantă decât imnurile era Biblia. El știa că obiectivul educațional cel mai important cu care se confrunta biserica era de a duce Noul Testament, cu precădere, la cât mai mulți oameni.

3 Biblia

PROBLEMA CHEIE Care erau diferențele între ideile lui Luther și cele tradiționale, ale Bisericii Catolice?

Biblia juca un rol minor în modul de închinare tradițional catolic. Slujbele conțineau câteva pasaje cheie, dar acestea erau citite în latină, limbă care uneori nu era înțeleasă nici de preot. Nimeni nu încerca să facă în așa fel încât adunarea să înțeleagă cuvintele. Majoritatea nu considerau aceste lucruri nefirești, întrucât rolul principal al congregației era de a fi martora serviciului divin, și nu de a participa la el. Nici studierea Bibliei de către mireni nu era considerată recomandabilă, întrucât era aproape sigur că aceștia ar fi înțeles-o greșit. Mirenilor trebuia să li se spună ce să creadă. Ei nu aveau nevoie să citească Biblia singuri.

Desigur, Luther dezaproba fundamental acest punct de vedere potrivit căruia reprezentanții clerului erau mijlocitori între Dumnezeu (și cuvântul lui) și bărbații și femeile de rând. El credea că rolul preotului era de a ajuta pe orice om să formeze o legătură directă cu Dumnezeu. În acest scop, toți trebuiau să înțeleagă Biblia cât mai complet cu putință, ceea ce presupunea s-o aibă disponibilă într-o limbă pe care s-o poată înțelege. Existau cel puțin 18 traduceri ale Bibliei în germană, dar lui Luther i se păreau toate inadecvate, întrucât conțineau o mulțime de greșeli, iar pe de altă parte anumite pasaje cheie nu corespundeau cu propria lui interpretare. În consecință, încă de la început a luat hotărârea de a face el însuși o traducere.

Când Luther a fost capturat pe drumul de întoarcere de la Dieta de la Worms (vezi pagina 45), a fost dus la îndepărtatul castel Wartburg, al electorului Frederic, unde și-a abandonat rasa monahală și a locuit sub numele de Georg, moșierul. Numai tovarășii lui foarte apropiați cunoșteau unde se află. Dar el nu și-a pierdut timpul. În numai trei luni a tradus Noul Testament integral în germană. Până la sfârșitul lui 1522, era tipărit și pus în vânzare. Cu toate că nu a fost niciodată pe deplin

mulțumit de traducere, și a revizuit-o fără încetare în următorii 24 de ani, aceasta era o capodoperă literară de prima mână. Era o versiune relativ liberă, în care Luther a folosit metaforele limbii germane vorbite în epocă – descrisă deseori drept „țărănească" – pentru a fi sigur că oamenii de rând înțeleg mesajul din prisma experienței lor. Acest aspect era potențat de numeroase ilustrații lucrate în lemn, care plasau clar istorisirile biblice în Germania secolului al XVI-lea. Rezultatul a fost o carte care a devenit în foarte scurt timp un punct de referință pentru limba și literatura germană, la fel cum s-a întâmplat, trei generații mai târziu, cu versiunea autorizată a Bibliei lui Iacob I.

Traducerea Vechiului Testament s-a materializat mai încet, pentru că n-a mai fost posibil vreodată să găsească același timp liber, lipsit de alte responsabilități, cum fuseseră cele șapte luni petrecute la Wartburg. Lucrarea a văzut lumina tiparului în 1534. Abordarea era aceeași. Luther a declarat că unul din scopurile sale fusese „a-l face pe Moise atât de german încât nimeni să nu-l bănuiască a fi evreu". Rezultatul a fost o traducere cu care poporul german se putea identifica. Sute de mii de exemplare au fost scoase de sub tipar în timpul vieții lui Luther, putând fi găsite aproape oriunde se vorbea sau se citea germana. Dar realizarea materiei de bază în studiul revelației lui Dumnezeu nu era suficientă. Oamenii aveau nevoie de îndrumare temeinică pentru a descifra ce se ascundea în spatele cuvintelor.

4 Difuzarea

PROBLEME CHEIE Ce metode a folosit Luther pentru a-și difuza doctrina? În ce măsură și-a atins scopul?

Luther a muncit din greu ca să se asigure că învățăturile sale ajung la cât mai mulți oameni cu putință. El predica fără odihnă și îi îndemna și pe alții cu aptitudini să-i urmeze exemplul. În adunările reformate, ascultarea predicilor devenise aproape activitatea religioasă centrală. Dată fiind natura evanghelică a luteranismului, nu e de mirare că majoritatea predicilor erau expuneri ale unor fragmente din Biblie, însoțite de indicații clare despre cum trebuia conținutul acestora să influențeze convingerile, practicile religioase și comportamentul de zi cu zi. Predicile

lui Luther erau lungi (de obicei peste o oră), dar ascultătorii lui nu păreau să aibă dificultăți din această cauză. Pentru noi este probabil greu de înțeles acest lucru, dat fiind că suntem obișnuiți de mijloacele mass media cu perioade mult mai scurte de concentrare, dar indiciile se găsesc în textele a peste 2300 de predici de-ale lui Luther care ni s-au păstrat. El vorbea oamenilor adaptându-se la nivelul lor, folosind exemple culese din experiența lor comună, reușind în același timp să limpezească misterele vieții, scopul său și relația cu Dumnezeu. El răspundea unei nevoi resimțite de mulți oameni. Un număr important de predici au fost tipărite și s-au vândut masiv.

Dar Luther și predicile lui nu puteau fi omniprezente. Pe măsură ce zone tot mai întinse ale Germaniei deveneau luterane, se simțea imperios nevoia unei declarații clare a convingerilor de bază ale religiei reformate, astfel încât familiile și comunitățile locale, care de multe ori nu aveau un pastor instruit, să poată să-i învețe atât pe cei tineri, cât și pe vârstnici, cu eficiență. Luther a răspuns acestei nevoi în 1529, când au fost publicate „Marele catehism", destinat adulților, și „Micul catehism", pentru a fi folosit cu copiii. Aceste catehisme erau menite a fi citite cu regularitate de fiecare credincios, iar secțiunile cele mai importante trebuiau memorate. În familiile luterane devenise un obicei ca tatăl să-și examineze familia pe subiectele catehismului în fiecare duminică. Încă o dată, Luther își demonstrase talentul și clarviziunea în modalitatea de a-și comunica mesajul. Niciodată până atunci nu existase o metodă atât de atent concepută și structurată, care să asigure educația religioasă a copiilor. Catehismele erau folosite atât în biserici, cât și acasă. Luther nutrise speranța că ele aveau să fie utilizate intens și în școli, dar a fost dezamăgit. În general, el nu a reușit să convingă despre faptul că înființarea de școli reprezenta o prioritate capitală și avea să deplângă tot restul vieții sale faptul că un procent prea mic de copii germani frecventau școala. Părerea lui era că dacă nu se făcea ceva în acest sens, nu era nici o speranță ca fiecărei adunări să-i fie asigurat un pastor instruit. Avea dreptate, dar numai după moartea lui problema urma să fie abordată serios.

Luther nutrea un interes major față de educație, pe care o concepea în întregime în termeni religioși, dar îi păsa și mai mult de corectitudinea convingerilor care trebuiau predicate. Asemenea altor gânditori religioși creștini contemporani, el era convins că Dumnezeu se revelase umanității

prin viața lui Isus Cristos. Și precum toți reformatorii evanghelici, era convins că Biblia conținea această revelație în integralitatea ei. Deoarece i se părea de la sine înțeles că Dumnezeu va fi știut ce a vrut să spună, și că avea un singur mesaj pentru un subiect, nu avea nici o îndoială că nu putea exista decât o interpretare corectă a oricărui verset din Scriptură. În consecință, un punct de vedere teologic era fie corect, fie greșit – nu putea exista o cale de mijloc. Iar dacă o interpretare era greșită, aceasta trebuia să fie lucrarea diavolului și prin urmare era menită să conducă oamenii nevinovați în păcat de moarte și să determine condamnarea lor veșnică. Din acest motiv, el era gata să analizeze adevăratul înțeles al unei expresii din Scriptură *ad nauseam*, și să dezbată îndelungat și cu un grad de agresiune și ostilitate care desfide rațiunea comună, diferențe minore de interpretare.

5 Euharistia

PROBLEME CHEIE Ce credea Luther despre euharistie? De ce mulți dintre adepții săi au găsit greu de acceptat această credință?

Problema care îl preocupa foarte intens pe Luther era ritualul care se află în centrul serviciului divin catolic, euharistia. Aceasta se întemeia pe Cina cea de taină pe care Isus a împărțit-o cu ucenicii Săi în seara dinainte de a fi răstignit, după cum descrie Noul Testament. Teologii creaseră o rețea densă de credințe în jurul acesteia. Doctrina bisericii spunea că în timpul slujbei se reînfăptuia literalmente moartea lui Cristos, atunci când, în momentul în care preotul care oficia oferea cuminecătura, pâinea și vinul de pe altar se transformau efectiv în trupul și sângele lui Isus. Această doctrină a transsubstanțierii se baza pe convingerea că Isus vorbea la propriu când a folosit cuvintele „Acesta este sângele meu" și „Acesta este trupul meu", în descrierea vinului și pâinii în timpul Cinei cea de taină. Învățătura spunea că transsubstanțierea reprezenta o „taină mare", inexplicabilă în termeni raționali, dar cu toate acestea adevărată. Orice preot, oricât de păcătos ar fi fost în viața personală, putea să îndeplinească acest miracol și să-l facă pe Cristos să sufere încă o dată moartea. Se considera o răsplată deosebită, meritată, să mănânci în timpul liturghiei din trupul lui Cristos,

care conferea participanților un grad de har apt să compenseze o parte din păcate în ochii lui Dumnezeu. Se credea chiar că acest har se putea extinde și asupra morților care pătimeau în purgatoriu și că slujbele ținute în numele lor aveau calitatea de a scurta durata suferinței lor, înainte de a ajunge în rai. Mulți bogați lăsau bani prin testament pentru angajarea preoților, cunoscuți sub numele de preoți cu pomenirea, a căror unică responsabilitate era să țină un număr de slujbe zilnic, în numele binefăcătorului lor.

Luther a ajuns de la început la concluzia că a considera euharistia ca pe un sacrificiu și ca pe un vehicol al harului însemna o pervertire a scopului lui Dumnezeu. Din „îndreptățirea numai prin credință" rezulta că participarea la liturghie nu acorda nici un fel de merite în sensul în care propovăduia biserica. Aceasta nu însemna că el considera liturghia neimportantă. Luther era profund devotat din punct de vedere emoțional mesei, întrucât celebrarea ei îi prilejuise unele din cele mai intense experiențe spirituale, și era hotărât ca aceasta să continue a juca un rol de primă mărime în economia închinării. El ar fi dorit să păstreze slujba așa cum o cunoștea din copilărie. Dar apropiații săi l-au convins că trebuiau efectuate două schimbări semnificative.

Liturghia era oficiată în latină și puțini oameni din adunare înțelegeau ce se spunea. Tendința conservatoare a lui Luther era să păstreze folosirea limbii latine, renunțând la referirile la sacrament ca la un sacrificiu, ceea ce a făcut de la început. Dar nu a durat mult să fie convins că era inevitabil ca slujba să fie ținută în limba maternă. În 1526 a fost publicată versiunea lui în germană a liturghiei. Nu i-a trebuit mult nici până să accepte că practica de a oferi adunării numai pâine în timpul liturghiei trebuia să înceteze. Aceasta fusese justificată pe motiv că ar fi un sacrilegiu să se verse orice picătură din sângele lui Cristos, ceea ce probabil s-ar fi întâmplat dacă ar fi fost dată cupa adunării. Așa încât numai preotul bea din cupă, iar restul împărțeau pâinea. Schimbarea constând în cumineca-tura de ambele feluri, adică atât pâinea, cât și vinul, a devenit semnul distinctiv al practicilor reformate și deseori era primul ritual înfăptuit de o comunitate care se desprindea de catolicism.

În ciuda schimbărilor pe care le inițiase sau era pregătit să le permită, Luther s-a trezit curând acuzat de a fi în esență papistaș în ceea ce privea euharistia. Mulți dintre propriii lui susținători aveau impresia că el nu se îndepărta suficient nici de teoria, nici de practica liturghiei catolice. În

privința acesteia din urmă, întrucât preferințele lui erau mai degrabă de ordin personal și nu reprezentau propriu-zis certitudini teologice, Luther era dispus să îngăduie mai multe feluri de proceduri, după dorința fiecărei adunări. Însă multe din elementele anterioare rămăseseră în uz, și devenise un lucru obișnuit pentru bisericile luterane să continue oficierea unui ceremonial elaborat, pe care mulți din cei ce aveau să se numească mai târziu protestanți îl găseau ofensator. El însuși era de acord că era un lucru firesc să se modifice denumirea liturghiei în „Sfânta Comuniune" sau „Cina Domnului". Cu toate acestea era de neclintit în privința păstrării detaliilor convingerilor teologice din spatele concepției sale despre slujbă. Cei care aveau opinii diferite erau la început corectați cu blândețe. Dacă nu acceptau corectivul, aveau toate șansele să se trezească atacați în scris drept agenți ai diavolului. Luther a pierdut mulți adepți potențiali pentru că a fost de neînduplecat în legătură cu teologia euharistiei.

Problema aflată în dezbatere se referea la natura exactă a prezenței lui Cristos în timpul slujbei. Doctrina catolică a transsubstanțierii se baza pe acceptarea din punct de vedere filosofic a faptului că realitatea obiectelor consta din două aspecte. Acestea erau „aparența", substanța perceptibilă de către simțurile noastre la suprafață, și „esența", calitatea intangibilă care marchează identitatea obiectului. De exemplu, „aparența" unei mese era lemnul, iar „esența" sa era ceea ce o diferenția de o grămadă de lemne, un scăunel sau un scaun. La fel, în timpul liturghiei, „esența" pâinii și a vinului se transformau în carnea și sângele lui Isus, în vreme ce „aparența" rămânea neschimbată.

Luther a respins transsubstanțierea și a înlocuit-o cu ceea ce autorii moderni au denumit cu termenul de consubstanțiere, cu toate că acest cuvânt nu era cunoscut în secolul al XVI-lea. Consubstanțierea implica posibilitatea ca într-un obiect să se găsească mai mult de un „element". Conform gândirii științifice a epocii, „elementele" puteau fi materiale, precum pământul sau apa, sau intangibile, ca focul și vântul. Luther și-a explicat doctrina folosindu-se de analogia fierului încălzit. El arăta că, așa cum fierul rămâne fier când focul intră în el și ocupă toate particulele, la fel și pâinea rămâne pâine când este pătrunsă de trupul lui Isus în timpul Sfintei Comuniuni. În concluzie, el era la unison cu propovăduirea catolicilor în credința în prezența reală a lui Isus în timpul slujbei.

În legătură cu acest subiect, mai mult decât în privința oricărui altul, Luther părea să-și lase sentimentele să-i domine judecata. Defensiva lui

îndelungată și din ce în ce mai disperată ne duce cu gândul la cineva care încearcă să dea o explicație logică unei prejudecăți. Nu este vorba despre faptul că ar fi fost un om mândru, nedispus să admită că poate greși, sau că n-ar fi vrut să învețe de la alții. Una dintre calitățile sale care i-au adus multă simpatie, și cea mulțumită căreia a putut păstra loialitatea unor discipoli foarte capabili, era tocmai deschiderea lui către îndreptare și idei noi, atâta vreme cât nu veneau din partea cuiva pe care îl considera sub influența lui Satan. Totuși, în ceea ce privește teologia euharistiei, se luptase și se rugase atât de mult, încât era convins că Dumnezeu îi descoperise adevăratul înțeles. Această convingere era intensificată de uriașul confort spiritual personal pe care i-l prilejuia sentimentul prezenței reale a lui Isus în timpul Sfintei Comuniuni. Ajunsese să urască pe oricine argumenta că slujba era pur simbolică, sau că prezența era mai degrabă spirituală, decât substanțială.

6 Politica și societatea

PROBLEME CHEIE De ce au fost înțelese greșit ideile lui Luther referitoare la chestiunile politice și sociale și care au fost consecințele? Ce dovezi există că opiniile lui erau în esență conservatoare? Cum au slujit opiniile lui conservatoare la răspândirea luteranismului?

Aceste sentimente pătimașe erau limitate la problemele care țineau de teologie, cu precădere teologia referitoare la mântuire. Aceasta era interesul atotstăpânitor și forța care-l punea în mișcare pe Luther. Alte subiecte în general nu-l interesau și își dedica timp pentru ele fără nici o tragere de inimă. În afară de dragostea lui pentru muzică și preocuparea pentru educația bazată pe religie, numai ocazional se aventura în subiecte fără legătură cu doctrina, atunci când intervenția lui părea necesară în mod expres. Altfel, era dispus să lase celor interesați de problemele sociale și politice hățurile destul de libere, însă stabilea foarte clar parametrii în cadrul cărora aceștia urmau să acționeze.

În domeniul politic și social, Luther era în esență un conservator instinctiv. El nu analiza în profunzime aceste lucruri și era foarte influențat de valorile și atitudinile pe care le deprinsese din copilărie. La acestea, se adăuga în mică măsură rezultatul studiului Scripturii, care în general

îi confirma opiniile, cu excepția faptului că devenise convins că preocupările pământești contau prea puțin, în comparație cu problemele spirituale. În centrul gândirii sale se afla un respect adânc pentru autoritate. Cu toate că respingea cu violență pretenția papei la autoritate asupra bisericii creștine, susținea la fel de aprig cauza autorității în problemele laice. Luther credea că diriguitorii laici, de la împărat în jos, își primeau „puterea sabiei" direct de la Dumnezeu. Drept urmare, ei trebuiau ascultați în toate chestiunile lumești, chiar dacă acțiunile lor erau tiranice și nedrepte, pentru că numai Dumnezeu putea îndepărta puterile pe care el le conferise. În cazul în care conducătorii seculari abuzau de puterile date de Dumnezeu, ei urmau să răspundă în fața lui în viața viitoare. Până atunci, era de datoria tuturor bunilor creștini să respecte legile și regulile pe care aceștia le impuneau.

Opiniile lui Luther despre rolurile și responsabilitățile politice și sociale nu au fost cunoscute în primii ani după ce devenise o personalitate marcantă. Dar atât adepții, cât și inamicii lui făceau presupuneri despre ele. Ei credeau, fără temei, că, întrucât Luther se opunea în mod violent autorității care prin tradiție îi revenea papei, el ar fi fost ostil autorității oficiale în toate formele ei. Această impresie a făcut ca, în general, categoriile sociale superioare să se teamă de influența pe care o exercita, în vreme ce aceia care doreau schimbări în starea existentă a lucrurilor să-l privească precum un Mesia al zilelor din urmă, care avea să-i conducă spre victorie în bătălia lor pentru schimbări radicale.

a) Cavalerii imperiali

Perioada de glorie a cavalerilor imperiali fusese la începutul Evului Mediu, atunci când împăratul le aprecia în mod deosebit serviciile militare. Dar la începutul secolului al XVI-lea, această clasă de mici nobili, ai cărei membri datorau supunere numai împăratului, suferise un declin până la o stare relativ lipsită de însemnătate. Împăratul nu mai avea rol de polițist al Germaniei. Acesta fusese preluat de principii locali care reușiseră să-și asigure practic o poziție independentă. Ei se simțeau ofensați de prezența cavalerilor pe teritoriile lor, mai ales că mulți dintre aceștia posedau câte un castel și controlau mulțimi apreciabile de soldați, dar nu recunoșteau autoritatea princiară. O parte

a cavalerilor se împăcaseră cu realitatea situației lor și intraseră în serviciul conducătorilor locali sau se atașaseră curții împăratului în servicii civile. Dar mulți nu procedaseră așa. Aceștia alcătuiau un grup de lideri mercenari, dintre care unii erau urmați doar de o mână de oameni, care considerau fragmentarea imperiului în numeroase state semiindependente drept cauza necazurilor lor. În consecință, ei adoptaseră un naționalism german primitiv, bazat pe dorința de a vedea un imperiu consolidat, cu un control centralizat puternic și lichidarea influențelor străine. Dominația străină care le displăcea în cel mai înalt grad era cea a papei. Obiectau, de asemenea, împotriva faptului că biserica, prin episcopii și arhiepiscopii săi, reprezenta autoritatea laică în aproximativ o cincime a teritoriului Germaniei. De aceea, atunci când Luther a devenit un inamic declarat al papalității, ei l-au catalogat drept un aliat potențial important.

Cavalerii nu reprezentau o forță politică și militară coerentă sau coordonată. Ei se strângeau atunci când apărea o nevoie. Conducătorii lor erau Ulrich von Hutten și Franz von Sickingen. Hutten era un personaj cu totul aparte, un militar de succes care era în același timp poet, filosof și publicist cu renume. Înainte de apariția lui Luther, era deja binecunoscut pentru atacurile sale vitriolice asupra papei, pentru felul în care acesta mulgea Germania de bani. Dându-și seama de popularitatea pe care Luther ar fi putut-o imprima cauzei, Hutten l-a convins pe Sickingen, cel mai de vază dintre conducătorii militari ai cavalerilor, că profesorului din Wittenberg ar trebui să i se ofere protecție armată. Luther a declinat oferta, nu pentru că ar fi obiectat la primirea unui sprijin din acest sector, ci pentru că nu îi era necesar câtă vreme se baza pe încrederea lui Frederic cel Înțelept. Dar cavalerii au însemnat un refugiu sigur pentru mulți reformatori din alte părți ale Germaniei, care doreau să-i urmeze exemplul lui Luther dar fuseseră nevoiți să fugă pentru că stăpânul local le era ostil. Mai mult, ei au decis, după Dieta de la Worms, că venise timpul să pornească o cruciadă populară împotriva puterii teritoriale a bisericii și în favoarea religiei reformate a lui Luther. Au început prin lansarea unui atac asupra moșiilor arhiepiscopului de Trier, în 1522. Însă ei nu apreciaseră corect situația. Nu numai că arhiepiscopul nu a cedat în fața lor, ci, în urma unei rezistențe dârze, a reușit să câștige sprijinul activ al celorlalți principi, care au fost încântați să se alieze în încercarea de a distruge

puterea militară a cavalerilor nesupuși, o dată pentru totdeauna. Sickingen a fost înfrânt în cele din urmă în 1523, și cavalerii au fost desființați ca forță politică importantă. Sickingen a fugit în Elveția, iar Hutten a murit de sifilis, plaga generală a Europei secolului al XVI-lea. Cu toate că Luther nu fusese implicat personal în aceste tulburări, faptul că atacul se purtase parțial în numele său a convins și mai mulți oameni că ideile lui Luther erau sinonime cu anarhia.

b) Războiul țărănesc

În 1525 stătea să erupă o situație potențial mai periculoasă. De peste un secol, în Germania nemulțumirea țăranilor se răspândise pretutindeni, izbucnind din când în când în răbufniri de violență împotriva surselor de opresiune economică, mai ales a bisericii și a latifundiarilor. Motivele nu constau numai în faptul că țăranii credeau că o parte prea mare a fructelor trudei lor sfârșea în proprietatea altcuiva. Ei se revoltau împotriva faptului că în fiecare an această cantitate creștea, pe măsură ce proprietarii de drept încercau să-și rotunjească veniturile în pofida presiunii prețurilor care urcau. La fel ca în cazul multor altor comunități conservatoare de țărani din alte arii geografice și din alte epoci, schimbarea, mai degrabă decât greutățile pur și simplu, a determinat acțiuni violente în zonele rurale ale Germaniei. Pe la 1520, nevoile financiare crescute au coincis cu răspândirea noilor idei. În ciuda pretențiilor de ordin economic ale bisericii, țărănimea era în majoritate profund religioasă. Ideile lui Luther, cu deosebire accentul pus pe Biblie în dauna dogmei tradiționale, au fost primite cu brațele deschise, chiar dacă de multe ori într-o formă distorsionată, afirmând că dările pe care le datorau bisericii nu puteau fi justificate și trebuiau oprite. În plus, circulau opinii naive, potrivit cărora împăratul le-ar fi alinat suferințele dar nu avea cunoștință despre ele, iar Luther avea să vină să-i conducă în luptă.

Numeroasele răzmerițe locale din 1524 s-au amplificat până la generalizare, devenind, în 1525, o răscoală extinsă. Cu toate că a fost numită Războiul țărănesc, cu toate că a arborat un simbol comun (*Bundschuh*, pantoful țăranilor) și un program comun pentru eliminarea impunerilor bănești, mișcarea a fost lipsită de planificare sau coordonare

centralizată. Grupări separate își copiau una alteia programele și activitățile, iar uneori se aliau pentru acțiuni comune, dar nu au fost întreprinse mișcări concertate, cu ținte reale. Țăranii au jefuit sute de castele și așezăminte religioase, iar orașele au fost prădate, dar în foarte puține cazuri au existat tentative de a înlocui structurile autorității răsturnate cu altceva decât domnia gloatei. De aceea, a fost relativ ușor ca principii să-și reinstaureze controlul după ce entuziasmul de început al revoltei s-a domolit. Acesta s-a concretizat în represalii extinse, încununate de succes, cu scopul de a suprima pe potențialii conducători ai unor revolte viitoare și de a-i înspăimânta pe cei rămași și a-i face să se supună. Se pare că peste 100 000 de țărani au fost executați în cursul evenimentelor.

Sute de preoți care se declaraseră partizani ai lui Luther i-au însoțit și au luptat alături de țărani. Mulți contemporani, ca și unii istorici catolici moderni, au afirmat că Luther ar fi încurajat răscoala. În afara dovezilor circumstanțiale, anume că Luther și-a exprimat simpatia față de suferințele țăranilor, și acelor indirecte, constând în numărul mare de adepți ai săi care s-au alăturat răsculaților, nu există dovezi care să susțină această afirmație. Pare mai veridic faptul că, inițial, Luther a fost solidar cu situația grea a țăranilor, dar ulterior s-a îngrozit de excesele la care aceștia s-au dedat. Bineînțeles, reacția lui a fost pe măsură. El și-a exprimat opiniile în una dintre lucrările sale cele mai cunoscute, *Împotriva hoardelor de țărani tâlhari și ucigași*, scrisă în toiul răzmeriței. Această broșură prezintă limpede opiniile reformatorului asupra chestiunilor politice. Părerea sa inflexibilă era că țăranii „și-au meritat din plin moartea trupului și a sufletului" prin faptele lor. Verdictul lui era susținut prin trei justificări:

1 În primul rând, ei au jurat să fie cinstiți și credincioși, supuși și ascultători față de conducătorii lor, așa cum poruncește Cristos când spune, „Dați Cezarului ce este al Cezarului" și „Toți să fie supuși celor mai presus de ei". Pentru că ei frâng această supunere și se împotrivesc celor mai
5 presus de ei, din proprie voință și în mod violent, și-au abandonat dreptul asupra trupului și a sufletului lor, așa cum fac nemernicii și ticăloșii lipsiți de credință, sperjuri, mincinoși și răzvrătiți...

În al doilea rând, ei pornesc o rebeliune și jefuiesc și pradă cu violență mânăstiri și castele care nu le aparțin...

10 În al treilea rând, ei ascund acest păcat îngrozitor și odios cu Evanghelia... și obligă oamenii să li se alăture în aceste orori. Astfel, ei

sunt cu atât mai grozav blasfematori ai lui Dumnezeu și defăimători ai sfântului Său nume, slujind diavolului, sub aparența Evangheliei... N-am auzit nicicând de un păcat mai hidos.

Luther continuă, sfătuindu-i pe principi ce să facă în această situație:

Mai întâi, eu n-am să mă opun conducătorului care, chiar dacă nu admite Evanghelia, îi va doborî și pedepsi pe acești țărani, fără să supună cazul la judecată... Este datoria lor să-i pedepsească, pentru că sunt îndreptățiți să poarte sabia și sunt „slujitorii lui Dumnezeu împotriva celor ce făptuiesc răul"... Căci un prinț și un stăpân trebuie să-și amintească în aceste împrejurări că este instrumentul lui Dumnezeu și slujitorul mâniei Lui, cel căruia i s-a încredințat sabia spre a o folosi împotriva unor asemenea indivizi, și că păcătuiește la fel de grav împotriva lui Dumnezeu dacă nu pedepsește și nu apără și nu-și îndeplinește sarcinile ce-i revin, la fel cum face unul căruia nu i s-a încredințat sabia atunci când ucide. Dacă poate să pedepsească și nu o face – chiar dacă pedeapsa înseamnă luarea vieții și vărsare de sânge – atunci se face vinovat de toate crimele și tot răul pe care-l săvârșesc oamenii aceștia...

Astfel, stăpânii să continue fără griji și mustrări de conștiință să lovească atâta vreme cât au suflare.

Această broșură a văzut lumina tiparului în perioada în care măcelul țăranilor era în toi. Publicarea ei în momentul respectiv l-a făcut pe Luther să pară crud și fără inimă. Adversarii lui au afirmat chiar că s-ar fi comportat ca un dezertor, părăsindu-i pe cei pe care la început îi încurajase, de îndată ce se profilase învingătorul. Chiar dacă această acuzație era, desigur, nedreaptă, el făcuse prea puține încercări de a-și justifica pledoaria pentru răzbunarea dusă la extrem și îndemnurile sale către principi „înjunghiați, loviți, ucideți pe cine puteți. Dacă muriți voi înșivă în încleștare, cu atât mai bine pentru voi! Nicicând nu veți cunoaște o moarte mai binecuvântată, căci veți muri în ascultarea Cuvântului divin..." *Împotriva hoardelor de țărani tâlhari și ucigași* a însemnat pentru Luther pierderea a unei părți considerabile a sprijinului în rândul claselor mai sărace, cel puțin temporar, dar în același timp i-a consolidat ferm poziția în ochii stăpânilor care tindeau să aprobe reforma bisericii. Oricât rău făcuseră acțiunile lui Hutten și Sickingen acesta fusese redresat și mai mult decât atât. Nu numai că Luther nu era ostil puterii condu-

cătorilor locali, așa cum fuseseră cavalerii imperiali, ci îi considera chiar administratorii lui Dumnezeu pe pământ.

c) Conducerea bisericii

Această situație avea să fie de importanță capitală în dezvoltarea luteranismului. Ceea ce însemna că bisericile reformate aveau să sprijine puterea clasei conducătoare nicidecum să se constituie în sisteme de autoritate rivale. Drept consecință, orice cârmuitor din Germania, fie el personal devotat sau nu doctrinei luterane, era tentat să se declare în favoarea Reformei. Această mișcare i-ar fi permis să se elibereze de interferențele de ordin politic și financiar ale papalității și în același timp să câștige controlul efectiv al bisericii din teritoriile proprii.

În fapt, Luther nu era foarte interesat de manevrele menite să asigure supravegherea bisericii după înlăturarea structurii ierarhice a episcopilor și arhiepiscopilor. El își dădea seama că cerințele unei bune orânduiri implicau introducerea unui sistem oarecare, dar era gata să accepte orice convenea susținătorilor lui de vază și principilor. Structura care a luat naștere statornicea în mod clar că domnitorul era și „cap" al bisericii pe teritoriul propriu, atât în ceea ce privea protecția, cât și regulile. Acest sistem nu era întru totul pe placul lui Luther, deoarece el ar fi preferat ca autoritatea laică și cea spirituală să fie separate, dar nici nu i se părea o chestiune vitală în vreun sens sau altul.

O prioritate de căpătâi era, după părerea lui și a altora, păstrarea ordinii publice. Puțini oameni reușeau să facă, precum Luther, distincție între probleme care țineau de credința fundamentală, unde era nevoie de uniformitate, și chestiuni mai puțin importante, unde uniformitatea nu era necesară. Pentru majoritatea covârșitoare a populației, uniformitatea în toate aspectele vieții religioase era necesară. Dacă fiecare comunitate religioasă ar fi avut dezlegare să ia decizii proprii, chiar în legătură cu lucruri de mai mică importanță, consecința ar fi fost discordia și, probabil, războiul civil. De aceea, practicile religioase din orice stat trebuiau să fie aceleași, iar biserica trebuia privită ca păstorind întreaga populație, astfel încât să nu apară nici o diferență care să poată conduce la acte de violență în comunitate. Singura structură disponibilă aptă să pună în aplicare acest deziderat era puterea civilă. Așa încât, în Saxonia princiară, conducătorul

era responsabil cu numirea unui corp de controlori („vizitatori"), a căror atribuție era de a investiga aranjamentele și practicile din fiecare parohie. Urma ca electorul să facă în așa fel încât deciziile controlorilor să fie transpuse în practică. Aranjamente similare au fost făcute și în alte state, pe măsură ce acestea adoptau luteranismul.

d) Familia

Accentul pus de Luther pe datoria cetățeanului de a fi obedient față de stăpânul său se reflecta și în învățăturile sale referitoare la relațiile sociale, în care familia era considerată ca având o importanță capitală. Așa cum principele era capul statului, la fel tatăl era capul familiei. Era responsabilitatea lui să impună disciplina întregii case, inclusiv soției, copiilor și slujitorilor, și era de datoria acestora să fie ascultători în toate privințele. Aceasta nu împiedica dragostea și afecțiunea, așa cum arată numeroasele scrisori ale lui Luther către nevasta lui, dar sentimentele acționau într-o relație definit ierarhică. Luteranismul a fost identificat corect ca promotor al conservatorismului social. Trăsătura sa de superioritate masculină era, bineînțeles, o oglindire fidelă a concepției epocii.

Luther a fost unul din marii teologi ai secolului său. Inteligența sa deosebită și zelul său sârguincios către studiu l-au făcut să facă foarte puține greșeli evitabile. Amprenta sa însă a fost mai puțin marcată în privința lucrurilor practice, unde uneori a demonstrat un mare grad de naivitate și chiar nesăbuință. Un exemplu îl constituie rolul pe care l-a jucat în cazul de bigamie al lui Filip, landgraf de Hessa. După moartea lui Frederic cel Înțelept în 1525, Filip de Hessa a devenit apărătorul de frunte al cauzei protestante. Era un om nestatornic, când un păcătos pătimaș, când un penitent deprimat. Nu-și găsise împlinirea sexuală cu soția pe care o luase în tinerețe, din rațiuni dinastice. Dar periodic era copleșit de remușcări din cauza șirului de amante cu care o înlocuia. Convingerea lui era că nevoile lui sexuale și spirituale ar fi fost împlinite dacă ar fi putut să se căsătorească cu o femeie pe care s-o găsească atractivă fizic. Luther, ca și alți protestanți de frunte care au fost consultați în 1540, l-au sfătuit cum că, deși divorțul ieșea din discuție, i s-ar fi admis să-și ia o a doua nevastă, cu condiția ca toți cei implicați să fie de acord. Sfatul pare să fi avut la bază un precedent din Vechiul Testa-

ment. Filip s-a conformat sfatului. Când s-a răspândit vestea despre căsătoria bigamă, s-a aflat și rolul jucat de Luther. În încercarea de a ieși dintr-o situație imposibilă, acesta a mințit cu bună știință. Dar și acest lucru a devenit public. Reputația sa a suferit daune iremediabile, iar poziția politică a cauzei protestante a slăbit considerabil (vezi pag. 121-122).

Această gafă a fost caracteristică acțiunilor lui Luther din anii premergători morții sale, în 1546. Devenise un bătrân arțăgos (unii ar spune chiar nesuferit). Dar acest lucru nu trebuie să-i știrbească din realizările uriașe anterioare. Trebuie doar să nu pierdem din vedere că rareori oamenii care trăiesc mult sunt constanți, și poate nici nu e rezonabil să ne așteptăm să fie așa. Luther a fost un om cu defecte și lipsuri, dar prin ascuțimea minții lui, prin forța personalității sale și intensitatea convingerilor religioase, el a fost o piatră de hotar în schimbarea cursului istoriei moderne europene.

Să studiem capitolul 3

Notițele voastre pe marginea acestui capitol constituie înregistrarea învățăturilor lui Luther despre credințele și practicile religioase, problemele politice și sociale. Volumul de informații este mare, așa că probabil veți scrie mai mult la acest capitol decât la oricare altă parte a cărții. În afară de explicarea doctrinei lui Luther, va trebui să notați natura sa, cât de importantă era fiecare problemă pentru Luther și în ce consta importanța/semnificația fiecărei chestiuni. Va trebui, de asemenea, să trageți concluzii în legătură cu felul în care a acționat Luther, mai cu seamă cât de îndreptățit era să acționeze astfel.

Cel mai simplu mod de a lua notițe care să se concentreze exclusiv asupra învățăturilor lui Luther, ar fi să parcurgeți capitolul și să vă ocupați de fiecare învățătură, pe măsură ce este expusă. De fiecare dată, ar trebui să începeți cu identificarea acesteia și să continuați cu comentarea celorlalte aspecte enumerate în paragraful anterior. Această abordare vă va determina, fără îndoială, să gândiți mai mult independent, decât dacă ați lua, pur și simplu, notițe despre capitol, paragraf cu paragraf, iar efortul suplimentar ar merita, cu prisosință, pentru că v-ar asigura că ați judecat fiecare subiect, în loc să parafrazați, pur și simplu, ce ați citit.

Schemă rezumat
Învățăturile lui Luther

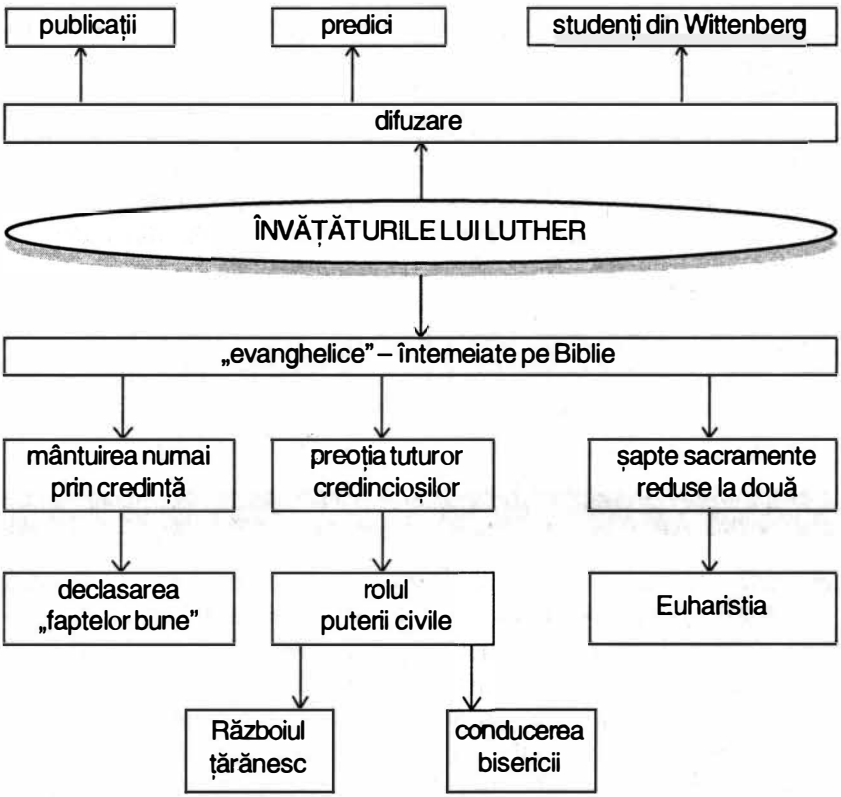

O modalitate mai puțin complicată de a vă lua notițe, dar care să vă solicite să gândiți independent, ar fi să parcurgeți capitolul scriind răspunsuri la subiectele din casetele cu probleme. Pentru a înțelege cât mai bine ceea ce citiți, această abordare este susținută cu argumente puternice, în scopul de a vă lua notițe din toată cartea. Totuși, dacă alegeți această strategie, trebuie să fiți pregătiți să vă reorganizați notițele în faza de recapitulare, astfel încât să strângeți toate detaliile faptelor la fiecare temă.

Să răspundem la întrebări structurate și întrebări-eseu despre capitolul 3

Ați parcurs până acum partea acestei cărți care se concentrează asupra contribuției personale a lui Luther la Reforma din Germania, chiar dacă unele dovezi suplimentare pot fi găsite în capitolul 6. Este momentul prielnic să vă pregătiți să răspundeți la întrebări care se axează în mod expres asupra „marelui reformator".

Este puțin probabil să vi se ceară să scrieți o relatare a întregii vieți a lui Luther, dar este de dorit să rețineți „forma" ei cronologică, astfel încât să puteți selecta informațiile relevante pentru fiecare întrebare.

Întrebările structurate despre viața lui Luther vă vor solicita, probabil, să scrieți date combinate despre faptele lui, motivația și efectele acestora. În unele cazuri vi se va cere să vă exprimați propria opinie despre o temă controversată, despre care nu se poate emite un răspuns „exact". În astfel de cazuri este esențial să aduceți dovezi în sprijinul punctului vostru de vedere. Consultați întrebările următoare și precizați în fiecare caz dacă vi se cere să analizați cauzele, desfășurarea sau consecințele.

Luther și Reforma germană

a) Care au fost principalele etape în cursul cărora Luther a devenit un rebel împotriva Bisericii Catolice?

b) De ce a ajuns Luther la concluzia că trebuie să părăsească biserica, în loc să încerce să opereze schimbări din interiorul ei?

c) Care au fost principalele consecințe neintenționate pe care le-a avut poziția lui Luther împotriva bisericii? În ce măsură poate fi acuzat Luther pentru aceste efecte?

Întrebările-eseu referitoare la Luther sunt deseori de tipul „declarație provocatoare", în care vi se dă un anumit punct de vedere de dezbătut. Examinatorii care vă pun acest fel de întrebări nu se așteaptă să fiți obligatoriu de acord cu opiniile exprimate. Ceea ce-i interesează cu adevărat este ca voi să scrieți despre toate interpretările importante legate de subiect și să indicați atât dovezile principale în sprijinul fiecăreia, s-o indicați pe cea care vi se pare cea mai convingătoare și motivul alegerii voastre. Alcătuiți un plan, urmărind acest mod de abordare, pentru fiecare din cele trei întrebări de mai jos.

1. „Principala contribuție a lui Luther la Reforma din Germania a constat în încurajarea conducătorilor laici la ruptură față de Roma." Sunteți de acord?
2. Dezbateți opinia conform căreia „Luther nu ar fi părăsit Biserica Catolică dacă papa nu ar fi fost atât de inflexibil".
3. Este adevărat că „cea mai importantă parte a doctrinei lui Luther a constituit-o convingerea că mântuirea se obține doar prin credință?

Întrebările despre Luther cel mai des utilizate cer să stabiliți dacă el a fost în esență un revoluționar sau un conservator. Informațiile din acest capitol sunt extrem de utile pentru a găsi răspuns la astfel de întrebări. Exemple tipice sunt:

4. „Cel mai conservator dintre revoluționari". Este aceasta o evaluare corectă a lui Martin Luther?
5. În ce măsură este adevărat că „Martin Luther a fost un conservator care nu a putut prevedea niciodată consecințele cuvintelor și acțiunilor sale"?
6. În ce sens ar fi corect să-l descriem pe Luther drept revoluționar?

Alcătuiți două liste, una având titlul „revoluționar", a doua „conservator". Veți constata că este util să folosiți în fiecare listă subtitlurile „religios", „politic", „social" și „economic". În ce mod v-ar fi de ajutor să împărțiți în continuare rubrica „religios". După ce veți decide ce factori să includeți în fiecare categorie, amintiți-vă să luați în considerare atât informațiile corecte, cât și opiniile greșite ale unor contemporani. Credeți că va fi nevoie să distingeți între începuturile carierei sale (de exemplu, până în 1525) și perioada ulterioară?

Utilizați listele pe care le-ați alcătuit pentru a întocmi un răspuns la întrebarea **4**. Este mai bine să începeți cu domeniile în care a fost conservator, sau cu cele în care a fost revoluționar? De ce?

Întrebări bazate pe izvoare despre capitolul 3

1. Preoția tuturor credincioșilor

Citiți extrasele din *Despre captivitatea babilonică a bisericii* și *Scrisoare către nobilimea germană* de la paginile 53 și 54. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce argument folosește Luther, în primul fragment, pentru a justifica respingerea sacramentului hirotonisirii?
b) În ce fel limitează el implicațiile practice ale credinței sale în preoția tuturor credincioșilor?
c) Explicați afirmația papei, la care se referă al doilea fragment, în legătură cu Sf. Petru și „cheile" (rândul 6).
d) Există vreo diferență de ton între cele două fragmente? Explicați răspunsul vostru.
e) Din ce motive a fost considerată „preoția tuturor credincioșilor" o credință atât de revoluționară?

2. Faptele bune

Citiți fragmentele din *Despre libertatea creștinului*, de la pagina 55, și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce înțelege Luther prin „îndreptățire" (rândul 13)?
b) Care sunt diferențele dintre învățătura lui Luther referitoare la „faptele bune" și cea a bisericii?
c) De ce credeau unii contemporani că învățătura lui Luther despre „faptele bune" punea în pericol menținerea legii și a ordinii?

3. Războiul țărănesc, 1525

Citiți pasajele din *Împotriva hoardelor de țărani tâlhari și ucigași* de la paginile 69 și 70. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care sunt implicațiile afirmației lui Luther, din primul fragment, că „ei și-au abandonat dreptul asupra trupului și al sufletului lor" (rândul 5)?
b) Ce se înțelege, în al doilea pasaj, prin expresia „chiar dacă nu admite Evanghelia" (rândul 1)?
c) În primul fragment Luther le aduce țăranilor trei capete de acuzare. Care din acestea este cel mai puternic, după părerea sa? Explicați răspunsul vostru în detaliu.
d) Cum apar din aceste fragmente părerile lui Luther despre i) datoriile stăpânilor și ii) datoriile supușilor? Cărei categorii aveau șanse să-i convină aceste păreri?
e) Ce caracteristici ale scrierilor lui Luther răzbat din aceste fragmente?

4 Zwingli

OBIECTIVE DE ATINS

Acest capitol se concentrează asupra ideilor și activității lui Ulrich Zwingli, contemporan aproape în întregime cu Luther. Când citiți capitolul pentru prima dată, încercați să identificați ideea aflată la baza credințelor lui Zwingli și să dați răspuns la întrebarea „De ce Luther, și nu Zwingli, a devenit figura centrală a Reformei timpurii?".

DATE IMPORTANTE

1484 S-a născut Zwingli.
1506 Zwingli devine preot paroh la frageda vârstă de 22 de ani.
1518 Zwingli se mută la Zürich.
1523 Disputele de la Zürich
1529 Colocviul de la Marburg
1531 Al doilea război de la Cappel, Zwingli ucis în bătălie

1 Informații generale

PROBLEME CHEIE Ce credea Zwingli și de ce? De ce era Zürich un teren potențial fertil pentru răspândirea ideilor lui Zwingli?

Trebuie să facem un efort conștient pentru a evita să cădem în capcana de a crede că Reforma timpurie s-a identificat cu Luther. Desigur, Luther a fost uriașul care a influențat enorm evenimentele, dar au existat și alte figuri importante, în ciuda faptului că majoritatea istoricilor îi includ, în mod corect, în categoria „personajelor minore". Multe dintre „personajele minore" erau în principal adepți ai lui Luther, care acționau ca pivoți ai Reformei în localitățile lor. Dar unii se credeau independenți de influența marelui reformator. Acestora le displăcea superioritatea lui asumată.

„Personajul minor" care a exercitat cel mai înalt grad de influență independentă a fost Ulrich (sau Huldreich, sau Huldrych – a utilizat o

mulțime de variante ale numelui său) Zwingli (1484-1531). Zwingli s-a născut, a crescut, și a trăit aproape întreaga viață în Elveția, o confederație liberă alcătuită din 13 state (cunoscute sub numele de cantoane) care, cu toate că era locuită aproape în totalitate de etnici germani, era suficient de departe și independentă pentru a fi considerată distinctă de Germania. Între germani și elvețieni se instaurase o îndelungată antipatie. Germanii îi priveau de sus pe elvețieni, etichetându-i drept munteni ignoranți, săraci și necivilizați. Această părere nu era cu totul neîntemeiată, dar elvețienii se simțeau foarte ofensați. În consecință, tendința firească a fiecăruia era să respingă vederile celuilalt. De aceea, nu este surprinzător faptul că Reforma din Elveția a fost independentă.

Zwingli, ca și Luther, provenea dintr-o familie de țărani. Ca și Luther, el se remarcase de copil ca posedând abilități intelectuale ieșite din comun. La școală și la universitate a fost educat în spirit tradițional, cu scopul de a urma o carieră în biserică. Mulțumită influenței altor membri ai familiei sale care „făcuseră ce trebuia", a devenit preot paroh în orășelul Glarus, la numai 22 de ani, în 1506. Timp de zece ani a îndeplinit această misiune, alternând munca de rutină ca preot cu un studiu intens, care era pasiunea sa. Pe la 1516, cunoștințele lui de latină, greacă și ebraică erau atât de aprofundate, încât era considerat unul dintre erudiții cei mai de frunte din Elveția. Biblia constituia cu deosebire subiectul interesului său. Când Erasmus a publicat o ediție a originalului în greacă a Noului Testament, în 1516, aceasta a fost o revelație pentru Zwingli. Pe măsură ce o studia, a căpătat convingerea că multe din doctrinele bisericii erau fie de-a dreptul incorecte, fie lipsite evident de justificare biblică.

Aceste concluzii erau tulburătoare pentru Zwingli, care plecase întotdeauna de la premisa că adevărul divin era conținut în convingerile ortodoxe ale epocii sale. Dar încet, încet, a fost nevoit să admită pentru el însuși că biserica era pe o cale foarte greșită. Aceasta era o chestiune extrem de importantă, întrucât, conform înțelegerii sale, oamenii de rând, care se bazau pe călăuzire din partea bisericii, erau îndrumați greșit și se îndreptau către osândă veșnică. Dacă nu aveau să fie învățați corect cum să-și asigure mântuirea, la moarte aveau să meargă direct în iad. Conform convingerii lui Zwingli, remediul era simplu. El era sigur că Biblia conține o declarație completă a intențiilor lui Dumnezeu pentru umanitate. De aceea, tot ce trebuia era ca oamenilor să li se explice ce

spunea de fapt Biblia. Nu aveau cum să nu creadă cuvântul care era evident al lui Dumnezeu, și, făcând aceasta, aveau să fie mântuiți, făcând voia Domnului. Astfel a devenit Zwingli un evanghelist total, care credea că orice problemă religioasă trebuia rezolvată hotărând care este interpretarea corectă a Bibliei. Ceea ce Biblia nu susținea, nu era valabil.

În 1518, Zwingli s-a mutat la Zürich, cel mai puternic dintre cantoanele elvețiene. Zürich era în fapt un oraș-stat, care cucerise suprafețe întinse din zonele rurale din împrejurimi. Era condus de un consiliu, ales prin mijloace democratice, în linii generale. Consiliul considera că deținea controlul asupra tuturor aspectelor vieții, inclusiv a religiei. Drept urmare, influența lui Zwingli putea să fie uriașă, dacă ar fi putut convinge oamenii de corectitudinea vederilor lui. Avea și slujba prielnică să o facă, întrucât se mutase pe un post de predicator, unica sa îndatorire fiind aceea de a învăța poporul. În mod tradițional, predicatorii propovăduiau doctrinele bisericii, dar Zwingli s-a dedicat în întregime explicării Bibliei. Nu se temea să scoată în evidență aspectele asupra cărora biserica părea a greși.

Asemenea locuitorilor prosperi din majoritatea orașelor germane, cetățenii din Zürich erau în general foarte serioși. Această trăsătură era și mai pronunțată în ceea ce privea chestiunile religioase. În plus, aveau suficientă independență în gândire ca să creadă că au la fel de multă dreptate ca și teologii de profesie. Îl respectau pe papă ca șef al bisericii, dar nu îl venerau. De fapt, la momentul venirii lui Zwingli în oraș, erau destul de supărați pe papă, pentru că acesta întârzia cu plata trupelor mercenare pe care le angajase recent la Zürich. Așa încât, când Zwingli a început să pună la îndoială învățăturile tradiționale ale bisericii, el nu a fost automat catalogat drept subversiv și nu i s-a interzis să predice. În realitate, s-a întâmplat exact invers. În scurt timp a câștigat un număr mare de adepți din toate categoriile sociale, inclusiv cele bogate și puternice. A devenit consilier, și curând majoritatea membrilor consiliului fuseseră câștigați de convingerile lui.

2 Reforma la Zürich

PROBLEME CHEIE Ce formă a luat Reforma la Zürich? Care au fost motivele desfășurării sale în această formă?

Din primul moment, Zwingli a insistat cu toată puterea în fața celor care-l ascultau ca împotriva celor care nu acceptă interpretarea sa asupra Bibliei să nu se exercite nici o violență. În orice situație trebuia folosită forța persuasiunii, întrucât cei neinformați nu puteau fi învinovățiți pentru ignoranța lor. Din acest motiv, schimbările în practicile religioase la Zürich s-au derulat lent, pe măsură ce majoritatea se convingea de necesitatea lor. Dar pe la 1523 devenise limpede că această abordare gradată nu satisfăcea pe nimeni în oraș. Cei care erau în favoarea reformei erau tot mai nemulțumiți de continuarea a ceea ce ei considerau a fi practici eretice, în vreme ce catolicii ortodocși asistau la interminabila contestare a credințelor lor tradiționale.

Consiliul a hotărât să încerce să rezolve situația într-un fel sau altul. Decizia nu trebuia luată în funcție de ce ar fi fost avantajos din punct de vedere politic, ci de ce s-ar fi demonstrat a fi adevărat. S-a dispus ca problemele să fie dezbătute în fața consiliului, astfel încât să poată stabili punctul de vedere corect. Dar rezultatul disputelor de la Zürich, care au urmat în ianuarie și octombrie 1523, a fost limpede. Reprezentanții Bisericii Catolice au refuzat invitația consiliului, pe motiv că laicii nu au nici o autoritate de a decide în chestiuni religioase. Astfel, calea lui Zwingli era liberă, acesta putând să-și expună convingerile (publicate ulterior sub titlul *67 de propoziții*) aproape fără să întâmpine opoziție. Ceea ce începuse în 1518 ca o tentativă de a înfăptui reforma bisericii, ajunsese acum la o fază în care ruptura față de Roma era inevitabilă. Aceasta a devenit oficială în 1525, când mesa a fost înlocuită de către consiliul de la Zürich cu o slujbă inacceptabilă pentru papă. Ruptura fusese amânată, bineînțeles, atâta timp, pentru că papalitatea a ales să treacă cu vederea încălcările anterioare ale disciplinei bisericești, nedorind să se depărteze de unul dintre puținii săi aliați politici de nădejde și de sursele de sprijin militar. Pe de altă parte, avea nevoie să se concentreze asupra lui Luther.

În interiorul teritoriilor aflate sub controlul Zürichului, schimbările provocate de Reformă s-au desfășurat cu sprijinul tuturor și fără nici o tulburare socială sau politică. Cele două principii care au stat la baza fiecărei schimbări au fost că Biblia este singura sursă de autoritate în materie religioasă, și că fiecare credincios avea dreptul să fie părtaș la interpretarea ei, iar guvernul legal constituit avea să decidă asupra acesteia. Astfel, cu acordul aproape unanim și sciziuni minime, preoții

au fost încurajați să se căsătorească; regulile postului au fost abandonate; venerarea Fecioarei Maria și a sfinților a încetat; altarele, imaginile și picturile au fost îndepărtate din biserică; mânăstirile au fost închise, iar veniturile lor redirecționate spre activități caritabile; mesa a fost scoasă în afara legii; iar consiliul a devenit arbitrul suprem în orice probleme religioase.

3 Încercări de a extinde Reforma de la Zürich

PROBLEMA CHEIE De ce au fost încununate cu atât de puțin succes încercările de a extinde Reforma de la Zürich?

Din nefericire pentru perspectiva păcii în Elveția, majoritatea celorlalte cantoane din Confederație au decis să se opună răspândirii noii doctrine. Această situație a invalidat strategia inițială a lui Zwingli. El crezuse că avea să fie suficient ca oamenii să audă Biblia propovăduită așa cum se cuvine. Socotea că atunci aveau să înțeleagă greșelile practicii lor anterioare și să se alăture credinței reformate. Dar dacă predicatorilor evanghelici nu li se permitea accesul către populația celorlalte cantoane elvețiene, aceștia nu puteau duce vestea că mântuirea îi era asigurată fiecărui credincios. Zwingli și conducătorii politici de la Zürich nu puteau accepta această situație, mai cu seamă după ce Berna, celălalt canton elvețian important, a hotărât să se alăture reformatorilor, în 1528. Rămăsese aproape o treime din populația Elveției care locuia în cantoane catolice. Zwingli era convins că, pentru a salva sufletele celor rătăciți, predicatorilor evanghelici trebuia să li se permită să-și îndeplinească misiunea în toate colțurile Confederației, și că, la nevoie, trebuia folosită forța militară pentru a asigura acest lucru.

În scurt timp a devenit clar că respectivele cantoane catolice nu aveau să admită inferioritatea lor militară și nu aveau să renunțe de bunăvoie. În schimb, au început să-și găsească aliați străini care să-i sprijine și au reușit. În ciuda puterii de convingere a lui Zwingli, la Zürich, și cu atât mai puțin la Berna, nu domnea entuziasmul pentru pornirea unui război civil. Acest lucru s-a vădit în 1529, când a fost declarat războiul, cunoscut sub numele de primul război de la Cappel. Timp de o lună, armatele inamice au stat față în față, având grijă să nu

depășească limitele teritoriilor fiecăreia. Perspectiva de a vărsa sângele celorlalți era de ajuns pentru a-i convinge că cel mai bun lucru era să facă pace și să încerce să găsească o soluție la problemă prin mijloace diplomatice. Această variantă s-a dovedit imposibilă, nici una dintre părți nefiind dispusă să cedeze, așa că în 1531 s-a declanșat al doilea război de la Cappel. Forțele cantoanelor protestante au fost extrem de neglijente și au fost surprinse de viteza cu care au lansat atacul forțele catolice, inferioare numeric. O simplă ambuscadă i-a trimis pe protestanți în spatele frontului. Zwingli, unul din numeroșii predicatori care slujeau, a fost ucis. Acum că arhitectul politicii confruntării murise, Zürichul era dispus să admită că fiecare canton din componența Confederației trebuia să aibă libertatea de a-și face propriile aranjamente religioase, așa că luptele au luat sfârșit. Astfel a fost oprită expansiunea Reformei lui Zwingli. Ea a continuat în nordul Elveției și în zonele învecinate din sudul Germaniei, înainte de a fi covârșitor eclipsată de răspândirea calvinismului, în a doua jumătate a secolului.

4 Zwingli și Luther

PROBLEME CHEIE În ce măsură a fost Zwingli influențat de gândirea lui Luther? Ce eforturi au fost depuse pentru a soluționa disputa dintre Luther și Zwingli? Ce succes au înregistrat aceste eforturi?

În aceste condiții, de ce au fost istoricii interesați în asemenea măsură de Zwingli? În definitiv, efectele pe termen lung ale activității sale în cursul celor 13 ani petrecuți la Zürich pot fi destul de ușor trecute cu vederea. El nu a întemeiat o mișcare care să aibă repercusiuni internaționale pe scară largă, și nici gândirea sa teologică nu a avut o influență deosebită în dezvoltarea protestantismului. Dar viața și activitatea sa au furnizat istoricilor un studiu de caz edificator, care poate pune în lumină aspecte ale activității lui Luther și Calvin. Zwingli a fost contemporan aproape în întregime cu Luther, dar din cauză că a intrat în atenția publică ceva mai târziu decât Luther, a existat întotdeauna impresia că activitatea lui a decurs în mare măsură din a celui dintâi. S-a dezbătut aprins în ce măsură gândirea lui Zwingli a fost independentă de cea a lui Luther. Istoricii au fost, de asemenea, interesați să afle de ce luteranismul, mai

degrabă decât zwinglianismul, s-a instaurat ca forță dominatoare în protestantismul timpuriu.

Paralelele între Zwingli și Calvin sunt interesante, desigur, pentru că ambii și-au desfășurat activitatea importantă în aceeași țară mică. Moștenirea pe care Calvin o datorează lui Zwingli și motivele pentru care activitatea urmașului a exercitat o mult mai mare influență sunt dezbătute într-un alt volum din această serie (*Calvin și Reforma târzie*).

Când Zwingli s-a evidențiat la început ca reformator evanghelic și a început să publice broșuri pentru a-și explica și susține opiniile, el a fost etichetat de adversarii lui drept eretic luteran. S-a presupus că fusese convertit de argumentele lui Luther și că era unul dintre numeroșii discipoli care răspândeau noile convingeri în întreaga lume germanofonă. Această presupunere l-a ofensat profund pe Zwingli. El susținea că ajunsese la concluziile sale în mod independent. Recunoștea că existau multe lucruri asemănătoare în ceea ce propovăduiau ei, dar argumenta că ele nu reprezentau decât coincidențe. Susținea că la sosirea la Zürich:

1 plănuisem cum aveam să predic, cu voia lui Dumnezeu, Evanghelia după Matei, fără nici o adăugire omenească sau comentariu contradictoriu. Nimeni aici nu știa nimic despre Luther, cu excepția faptului că publicase ceva despre indulgențe.

Mai târziu, întreba cu amărăciune:

1 De ce au început să mă urască și de ce voiau să mă prindă cardinalul și reprezentanții Romei care locuiau atunci în orașul nostru, Zürich, fără să mă califice drept luteran până mai înainte de a ști că Luther era eretic?

Zwingli argumenta că:

1 Eu am început să predic înainte măcar să aud de numele lui Luther, și în acest scop am început să învăț grecește acum zece ani, ca să aflu învățăturile lui Cristos din sursa originală. Papistașii spun „Trebuie să fii luteran, predici la fel cum scrie Luther". Eu le răspund, „Predic la fel
5 cum scrie Pavel, de ce nu mă numiți paulin?"... Nu vreau să port numele lui Luther, căci am citit puține din învățăturile lui și deseori

m-am abținut intenționat de la a-i citi cărțile. Nu vreau să port alt nume decât pe cel al căpitanului meu, Cristos, al cărui soldat sunt, dar îl prețuiesc pe Luther ca și pe oricare alt om în viață.

Istoricii nu s-au lăsat întotdeauna convinși de protestele lui Zwingli. Totuși, actualmente un consens general în privința faptului că n-ar fi corect să i se conteste poziția sa de gânditor independent. Este probabil ca Zwingli, chiar dacă Luther nu ar fi existat, ar fi urmat aceeași cale a Reformei. Dar rămâne un fapt real că cei doi bărbați au ajuns la concluzii aproape identice în legătură cu aproape toate chestiunile importante, cu excepția uneia. În vreme ce nu există dovezi că Luther ar fi auzit de Zwingli înainte de a-și formula propriile convingeri, Zwingli a venit într-o oarecare măsură în contact cu ideile lui Luther și ar fi fost greu să nu se lase influențat de ele. Cu toate acestea, el a pretins, fără prea multă putere de convingere, că sistemul lui de gândire nu îi era cu nimic îndatorat lui Luther.

Bisericile luterană și zwingliană au rămas întotdeauna distincte, în ciuda unor eforturi considerabile de a-i convinge pe cei doi lideri să ajungă la un acord. Pacificatorul cel mai important a fost Filip de Hessa, pe al cărui teritoriu se întâlneau sferele geografice de influență ale luteranismului și zwinglianismului. Acesta era dornic să-i vadă pe protestanți afișând un front unit în fața lui Carol al V-lea și a principilor catolici, astfel încât să le fie zădărnicite tentativele acestora de a distruge bisericile reformate prin forță militară. Filip știa că protestanții ar fi avut puține șanse dacă ar fi fost înfruntați și doborâți unul câte unul. Dar simțul de realism politic al lui Filip nu era împărtășit de Luther și de Zwingli, fiecare fiind convins că numai interpretarea sa asupra Bibliei era în concordanță cu voia lui Dumnezeu. Fiecare din ei era gata să-și schimbe opinia dacă ar fi putut fi convins că greșea, dar nici această variantă nu putea fi luată în considerare din rațiuni politice. Amândoi erau de părere că, în ciuda faptului că lipsa de consens le sporea șansele de a experimenta o moarte violentă și timpurie în această viață, aceasta era preferabilă condamnării eterne.

La mijlocul deceniului trei al secolului al XVI-lea, ambele părți și-au expus punctele de vedere în publicații care au fost distribuite în întreaga lume vorbitoare de germană. Ca de obicei, Luther și-a garnisit argumentele teologice cu porții însemnate de ofense îndreptate direct

împotriva lui Zwingli. În replică, acesta a reacționat mult mai reținut, concentrându-se asupra subiectelor în dezbatere. Disputa se învârtea în jurul înțelesului unei fraze din Biblie, în care se relatează că Isus a spus, pe când frângea pâinea la Cina cea de taină, „Mâncați, acesta este trupul meu". Divergența lui Luther cu Biserica Catolică pe marginea euharistiei a fost deja discutată (vezi paginile 62-65). Credința tradițională catolică în transsubstanțiere – și anume, că pâinea folosită pentru împărtășanie în liturghie devenea carnea lui Isus în timpul slujbei – era, după părerea lui Luther, greșită. Dar el era de neînduplecat în convingerea că Isus conferise cuvintelor un înțeles propriu. Cearta lui cu catolicii consta în acuzația că aceștia erau prea simpliști și înțelegeau greșit sensul în care trupul lui Cristos era prezent în pâine. Zwingli a mers mult mai departe. El a respins argumentul că Isus rostise cuvintele la modul propriu și a susținut că ele fuseseră folosite la modul figurat – că prin „este" Isus voise să spună „reprezintă". Zwingli a ridiculizat strădaniile absurde la care recursese Luther în eforturile sale de a demonstra că interpretarea lui putea fi apărată. În realitate, aceste demonstrații sunt de asemenea natură, încât nimeni fără o pregătire temeinică în teologie, nu le poate urmări.

Cu cât se lungea disputa, cu atât cele două tabere deveneau mai dârze pe pozițiile lor. Și cu cât Zwingli părea să aibă argumente mai trainice, cu atât era Luther mai hotărât să demonstreze că el are dreptate. Într-o încercare finală de a ajunge la o înțelegere, Filip de Hessa i-a convins pe cei doi protagoniști, împreună cu câțiva dintre adepții cei mai de frunte, să se întâlnească. Reuniunea a avut loc în octombrie 1529, la castelul lui Filip de la Marburg, în speranța că o dată ce Luther și Zwingli aveau să se întâlnească față în față, aveau să dezbată argumentele până aveau să ajungă la o înțelegere comună a problemei care îi separa. Dar Filip avea să fie dezamăgit. Nici unul dintre reformatori nu a reușit să-l convingă pe celălalt și nici nu a fost dispus să-l recunoască pe oponent drept un „bun creștin". Întâlnirea, cunoscută sub numele de Colocviul de la Marburg, a fost în esență un eșec.

În scrisoarea către soția sa, în care o înștiința despre rezultatul reuniunii, Luther arăta în ce consta dificultatea majoră:

1 ...conferința noastră amicală de la Marburg este pe sfârșite și suntem perfect de acord în toate privințele, cu excepția faptului că opozanții

Luther (în dreapta) în dispută cu Zwingli la Colocviul de la Marburg

noștri insistă că la Cina Domnului nu este decât pâine și vin simple, iar Cristos nu se află în acestea decât în sens spiritual. Astăzi landgraful (Filip de Hessa) și-a dat toată silința să ne unească, sperând că, în ciuda dezacordului nostru, să ne dăm mâna ca frați și mădulare ale lui Cristos. S-a străduit din răsputeri, dar noi nu avem să-i numim frați sau mădulare ale lui Cristos, cu toate că le dorim binele și dorim să rămânem în pace.

Dintr-o relatare mai amănunțită a întâlnirii, exprimată de Zwingli într-o scrisoare către unul dintre adepții săi, răzbate o impresie oarecum diferită:

...Am intrat în arenă în prezența landgrafului și a altor câțiva – cel mult 24 de oameni; ne-am înfruntat în această întrunire, și în încă trei, în total patru, în care, cu martori, am luptat ca să câștigăm. De trei ori i-am aruncat lui Luther argumentul că în alte ocazii a susținut expuneri diferite ale ideilor lui ridicole, față de cea asupra căreia insista acum... dar dragul de el nu avea nimic de spus drept răspuns – decât, „Știi, Zwingli, că toți scriitorii din vechime și-au schimbat iarăși și iarăși interpretările pasajelor din Scriptură, o dată cu trecerea timpului și pe măsură ce judecata lor s-a maturizat."... A admis că trupul lui Cristos este finit. A admis că euharistia poate fi numită un „semn" al trupului lui Cristos. Acestea sunt exemple ale inconsecvențelor, absurdităților și prostiilor lui fără număr; dar noi l-am combătut cu atâta succes, încât landgraful însuși a trecut acum de partea noastră, cu toate că nu o spune în prezența anumitor principi... [El] a dat permisiunea ca toate cărțile noastre să fie citite fără ca cel ce citește să fie pedepsit, iar în viitor nu va mai îngădui ca episcopii care ne împărtășesc vederile să fie alungați de la locul lor... Adevărul a ieșit la iveală atât de evident, încât dacă un om a fost vreodată înfrânt pe lumea asta, acela a fost Luther – cu toată insolența și încăpățânarea lui – și toată lumea a fost martoră, chiar dacă, bineînțeles, judecătorul a fost rezervat și imparțial. Chiar și așa, Luther a continuat să susțină sus și tare că nu a fost învins etc.

Dar colocviul a avut și rezultate pozitive. Se ajunsese la un acord asupra tuturor aspectelor credinței, cu excepția naturii prezenței lui Isus în timpul Cinei Domnului, și, cu toate că Luther refuzase să accepte că adepții lui Zwingli erau creștini adevărați, se angajase să nu-i atace în scris. Astfel, Filip avea cel puțin mângâierea de a ști că semenii lui protestanți nu aveau să sară unul la gâtul celuilalt.

5 Evaluare

PROBLEMA CHEIE De ce se consideră importanța istorică a lui Luther mult mai mare decât a lui Zwingli?

În 1529 era astfel limpede că Luther și Zwingli erau complet de acord în legătură cu aproape toate problemele. Credințele și atitudinile lor au fost extrem de asemănătoare, dar cu toate acestea locul pe care îl ocupă fiecare din ei în istorie este foarte diferit. Luther este considerat ca unul dintre cele mai semnificative personaje ale secolului al XVI-lea, în vreme ce Zwingli abia dacă este reținut în memorie în afara propriei țări. De ce s-a creat această mare diferență?

Ar fi tentant să oferim o explicație parțială prin moartea prematură a lui Zwingli, care a intervenit exact în momentul în care el exercita maximum de influență. Fusese stabilită supremația poziției sale în afacerile de natură religioasă ale Elveției protestante, iar Colocviul de la Marburg îi consolidase reputația în sudul Germaniei. S-ar putea argumenta că, în cazul în care ar fi murit Luther și Zwingli i-ar fi supraviețuit vreo 15 ani, rolurile lor ar fi putut fi inversate. Dar un astfel de argument n-ar fi credibil. Cei doi bărbați împărtășeau credințe comune și urmăreau politici asemănătoare, dar Luther era mai presus decât Zwingli în multe privințe.

Lucrul cel mai evident era efectul exercitat de Luther asupra oamenilor care-l cunoșteau. Oameni cu o reputație deosebită în propriul lor domeniu erau dispuși să-l sprijine și chiar să-i devină discipoli, deoarece deținea în mod clar o carismă grație căreia ceilalți îl puteau recunoaște drept „o ființă superioară" fără să-și piardă prestanța. Acest lucru a permis ca ideile lui Luther să fie răspândite pe arii întinse, prin bunele oficii ale conducătorilor locali, care erau personal devotați ideilor lui. De asemenea, aceasta a însemnat că mulți dintre cârmuitori erau gata să-i respecte judecata în probleme de dezbatere teologică, ceea ce a asigurat menținerea în linii mari a naturii unitare a mișcării evanghelice. Zwingli nu a reușit niciodată să obțină o astfel de autoritate personală. Cu toate că era recunoscut drept un mare învățat, puțini îl considerau a fi mai mult decât „primul între egali". El nu a putut niciodată să-și alcătuiască un grup de adepți devotați, așa cum a reușit Luther.

Nu numai influența asupra liderilor locali, atât laici, cât și clericali, l-a diferențiat pe Luther de Zwingli. Primul a reușit să-și câștige o poziție

dominantă și în mintea oamenilor de rând, în mai toată Germania. El a izbutit aceasta cu tipăriturile sale. În vreme ce Zwingli și adepții săi nu au scos la iveală decât un număr redus de publicații, Luther, personal, a produs o avalanșă (vezi pag. 51). Dar diferența nu a fost numai de cantitate, ci și una de calitate – adecvarea la scopul propus. Scrierile lui Zwingli erau ponderate și întocmite rațional, în vreme ce multe dintre lucrările lui Luther aveau un limbaj frust și necizelat, pe gustul mulțimilor și adecvat prejudecăților acestora. Broșurile lui Luther erau căutate cu fervoare, cumpărate de multă lume și trecute rapid din mână în mână. Ale lui Zwingli nu.

Totuși, nu trebuie ignorate avantajele naturale ale lui Luther, chiar dacă ele nu explică de ce el este considerat mult mai important din punct de vedere istoric decât Zwingli. Este clar că, și fără aceste avantaje, Luther ar fi rămas figura dominantă a Reformei în lumea germanofonă. Aici, poziția lui este cu atât mai marcantă. Probabil cel mai mare avantaj al său a fost că și-a câștigat faima (sau notorietatea, în funcție de punctul vostru de vedere), cu câțiva ani înaintea lui Zwingli, care astfel s-a situat în permanență în urma lui. Din cauză că mesajele lor erau atât de asemănătoare, era practic imposibil pentru Zwingli să creeze un impact distinct în zonele în care Luther era deja cunoscut. Așa încât, el a găsit mare parte a „pieței naturale" deja ocupată.

Luther a fost de asemenea avantajat de poziția geografică a Saxoniei, statul său de adopție. De la baza sa din Wittenberg, mesajul putea fi propagat în zonele dens populate ale Germaniei către nord, est, vest și sud-vest. Apropierea și relativa ușurință de deplasare erau factori importanți într-o epocă în care o călătorie de câțiva kilometri putea fi o întreprindere majoră și când veștile erau răspândite prin viu grai și ideile erau împărtășite prin materiale tipărite deseori distribuite de oameni care călătoreau pe jos. Desigur, Zwingli nu beneficia de nici unul din aceste avantaje. El locuia într-o zonă izolată și muntoasă, chiar la marginea lumii vorbitoare de germană. Mesajul lui avea nevoie de timp ca să câștige mai mult decât o circulație relativ limitată, timp în care luteranismul se consolidase ca tradiție protestantă în Germania de nord și est, iar conducători rivali căpătaseră amploare în Germania de sud. În consecință, zwinglianismul avea un spațiu restrâns de expansiune în afara Elveției.

Mișcarea lui Zwingli nu avea nici oamenii pregătiți care să susțină această expansiune. Activitatea lui Luther se concentrase în Universitatea

din Wittenberg. Sute de tineri erau atrași aici din toate părțile Germaniei și de mai departe. Mulți dintre ei se întorceau în locul de origine după câțiva ani de studiu, timp în care deveniseră luterani convinși, și acționau în mare măsura ca niște misionari fără simbrie. Urmărirea răspândirii ideilor lui Luther este posibilă în parte după traiectoria studenților care se întorceau de la Universitatea din Wittenberg. La Zürich nu exista nici o universitate, iar Zwingli a fost ucis înainte de a putea pune la punct un mecanism eficient de pregătire a recruților în credința sa. Drept urmare, el nu a avut nici o rezervă de potențiali misionari.

Zwingli a fost în esență unul dintre personajele istoriei secolului al XVI-lea interesante prin ceea ce ar fi putut deveni. La fel ca Luther, avea ceea ce mulți au considerat a fi insistența tipic germană despre efectuarea schimbărilor în etape planificate cu grijă și fără tulburări publice. El a subliniat nevoia de disciplină, iar ca rezultat a condus Zürichul către o redirecționare fundamentală a credințelor și practicilor religioase, câștigate practic fără vărsare de sânge sau divergențe majore. Dacă Luther nu ar fi fost deja o figură „națională", modelul pe care îl stabilise Zwingli la Zürich ar fi putut fi copiat în zone extinse din Europa de nord.

Să studiem capitolul 4

Notițele pe marginea cestui capitol trebuie să se axeze pe două teme distincte:

1. viața și doctrina lui Ulrich Zwingli, și
2. ce se poate afla despre Luther din legăturile lui cu Zwingli.

Notițele despre viața lui Zwingli trebuie să fie sumare. Un mod eficient de a face aceasta este de a alcătui un tabel cronologic, cu nu mai mult de două rânduri pentru o notare.

Notițele la a doua temă sunt mai complicate, pentru că va trebui să meditați mult înainte de a scrie. Având în vedere că acest capitol este scris din punctul de vedere al lui Zwingli, notițele voastre trebuie să analizeze relația din cealaltă perspectivă, din cea a lui Luther. Scopul vostru este să scoateți în evidență ce trăsături ale lui Luther se desprind

din relațiile lui cu Zwingli. Aceasta se poate face cel mai bine analizând două aspecte diferite separat: ce demonstrează relațiile lui Luther cu Zwingli despre învățăturile sale, și ce relevă ele despre personalitatea și caracterul acestuia.

Să răspundem la întrebări structurate și întrebări-eseu despre capitolul 4

Cel mai probabil vi se va pune o întrebare structurată despre Zwingli. Chiar dacă trebuie să fiți pregătiți să relatați pe scurt și direct datele despre viața lui, trebuie de asemenea să fiți gata să scrieți despre el și într-o manieră analitică. Întrebările tipice sunt de genul celor puse în casetele cu probleme din capitol. Merită să alocați timp gândindu-vă cum să le răspundeți.

Rareori veți avea ocazia să răspundeți la o întrebare-eseu numai despre Zwingli, întrucât de obicei se consideră că este nerealist să se creadă că știți destul despre el încât să scrieți atât de mult. Când apar astfel de întrebări, de obicei ele compensează limitarea lor prin caracterul direct. De exemplu, vi s-ar putea cere să „*Evaluați contribuția lui Zwingli la Reformă*". Consultați capitolul 3 pentru îndrumări despre cum să abordați astfel de întrebări.

Mult mai probabil vi se va cere să-l comparați pe Zwingli cu altcineva. Evident, candidații la comparație sunt Luther și Calvin. Când veți studia despre Calvin, va trebui să aveți în vedere această posibilitate. Întrebările care solicită comparații sunt de obicei ample, cum ar fi, „*Comparați-i pe Luther și Zwingli ca reformatori religioși*". Pericolul aici este că aveți la dispoziție atâta informație, încât veți fi tentați să compuneți o narațiune sau descriere lungă și dezlânată. Pentru a evita acest lucru, trebuie să efectuați o analiză atentă a conceptului de „reformator religios", înainte de a vă apuca de scris. Trebuie să-i comparați pe cei doi trăsătură cu trăsătură. Elemente evidente pe care trebuie să le alegeți sunt doctrinele lor despre credință, învățăturile propovăduite despre practici, metodele lor de implementare a reformelor și succesul/influența lor. Probabil vi se va părea necesar să includeți asemănări și deosebiri în legătură cu același element în același paragraf. O abordare mai ambițioasă ar consta în a vă ocupa de asemănări în prima jumătate a eseului și de diferențe în

cealaltă. Ar fi înțelept să încercați această metodă înainte de a intra în sala de examen, pentru a vedea dacă vă descurcați.

Schemă rezumat

Zwingli

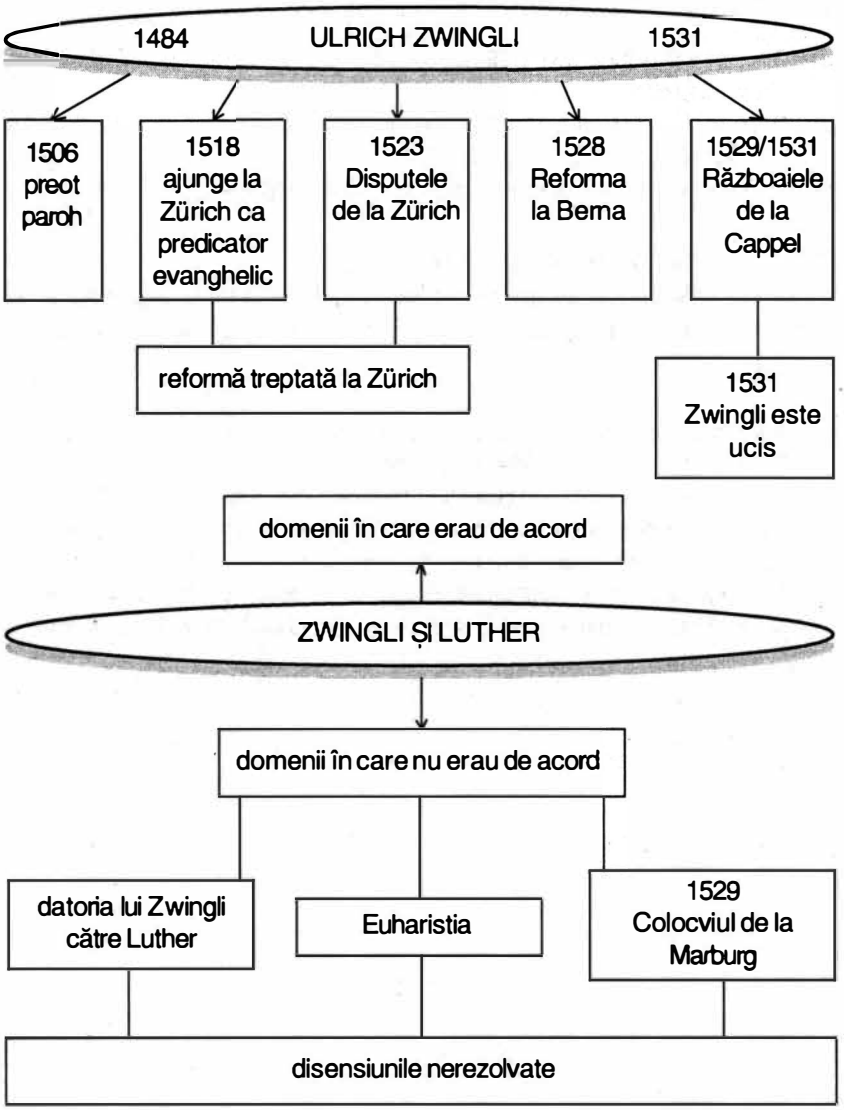
1484 ULRICH ZWINGLI 1531
1506 preot paroh
1518 ajunge la Zürich ca predicator evanghelic
1523 Disputele de la Zürich
1528 Reforma la Berna
1529/1531 Războaiele de la Cappel
reformă treptată la Zürich
1531 Zwingli este ucis
domenii în care erau de acord
ZWINGLI ȘI LUTHER
domenii în care nu erau de acord
datoria lui Zwingli către Luther
Euharistia
1529 Colocviul de la Marburg
disensiunile nerezolvate

Întrebări bazate pe izvoare despre capitolul 4

1. Datoria lui Zwingli față de Luther

Citiți fragmentele din afirmațiile făcute de Zwingli la pag. 84-85. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce „dovezi" aduce Zwingli în sprijinul afirmației că ideile lui nu datorează nimic lui Luther?
b) Care au fost posibilele motive ale lui Zwingli pentru refuzul de „a purta numele lui Luther", (rândul 6)?
c) Care este tonul în aceste pasaje? Explicați răspunsul.

2. Colocviul de la Marburg, 1529

Citiți relatările lui Luther și Zwingli de la Colocviul de la Marburg, de la pag. 86, 88 și studiați ilustrația de la pagina 87. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Asupra cărui subiect nu au căzut de acord Luther și Zwingli la Marburg? Explicați părerile lor diferite asupra problemei.
b) De ce a acționat Filip de Hessa în maniera descrisă?
c) Având în vedere dovezile conținute în fragmente, care parte deținea cele mai solide argumente? Explicați răspunsul.
d) Care sunt aspectele edificatoare și care cele neconcludente din fragmente și ilustrație, ca dovezi ale faptelor petrecute la Colocviul de la Marburg?

5 Anabaptiștii

OBIECTIVE DE ATINS

Acest capitol se referă la oamenii care au părăsit Biserica Catolică în timpul Reformei timpurii, fără să se alăture nici bisericii luterane, nici celei zwingliene. Aceștia sunt numiți toți anabaptiști. Însă această denumire comună nu trebuie interpretată ca un indiciu al vreunor legături organizatorice între diversele grupări anabaptiste. Când citiți capitolul pentru prima dată, încercați să identificați ce credințe și practici aveau în comun cei mai mulți anabaptiști. De asemenea, răspundeți la întrebarea, „De ce se temeau autoritățile de anabaptiști și prin ce se justificau aceste temeri?"

1 Informații generale

PROBLEMA CHEIE De ce au fost anabaptiștii în mare măsură ignorați de către istoricii britanici și europeni?

Luther și Zwingli au fost personajele moderate ale Reformei. Mulți dintre primii lor susținători și-au pierdut răbdarea din cauza precauției lor. Se cerea o ruptură mult mai radicală cu vechile credințe și practici. S-a argumentat că lucrurile gândite la început nu fuseseră duse până la concluziile lor logice și că era un pas care trebuia făcut. Începând din 1522, astfel de opinii erau exprimate cu tot mai multă tărie în Saxonia și în alte regiuni. La început, vocile nemulțumirii, în principal expresii ale vederilor individuale, erau puțin coerente, dar curând a devenit limpede că un număr mare de oameni împărtășea o părere comună. Și aceștia nu erau dispuși să tacă pentru că ar fi fost intimidați. Ei credeau că au dreptate și că au fost aleși de Dumnezeu, ca profeți, pentru a răspândi adevărul. Ceea ce au și purces să facă.

Acești reformatori religioși radicali au primit numele colectiv de anabaptiști. Termenul a fost pentru prima dată întrebuințat pentru a-i descrie pe adversarii radicali ai lui Zwingli din Zürich, pe la mijlocul anilor 1520, dar în scurt timp a fost aplicat tuturor celor care pledau

pentru schimbări rapide și radicale în domeniul religios. El atrăgea atenția asupra faptului că majoritatea practicau botezul adulților – anabaptist înseamnă „cineva care crede în botezul din nou" – spre deosebire de botezul copiilor, practicat de catolici, luterani și zwinglieni.

În general, istoricii nu au fost prea interesați de anabaptiști. Ei au fost percepuți drept o categorie marginală de exaltați ai Reformei, care din când în când interferau cu cursul principal al evenimentelor, dar rareori cu adevărat importantă. Acest lucru este explicabil. Radicalii au jucat un rol minor în modelarea rezultatului Reformei; ei nu au întemeiat nici o instituție care să devină importantă în anii care au urmat; și nu au lăsat nici o bază de dovezi accesibile pe care să o analizeze cercetătorii. Totuși, în ultimele decenii, un număr de istorici americani au început să se intereseze de anabaptiști. Mulți dintre ei fac parte din grupările religioase moderne care sunt descendenți ai anabaptiștilor. Consecința acestui fapt este cercetarea serioasă și binevoitoare a rolului jucat de reformatorii religioși radicali în istoria Europei secolului al XVI-lea. Dar mai sunt multe de făcut înainte ca atitudinile prevalente să fie schimbate. Între timp, tendința de a-i da deoparte pe anabaptiști, etichetându-i ca pe o grămadă de extremiști fără importanță, va continua.

Deși a fost întotdeauna clar că este periculos să faci generalizări cuprinzătoare în legătură cu un grup atât de neomogen precum anabaptiștii, se acceptă concentrarea atenției asupra tendințelor comune ale acestora, câtă vreme nu se pierde din vedere faptul că au existat mereu multe excepții de la regulă. Astfel, trebuie reținut că puțini oameni sau congregații erau în conformitate cu toate caracteristicile descrise ca fiind tipice anabaptiștilor. Dar asemenea generalizări trebuie totuși făcute pentru a putea înțelege aspectele în care radicalii difereau de masa principală a protestanților.

2 Caracteristici distincte

PROBLEMA CHEIE Ce trăsătură îi diferențiază pe anabaptiști de celelalte grupări creștine?

Luther, Zwingli și adepții lor importanți erau evangheliști. Ei s-au rupt de Roma în principal pentru că erau convinși că ceea ce gândeau a fi

cuvântul lui Dumnezeu, așa cum este el revelat de Biblie, trebuie întotdeauna să aibă întâietate asupra învățăturilor tradiționale ale bisericii. Modul lor de abordare era teoretic. Ei erau erudiți care se străduiau să găsească înțelesul adevărat al unui text dificil și se ciondăneau amarnic pentru interpretări contradictorii. În ciuda discursurilor despre credință, ei erau intelectuali prin excelență, bazîndu-se în mare măsură pe logică, în dauna afectelor. Anabaptiștii, dintre care puțini se considerau a fi învățați, nu socoteau Biblia autoritatea supremă. Ei credeau că Dumnezeu comunică direct cu fiecare credincios prin intermediul Duhului Sfânt, admițând că acest lucru se poate întâmpla în vreme ce se studiază Biblia, dar fiind la fel de dispuși să recunoască veridicitatea viziunilor și a vocilor interioare. Majoritatea apreciau că aceste feluri de comunicare erau adevăratul cuvânt al lui Dumnezeu, chiar atunci când contraziceau deschis mesajul biblic. Unii dintre ei chiar credeau că Biblia este o lucrare a diavolului, menită să-l ademenească pe neștiutor în plasa Satanei. În consecință, erau foarte vulnerabili la rătăcirile smintite ale demagogilor dibaci care susțineau că sunt mesagerii special aleși ai lui Dumnezeu, iar când astfel de oameni își alcătuiau un grup numeros de susținători aveau loc cele mai crunte excese.

Anabaptiștii nu au fost primii care au adoptat o abordare de natură mai spirituală a religiei. De mai bine de un secol se auzeau voci împotriva accentului pus de biserică pe săvârșirea ritualurilor religioase în dauna credințelor oamenilor. Luther începuse să stabilească un echilibru între importanța alocată credinței și faptelor omului, dar radicalii au mers mult mai departe. O grupare foarte restrânsă propovăduia că numai credința este importantă, iar comportamentul nu contează. Această învățătură a servit unora drept justificare pentru încercarea de a-și satisface toate poftele. Mulți anabaptiști au urmat, de asemenea, îndelungata tradiție a milenarismului – convingerea că sfârșitul lumii și a doua venire a lui Isus, așa cum este ea prezisă în Biblie, erau aproape. Această încredințare i-a făcut pe unii să considere că nu au nimic de făcut decât să aștepte răbdători ca inevitabilul să se producă și să se instaureze împărăția lui Dumnezeu. Alții erau convinși că a doua venire nu avea să se înfăptuiască decât după ce toți necredincioșii vor fi murit. Drept urmare, ei s-au apucat să facă ceea ce înțelegeau a fi lucrarea lui Dumnezeu, cu săbiile în mâini și conștiințele împăcate. Țelul lor era să curețe păcatele lumii cu sângele păcătoșilor.

Această împărțire a umanității în cei mântuiți și cei condamnați era generală printre anabaptiști. Cei mântuiți erau cei care conveneau în totalitate cu convingerile grupului de anabaptiști care emiteau judecata: cei condamnați erau opozanții. Drept care, toleranța nu era mai uzuală printre radicali decât printre catolici sau ceilalți protestanți. De fapt, era cu atât mai puțin practicată. În vreme ce grupările creștine moderate, cum ar fi luteranii și zwinglienii, acceptau o definiție a bisericii care permitea includerea întregii populații ca membri ai săi, anabaptiștii credeau că numai aceia care erau cu adevărat credincioși și care dăduseră mărturia credinței lor prin botezul ca adulți, trebuiau admiși. Ei erau, de asemenea, hotărâți să apere puritatea congregației lor prin excomunicarea celor care se arătau șovăitori în fervoarea credinței lor. De aceea, anabaptiștii s-au grupat în comunități exclusiviste, care se manifestau în cel mai bun caz neprimitori față de străini.

Exclusivismul nu se limita la îndeplinirea practicilor religioase. Cei mai mulți anabaptiști considerau lumea un loc viciat, plin de ispite și aveau tendința de a-i întoarce spatele. Ei încercau să aibă de-a face numai cu credincioși asemenea lor, pentru că aceștia le-ar fi încuviințat codul aparte de comportament. Aceasta se traducea deseori prin îndepărtarea fizică de restul comunității și retragerea în grupuri autonome. Chiar dacă rămâneau în contact cu masele de necredincioși, ei se distingeau ca fiind foarte diferiți de ceilalți, uneori prin adoptarea unor veșminte simple sau a unui mod de exprimare puritan, dar de cele mai multe ori adoptau un stil de viață total diferit, muncind din greu, îngăduindu-și puține plăceri și acordând mult timp închinării. Pietatea – etichetată mai târziu ca puritanism – era caracteristica lor majoră. Reputația nemeritată pe care o au uneori ca lacomi, bețivi și libertini sexual a fost rezultatul acțiunilor unor grupări atipice în anii 1520 și 1530.

La fel de fals este să-i descriem ca violenți. Este adevărat că un număr de câteva sute de preoți radicali au luptat împreună cu țăranii în timpul războiului din 1524-1525 și au fost, desigur, cazuri de grupuri anabaptiste care au încercat să scape lumea de toți păcătoșii, dar acestea au fost evenimente ieșite din comun, limitate la primii ani ai Reformei. Pentru majoritatea anabaptiștilor, nonviolența era un principiu profund respectat. Nu numai că, de regulă, nu atacau alți oameni, dar cei mai mulți nu erau nici măcar doritori să se apere de a fi atacați. Ei înțelegeau literal porunca „Să nu ucizi" și considerau

suferința pe care le-o provocau alții drept pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcatele comise.

Acest refuz de a omorî alți oameni în orice împrejurare era, în realitate, o negare a concepției tradiționale, puternic susținută de Luther, că autoritățile civile ar avea responsabilități conferite de Dumnezeu pentru a asigura menținerea legii și a ordinii și pentru a-i pedepsi pe răufăcători. Concret, cei mai mulți anabaptiști refuzau să accepte vreo altă autoritate, în afară de cea a lui Dumnezeu. Ei nu voiau să acționeze în nici un fel în sprijinul a ceea ce considerau a fi o uzurpare a puterii de către autoritățile civile. Nu erau dispuși să plătească impozite, să îndeplinească serviciul militar, să dețină funcții publice sau să depună vreun jurământ de credință. Ei se comportau ca și când n-ar fi existat un guvern civil.

3 Reacții împotriva anabaptiștilor

PROBLEMA CHEIE De ce au fost autoritățile, aproape fără excepție, ostile anabaptiștilor?

Nu este surprinzător faptul că anabaptiștii nu se bucurau de popularitate în rândul celor bogați și deținători ai puterii. Convingerile lor veneau să submineze chiar temelia societății și exista temerea, pe bună dreptate, că aceștia încurajau răspândirea nesupunerii civile și a distrugerii metodelor tradiționale de păstrare a domniei legii și ordinii. Însăși existența lor era o amenințare cu răzvrătirea și discordia, pentru că pretenția lor de superioritate spirituală atâta automat și cu atâta intensitate patimile, încât ura populației față de ei ar fi degenerat aproape sigur în violență. Chiar și Luther și Zwingli, în ciuda dorinței lor de a merge înainte prin forța pașnică a persuasiunii, au admis, fără voie, că anabaptiștii erau o forță prea dezbinatoare ca să fie lăsați în viață, și au căzut de acord cu executarea acestora, în cazul în care refuzau să-și renege convingerile. Așa încât, anabaptiștii erau persecutați oriunde s-ar fi aflat. Mii și mii au fost executați, cu precădere, dar nu numai, în statele catolice. Cei care trăiau în comunități protestante erau de obicei alungați și nu omorâți. Dar nicăieri, cu excepția zonelor izolate și slab populate ale Boemiei, nu li se permitea să rămână mult timp fără probleme. Au reușit să înființeze și să păstreze câteva comunități strict

disciplinate și secrete în Țările de Jos, dar în general erau hăituiți de colo-colo. De aceea, nu a fost simplu pentru istorici să asambleze o imagine exactă a peripețiilor lor. În prezent, nu există dovezi suficiente care să susțină mai mult decât tentative de formulare a unor concluzii de ordin general. Dar, pe măsură ce se întreprind mai multe cercetări, va fi posibil să se identifice traiectoria multor grupuri – din care, probabil, au existat mai mult de o mie, unele care au existat câțiva ani, altele care au supraviețuit timp de generații – care sunt în prezent clasificate sub eticheta de anabaptiști.

În același timp, ar trebui corectat dezechilibrul provocat de existența câtorva exemple, bine documentate și cunoscute pe scară largă, de comportament răzvrătit din partea anabaptiștilor. Aceste cazuri, care au fost mult trâmbițate public, au sporit substanțial teama și ura împotriva radicalilor religioși care se aflau aproape în toate structurile de autoritate ale epocii. Ele au fost, de asemenea, în mare măsură responsabile de reputația proastă pe care au avut-o anabaptiștii de atunci încoace.

Dintre primii revoluționari radicali, cel mai notoriu a fost Thomas Müntzer (1489-1525). Preot paroh, el a devenit unul din primii susținători ai lui Luther în Saxonia. Dar, în scurt timp, acesta a fost dezamăgit de precauția și lipsa de interes ale liderului său în chestiuni politice și sociale. În 1521 el s-a despărțit de Luther și a început o scurtă carieră de demagog, predicile sale susținând că a doua venire trebuia grăbită prin distrugerea celor răi, pe care îi identifica în cea mai mare proporție cu cei bogați. El afirma că posesiunile acestora trebuie confiscate și împărțite săracilor. Vestita reținere a lui Frederic cel Înțelept de a pedepsi orice predicator până la administrarea unor dovezi clare împotriva lui, i-a permis lui Müntzer să-și susțină nestânjenit convingerile timp de trei ani, răstimp în care provocase, bineînțeles, panică printre cei avuți. Pe de altă parte, el atrăsese și o propagandă potrivnică pentru cauza Reformei, mai ales când a ținut o predică violentă, caracteristică, în fața a două dintre cele mai apropiate rude ale lui Frederic, trimise să investigheze adevărul rapoartelor ostile care îl priveau. A urmat urgent exilul, dar Müntzer nu s-a dat bătut. Declanșarea Războiului țărănesc, în 1524, i-a permis să pună în practică ceea ce predicase. El a devenit unul din exponenții de frunte ai violenței și distrugerii oarbe, împotriva căreia a publicat Luther mult greșit înțeleasa lui diatribă *Împotriva hoardelor de țărani tâlhari și ucigași* (vezi pagina 69). După ce și-a

condus adepții la înfrângere militară, el a fost capturat, torturat fără milă și ucis în 1525. Ura sa irațională față de tot ce însemna ordine stabilită nu a fost în nici un sens caracteristică pentru radicalii religioși, dar a fost deseori descrisă astfel.

Mai ciudate și dăunătoare pentru reputația anabaptiștilor au fost evenimentele care au avut loc în orașul Münster, din nord-vestul Germaniei, în cursul anilor 1534 și 1535. Un grup de extremiști asemănători cu Thomas Müntzer au izbutit să-i convertească pe conducătorii orașului la cauza lor. Apoi au oferit un refugiu sigur tuturor revoluționarilor sociali de orice tip, mai ales acelora care credeau că, înainte ca Isus să revină, trebuie să curgă sânge. Cetățenii care nu împărtășeau entuziasmul lor au fugit sau au fost uciși. Reacția principilor vecini, fie aceștia clerici sau laici, catolici sau protestanți, a fost la fel de ostilă. S-a format o armată și orașul Münster a fost asediat.

Cele mai multe relatări s-au păstrat despre ce s-a întâmplat în anul cât a durat ca locuitorii orașului să fie înfometați până să se predea. Jan Bockelson, un croitor olandez, a instaurat un regim dictatorial. El s-a autoproclamat rege și a întemeiat ce își imagina el că ar fi fost o perfectă orânduire după preceptele din Vechiul Testament, cu toate bogățiile pe care le putea furniza orașul. Problema surplusului de femei a fost rezolvată prin introducerea poligamiei obligatorii. Legea și ordinea au fost abrogate, fiind apanajul capriciilor regelui Jan. Cei puternici abuzau de cei slabi. Toate tipurile de vicii au fost încurajate la maximum. Toate acestea erau înfăptuite, desigur, numai de minoritatea de anabaptiști care credeau că sfârșitul lumii era aproape și că nu conta ce făceai între timp, pentru că Dumnezeu hotărâse deja dacă erai mântuit sau nu. Temerile celor educați sau bogați, anume că gradul de civilizație nu era decât o spoială de suprafață, fără încetare în pericol de a fi anihilat, păreau că se confirmaseră. Când orașul a fost, în cele din urmă, cucerit, forțele asediatoare au vânat și omorât cu plăcere toți supraviețuitorii. Anabaptismul era o ciumă, ale cărei urme trebuiau șterse cu desăvârșire, înainte ca oamenii să se simtă din nou în relativă siguranță. În anii care au urmat până la sfârșitul secolului, menționarea numelui orașului Münster era suficientă pentru a provoca celor mai mulți o ostilitate instantanee și instinctivă împotriva radicalilor religioși.

4 Concluzie

Cu toate acestea, anabaptiștii continuau să câștige adepți și reușeau să-și păstreze multe din adunări, în ciuda tuturor persecuțiilor. În unele zone, mai ales în părțile de nord ale Țărilor de Jos, care au devenit Provinciile Unite (Olanda), grupuri destul de numeroase trăiau în relativă pace, mulțumită înțelegerii magistraților locali, care se făceau a nu avea cunoștință de existența lor. Dar această situație dura doar atâta timp cât erau rezervați și nu intrau în conflict cu vecinii. Cele mai multe grupuri de anabaptiști au scăpat de la anihilare devenind aproape invizibili, ceea ce era posibil numai în așezările mari, urbane. Cei care nu au fost înghițiți de răspândirea calvinismului în a doua jumătate a secolului au asigurat continuitatea particularităților lor de credință numai exportându-le în America de Nord, o dată cu primii coloniști.

Multe dintre grupurile de anabaptiști aveau o teologie la fel de coerentă și satisfăcătoare din punct de vedere spiritual ca și cea expusă de catolicism sau luteranism. Dar ei nu au fost capabili să se ridice la înălțimea provocării de a domina, într-o epocă în care nu a existat o cale de mijloc. În încleștarea dintre religii nu puteau fi decât învingători sau învinși. Toleranța religioasă era considerată de cei mai mulți drept indezirabilă și nefuncțională. Libertatea de conștiință avea să devină un slogan popular abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Eșecul anabaptismului de a deveni dominant în zone mai întinse a fost, în parte, consecința naturii fragmentare a mișcării, care a dus la lipsa unei coerențe generale, și în parte rezultatul refuzului unanim al membrilor săi de a se implica în lupta pentru puterea politică. Acest eșec s-a datorat, de asemenea, avantajelor politice de care beneficia luteranismul.

Să studiem capitolului 5

Ar fi util ca notițele voastre să conțină propria voastră definiție a cuvântului „anabaptist", care să fie alcătuită din mai multe propoziții. Trebuie să explicați atât gama de credințe și practici pe care le acoperă termenul de anabaptist, cât și motivele pentru care este periculos să emitem generalizări în legătură cu anabaptiștii.

Schemă rezumat
Anabaptiștii

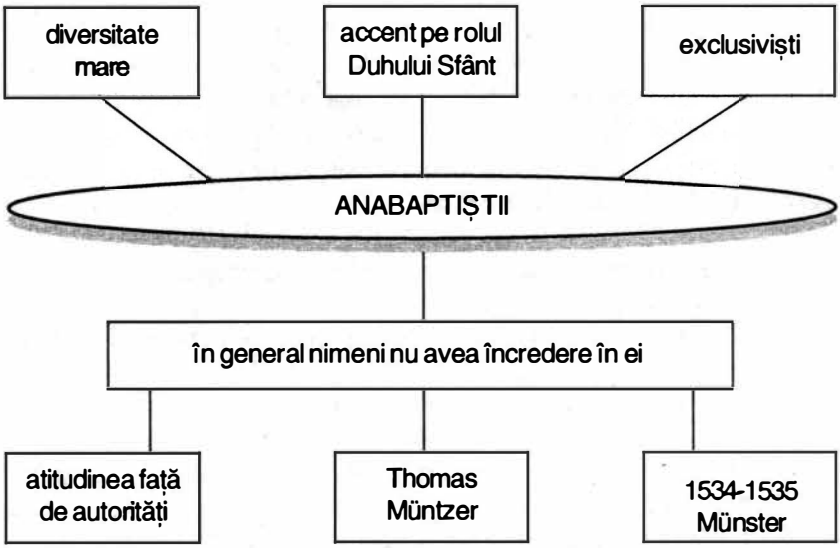

Aceștia sunt înfățișați deseori drept o categorie marginală de exaltați ai Reformei timpurii. Trebuie să hotărâți dacă sunteți de acord sau nu cu această judecată. În acest scop puneți-vă întrebarea „Au fost anabaptiștii categoria marginală de exaltați ai Reformei timpurii?" ca titlu și notați-vă răspunsurile sub două subtitluri, „da" și „nu". Încheiați notițele cu o scurtă concluzie și un răspuns direct la întrebare.

Studiul anabaptiștilor este o modalitate utilă de a obține o perspectivă în studiul lui Luther. Împărțiți o foaie de hârtie în două coloane, una cu titlul „Anabaptiștii", cealaltă cu titlul „Luther". Treceți în coloana „Anabaptiștii" cele mai importante zece fapte pe care le știți despre aceștia, fiecare pe un rând nou. Includeți neapărat cele trei elemente – credințe, practici și organizare. În coloana a doua treceți pentru fiecare element politica lui Luther în același domeniu. Ultima frază va fi o concluzie ce poate fi trasă din această comparație.

Să răspundem la întrebări structurate și întrebări-eseu despre capitolul 5

Ca și în cazul lui Zwingli, vi se vor pun probabil întrebări structurate despre anabaptiști. Este posibil să vi se ceară o descriere directă a credințelor și practicilor anabaptiștilor, dar este mai probabil să vi se ceară o analiză. Vă puteți pregăti pentru aceasta analizând întrebările din casetele cu probleme ale acestui capitol. Poate fi util și să proiectați un răspuns la următoarele întrebări:

a) Care sunt credințele și practicile comune ale majorității anabaptiștilor din Europa secolului al XVI-lea?
b) De ce constituiau aceste credințe și practici o temere pentru mulți principi?
c) În ce măsură era justificată frica față de anabaptiști?

Uneori se pun întrebări-eseu care presupun cunoștințe despre anabaptiști. Unele întrebări îi vizează în exclusivitate pe anabaptiști, dar de cele mai multe ori ele vă cer să-i comparați pe anabaptiști cu luteranii. Răspundeți la următoarele întrebări:

1. „Anabaptiștii nu au reușit să se stabilească permanent și în număr mare în nici un stat european, pentru că erau percepuți ca o amenințare la adresa ordinii sociale și politice existente". Este aceasta o explicație adecvată pentru eșecul anabaptiștilor?
2. „Luther și anabaptiștii aveau opinii divergente în privința tuturor problemelor importante". Comentați.

Veți recunoaște tipul ambelor întrebări ca fiind „afirmație provocatoare". Răspunsurile voastre trebuie să conțină două părți – „Da, afirmația este adevărată/exactă în aceste privințe..." și „Nu, afirmația nu este adevărată/ este inexactă în aceste privințe...". În concluzia voastră veți preciza care este, după părerea voastră, partea cea mai aproape de adevăr.

Ca de fiecare dată, abilitatea necesară pentru alcătuirea unui răspuns edificator la acest tip de întrebare este capacitatea de a găsi cea mai bună modalitate de a vă structura materialul. Pentru prima întrebare, va trebui să menționați posibilele cauze/explicații ale eșecului anabaptiștilor.

Cum veți decide ordinea în care să le abordați? Sunteți de părere că e mai bine să începeți cu argumentul cel mai puternic sau îl veți lăsa la urmă? Pentru a doua întrebare, veți hotărî care sunt „problemele" de avut în vedere. Alcătuiți o listă cu acestea.

6 Politica luteranismului

OBIECTIVE DE ATINS

Acest capitol se concentrează asupra motivelor pentru care Luther și luteranismul au supraviețuit după Edictul de la Worms (1521). Trebuie să cântăriți importanța relativă a factorilor impersonali, cum ar fi situația politică din Germania și activitățile unor persoane, în special ale lui Frederic cel Înțelept și ale lui Carol al V-lea. Când citiți capitolul pentru prima dată, identificați „factorii impersonali" și decideți care au fost cei de natură temporară și care au fost valabili pentru întreaga perioadă 1521-1555.

DATE IMPORTANTE

1521 Luther se ascunde la Wartburg.
1525 Albrecht de Hohenzollem devine luteran.
1526 Filip de Hessa devine luteran.
1529 Dieta de la Speyer – originea termenului „protestant"
1530 Dieta de la Augsburg – elaborarea Confesiunii de la Augsburg
1531 Liga de la Schmalkalden, formată din conducători protestanți
1534 Ulrich repus pe tronul ducatului Württemberg
1547 Bătălia de la Mühlberg – Protestanții învinși de Carol al V-lea
1555 Pacea de la Augsburg

1 De ce a supraviețuit Luther?

PROBLEME CHEIE Care a fost elementul mai important în asigurarea supraviețuirii lui Luther, acțiunile lui Frederic cel Înțelept sau limitele puterilor lui Carol al V-lea?

În mai 1521, când Martin Luther a dispărut pe drumul de întoarcere de la Dieta de la Worms, el era, teoretic, un paria din punct de vedere social. Fusese pus sub interdicție imperială, ceea ce însemna că-și pierduse toate drepturile la protecție. Toți cetățenii imperiului aveau obligația

să-și dea concursul, dacă puteau, la prinderea lui. Uciderea sa n-ar fi reprezentat o infracțiune. Situația era extrem de gravă. Faptul că Frederic cel Înțelept insista ca el să dispară cu totul din atenția publică nu era o precauție inutilă. El chiar a arătat clar că s-ar fi putut ca această măsură să nu fie suficientă și să fie necesară predarea lui Luther împăratului, dacă presiunile politice ar fi devenit prea intense. Era un lucru ieșit din comun ca cineva să supraviețuiască mult timp după ce fusese pus sub interdicție imperială. Dar Luther a supraviețuit. El a trăit în Saxonia, liber, timp de încă douăzeci și cinci de ani. Cum de a fost posibil acest lucru?

În mod cert multe s-au datorat, în special în primii ani, sprijinului pe care l-a primit de la domnitorul local, Frederic, elector de Saxonia. Acesta nu numai că nu a pus, cu bună știință, în practică condițiile Edictului de la Worms (vezi pagina 45), ci chiar i-a oferit lui Luther un adăpost sigur într-unul din castelele sale, Wartburg, concomitent cu încercările de a redresa situația. Sprijinul lui Frederic a fost fără șovăială, chiar și atunci când ar fi fost indicat pentru el să respecte dorințele lui Carol al V-lea și a marii majorități a prinților germani. Prin refuzul său de a-l preda pe Luther, Frederic risca să strice echilibrul delicat de puteri existent în Germania între împărat și domnitorii locali. Exista un pericol real din partea lui Carol al V-lea, ca acesta să se folosească de lipsa de cooperare din partea electorului ca de o scuză pentru a invada Saxonia și chiar pentru a-l detrona. Frederic avea puține de câștigat și multe de pierdut din sprijinul acordat lui Luther și nici măcar nu era un adept convins al doctrinei acestuia, rămânând până la moartea sa, în 1525, catolic nepracticant. El a renunțat târziu la vânzarea indulgențelor, acceptând lipsa de valoare spirituală a cantității uriașe de relicve sfinte pe care le adunase cu asiduitate. Prințul nu era dispus să treacă la acțiune înainte de a fi convins că aceasta este calea justă, ceea ce uneori dura ani de zile. Dar în tot acest timp, mintea lui a rămas deschisă. Câtă vreme exista o *posibilitate* ca Luther să aibă dreptate, el nu l-a abandonat.

Dacă Luther ar fi locuit în teritoriul unui prinț de mai mică însemnătate, soarta lui ar fi putut fi alta. Foarte puțini principi își permiteau să ignore un edict imperial fără a-și atrage cele mai cumplite sancțiuni. Dar poziția lui Frederic era foarte puternică. În calitate de unul dintre cei șapte electori ai imperiului, el era membru al unui grup de elită al conducătorilor teritoriali cu o influență considerabilă. Împăratul le ce-

rea acordul înainte de a putea întreprinde orice act important şi avea grijă să nu-i contrarieze fără un motiv bine întemeiat. De asemenea, Frederic era stăpânul unui stat relativ extins şi bogat, şi în consecinţă apt să se apere singur, prin urmare era greu de ameninţat concludent. Totuşi, aceste elemente n-ar fi fost suficiente dacă n-ar fi fost prestanţa lui personală. Epitete precum „cel Înţelept" nu se câştigau uşor, şi se pare că, în cazul lui Frederic, el era justificat. Era considerat domnitorul cel mai important din Germania şi un bărbat a cărui judecată trebuia respectată. Atunci când, înaintea alegerii lui Carol al V-lea, în culise se desfăşuraseră maşinaţiuni cu scopul de a pune capăt dominaţiei Habsburgilor asupra titlului imperial, numele lui Frederic fusese avansat ca personalitatea capabilă să determine susţinerea generală. Luther avea în el un prieten puternic. Împăratul ar fi stârnit aversiune dacă ar fi acţionat împotriva lui.

Frederic era un politician dibaci. El se folosea de toate avantajele poziţiei sale pentru a-i îngreuna lui Carol o mişcare decisivă. Avea grijă în special să nu rămână niciodată fără spaţiu de manevră. Întotdeauna sugera o cale pozitivă de a merge înainte, în loc să-i dea lui Carol un refuz definitiv. Tactica lui principală era să pledeze că doctrinei lui Luther trebuia să i se acorde mai multă atenţie decât până în momentul respectiv. Făcea apel la sentimentele larg răspândite de respingere a dominaţiei Bisericii Catolice de către italieni, sugerând că problema trebuia rezolvată în Germania, într-un conciliu al bisericii germane. Aceasta părea o sugestie rezonabilă pentru majoritatea germanilor, mai cu seamă pentru că venea din partea unuia dintre cei mai respectaţi lideri ai lor, care susţinea constant că dorinţa lui era de a fi martor la reforma şi eliminarea abuzurilor din interiorul bisericii, şi nu înfiinţarea unei organizaţii alternative. Prin iniţiativa lui de a convoca un conciliu bisericesc în Germania, Frederic readucea pe tapet o solicitare deseori reiterată în trecut şi constant evitată de papalitate, care se proclama singura responsabilă cu luarea deciziilor, atât în privinţa chestiunilor legate de doctrină, cât şi de practică religioasă. În mod intenţionat, el amesteca lucrurile, punând în legătură cauza lui Luther cu îndelungatele resentimente naţionaliste, în tot acest timp prezentându-se drept o persoană rezonabilă în căutarea unei soluţii rezonabile, ceea ce era, în esenţă, adevărat.

Contribuţia lui Frederic la cauza lui Luther a fost deosebit de însemnată, mai ales în ce priveşte asigurarea timpului şi a spaţiului suficient

pentru câștigarea sprijinului necesar. Dar au fost și alte motive care au contribuit la supraviețuirea lui Luther. Însăși natura situației era în avantajul său. Inerția reprezenta regula în politica imperiului din secolul al XVI-lea. Lucrurile se urneau greu. De aceea, sarcina lui Carol a fost considerabil mai dificilă decât a lui Luther, întrucât Carol trebuia să obțină acordul părților ca să se întreprindă ceva, în vreme ce Luther nu trebuia decât să se asigure că nu se întâmplă nimic. Cu sistemele de comunicații deficitare, un serviciu public în stare incipientă și o serie complicată de interese legitime, avantajul era în mod clar de partea lui Luther. Conspiratorul hotărât sau manipulatorul abil avea întotdeauna sorți de izbândă în fața înaltelor autorități.

Ca să înrăutățească situația lui Carol, acesta era permanent confruntat cu priorități adverse. Dintr-o anumită perspectivă, faptul că domnea peste un imperiu personal atât de vast, dar fărâmițat, care se întindea din Europa Centrală până în cele două Americi, era un motiv de slăbiciune, iar nu de putere. El nu putea să acorde suficientă atenție nici măcar situațiilor urgente care se iveau cu regularitate monotonă, ca să nu mai vorbim de neajunsurile structurale care făceau ca teritoriile lui să fie, din multe puncte de vedere, neguvernabile. El ar fi dorit să rămână în Germania, să urmărească aplicarea Edictului de la Worms, ca să fie sigur că instrucțiunile sale sunt îndeplinite întocmai, dar a fost nevoit să plece în Spania, ca să se ocupe de revoltele de acolo împotriva sa. Nu s-a întors în Germania înainte de 1529. În plus, o lungă perioadă a domniei sale a fost implicat într-o confruntare cu Franța pentru dominație în Europa. Rezultatul acestei stări de lucruri au fost războaie lungi și costisitoare, purtate cu precădere în nordul Italiei, care îi solicitau în mare parte atenția.

Carol era nevoit să-și deturneze energiile din când în când și pentru a stăvili potopul expansiunii otomane. Nu numai că trebuia să acționeze pentru a împiedica dominarea Mediteranei de către turci, dar, ceea ce era mai grav, se confrunta cu eventualitatea ca porțiuni din Sfântul Imperiu roman însuși să cadă sub controlul musulmanilor, pe măsură ce Imperiul otoman se întindea prin Balcani, ajungând să amenințe teritoriile familiei sale – Habsburgii – din Austria. Acest lucru a jucat un rol mai important în supraviețuirea lui Luther și a luteranismului decât o simplă distragere a atenției lui Carol, întrucât acesta a fost obligat să ajungă la un compromis cu principii luterani, pentru a le

câştiga sprijinul pentru lupta împotriva turcilor. Deşi ar fi trebuit să-i pedepsească pentru dezertarea din rândul catolicilor, el în fapt a admis erezia lor prelungită, ca preţ plătit pentru sprijinul lor militar. Împăratul nu era ipocrit când afirma că el considera de datoria lui să apere unitatea şi puritatea Bisericii Catolice. Aceasta a fost, în mod real, o motivaţie puternică pe tot parcursul domniei sale. Însă Luther părea deseori a fi ultima dintre grijile lui.

Cu toate acestea, erau şi perioade în care Carol îşi dedica întreaga atenţie problemei luteranilor. Rezultatele însă erau modeste. Împăratul era în permanenţă prins în încâlceala veşnicei şi litigioasei chestiuni a măsurii în care acesta avea dreptul să intervină în treburile interne ale teritoriilor care alcătuiau Imperiul. Carol nu fusese nici pe departe în stare să-şi stabilească autoritatea în Germania, aşa cum reuşiseră monarhii Franţei, Angliei şi Spaniei în regatele lor, iar conducătorii teritoriali ai Germaniei erau hotărâţi ca această situaţie să nu se schimbe. Ei se considerau, în orice situaţie, domnitori autonomi ai statelor lor, având dreptul de a comanda lucrurile după plac, în interiorul frontierelor proprii. De aceea, când Carol a încercat să ia măsuri împotriva celor care-l susţineau pe Luther, el a descoperit că principii catolici, care ar fi trebuit să fie aliaţii lui fireşti, de cele mai multe ori îl sprijineau cu foarte puţin entuziasm. Ei doreau în acelaşi timp să păstreze dreptul conducătorului de a acţiona cum voia pe teritoriul său şi se temeau că un asalt încununat de succes împotriva centrelor luterane ar fi dus la o sporire considerabilă a puterii imperiale. Totodată, bănuiau că o armată care ar fi restaurat tradiţia religioasă ar fi putut ulterior fi folosită în scopul impunerii voinţei lui Carol în toate statele Imperiului.

Această divizare politică în rândurile catolicilor a asigurat temporizarea luării unei decizii în privinţa lui Luther. Dar, desigur, ea nu a garantat şi înfiinţarea unei biserici luterane permanente şi independente. Lucrul acesta a fost posibil numai pentru că Luther, susţinătorii şi aliaţii săi au valorificat libertatea de mişcare pe care le-au permis manevrele lui Frederic cel Înţelept şi dificultăţile lui Carol al V-lea.

2 Consolidarea și răspândirea luteranismului în Germania

PROBLEME CHEIE Care a fost procesul datorită căruia luteranismul a fost acceptat în diferite zone? De ce acest proces, o dată declanșat, nu a fost oprit decât rareori?

În momentul dispariției lui Luther din atenția publică, în mai 1521, curentul luteranist nu exista. Pe întreg teritoriul Germaniei nu exista decât o masă numeroasă, dar eterogenă de susținători, majoritatea necunoscuți lui. Preoții și oamenii învățați din mijlocul lor fuseseră câștigați de publicațiile lui cu caracter teologic, care, pentru mulți, furnizau răspunsuri convingătoare la probleme de credință care îi frământaseră de multă vreme. Pentru mirenii din toate straturile sociale, de la prinț până la țăran, care îl priveau într-un fel ca pe un erou, elementul atracției îl constituia punerea sub acuzație a abuzurilor din interiorul bisericii. El oferea perspectiva eliberării de pretențiile financiare ale clericilor, pe plan local, și ale papei, pe plan național. Dar aproape nimeni, nici măcar Luther, nu se gândise măcar la înființarea unei biserici noi. Țelul lor era de a reforma singura biserică – Biserica Catolică – pe care o cunoșteau, lucru pe care îl concepeau ca fiind posibil din interior.

Numai că ei nu au așteptat acordul Romei înainte de a trece la fapte. În toate localitățile în care au câștigat suficient sprijin ca să le permită schimbări concrete, fie acestea îndepărtarea picturilor și icoanelor din biserici, desființarea regulilor postului, sau alte asemenea lucruri, acestea au fost înfăptuite, uneori cu acceptul conducătorului local, dar de cele mai multe ori pentru că acesta era prea lipsit de putere spre a le împiedica. În sute de orașe și sate din toate colțurile Germaniei începuse o astfel de Reformă neoficială, necoordonată și cu rezultate care difereau de la o zonă la alta. În unele locuri, schimbările erau oprite o dată ce autoritățile de departe reușeau să-și impună punctul de vedere în localitatea respectivă și se revenea la regulile vechi. Dar mulți conducători se dovedeau a fi cel puțin binevoitori și neutri. Pe teritoriile lor nu se făcea aproape nimic ca să descurajeze răspândirea practicilor reformate, dacă asta era dorința populară. În unele locuri, aceste reforme timpurii au fost înscrise pe larg în documentele epocii. În majoritatea însă, nu. Din fericire pentru

istorici, există o mulțime de dovezi despre ceea ce s-a întâmplat la Wittenberg, unde, bineînțeles, Luther era foarte implicat personal, deși la început doar de la distanță.

Evenimentele de aici par a fi urmat modelul devenit obișnuit în toate târgurile și orașele reformate ale Germaniei, care s-au străduit să pună în practică teologia lui Luther. Un grup restrâns de reformatori, deseori conduși de un preot care citise multe dintre scrierile lui Luther, porneau o campanie de convingere a marii mase de oameni neimplicați, cu scopul de a face schimbări în viața lor religioasă. Deseori, aceasta se făcea prin slujbe publice. De multe ori, forța entuziasmului lor era suficientă spre a câștiga suficient sprijin care să le permită să continue. Schimbările erau aplicate, iar cei care se împotriveau erau amenințați cu manifestări violente din partea maselor. Rareori reformatorii erau de acord între ei în privința detaliilor și se supuneau judecății lui Luther. Chiar și după ce se ajungea la o concluzie, unii refuzau să respecte verdictul și preferau să se mute în alt oraș, decât să rămână și să aplice niște reguli cu care nu erau de acord. Așa se face că ideile reformatoare ajungeau în locuri în care nu prea fuseseră auzite, iar procesul continua.

În Wittenberg, aceste lucruri se întâmplau în 1521-1522, în vreme ce Luther se afla la Wartburg. Bisericile au fost epurate de icoane; liturghia se ținea parțial în germană, iar congregația primea la împărtășanie atât pâine, cât și vin; cei 25 de preoți care nu făceau altceva decât slujbe pentru morți au fost obligați să-și înceteze activitatea; preoții s-au căsătorit; călugării au fost convinși să renunțe la legămintele depuse și să părăsească mânăstirile; iar pentru intimidarea celor care se împotriveau, a fost folosită revolta. Frederic a încercat să încetinească desfășurarea evenimentelor, interzicând continuarea schimbărilor, până la ajungerea la un consens general. Dar cei mai mulți reformatori nu l-au luat în seamă, iar consiliul orașului și-a asumat răspunderea de a trece peste autoritatea electorului și a-l chema pe Luther să se întoarcă la Wittenberg, ceea ce acesta a și făcut, cu dragă inimă, cu toate că își dădea seama că Frederic nu avea să facă nimic ca să-l protejeze, dacă oamenii loiali împăratului aveau să-l aresteze. Influența personală a lui Luther era atât de puternică, încât a reușit în scurt timp să-i convingă pe cetățenii cei mai de vază ai orașului că schimbările trebuiau efectuate într-un ritm mult mai lent și numai acolo unde nevoia de schimbare era acceptată de majoritate. În această situație, unii dintre reformatorii cei

mai activi au plecat din oraș, în căutarea unui mediu mai propice. Printre aceștia s-a numărat și Andreas Carlstadt, unul dintre profesorii universitari colegi cu Luther, și unul dintre primii săi susținători.

Evenimente similare au avut loc în sute de orașe, târguri și sate, în următorii trei ani. Majoritatea reformatorilor se supuneau conducerii lui Luther, deși în sud-estul Germaniei se manifesta o tendință puternică de independență. Luther răspundea prompt numeroaselor solicitări de sfaturi, primind multe delegații, scriind un număr enorm de scrisori și publicând tratate în legătură cu subiectele aflate în disputa celor mai mulți. Răspundea foarte rapid, prin lucrări tipărite, cu deosebire celor care nu erau de acord cu el în ceea ce privește interpretarea Bibliei, oricât de neînsemnate păreau a fi deosebirile. Influența lui asupra evenimentelor izvora astfel din autoritatea lui firească și neprotocolară. El nu stabilise legături oficiale cu grupul de reformatori evangheliști din întreaga Germanie.

Cum a fost, în aceste condiții, posibil ca această adunare disparată și neorganizată de comunități reformate, să se păstreze intactă în fața ostilității împăratului? Răspunsul rezidă în parte în amploarea și profunzimea susținerii populare față de Luther și Reformă. La mijlocul anilor 1520 ar fi fost necesară execuția a zeci de mii de protestanți, înainte ca primatul catolicismului să poată fi reinstaurat. Dar, chiar dacă acest lucru ar fi fost dificil, el n-ar fi fost imposibil, așa cum se întâmplase în secolele anterioare, când erezia răspândită în mase fusese anihilată prin masacrarea unor populații întregi. O soluție nu cu mult diferită fusese adoptată chiar în Germania, la sfârșitul Războiului țărănesc. Factorul decisiv trebuie să fi fost, în acest caz, cel care a împiedicat pornirea unei cruciade împotriva protestanților.

Acest factor a fost sprijinul câștigat din partea unui număr mare de conducători și instituții teritoriale. Aceștia nu numai că acționau ca un mecanism de amânare a hotărârilor imperiale, ceea ce era un element vital în anii imediat următori Dietei de la Worms; dar ei deveneau din ce în ce mai devotați cauzei luterane, ceea ce Frederic cel Înțelept nu a făcut niciodată. Înainte de 1525, multe districte, în special cele care se învecinau cu Saxonia, deveniseră un amestec complex de congregații catolice, luterane și radicale. Pentru a complica și mai mult lucrurile, chiar în sânul adunărilor de același tip existau deosebiri mari. Situația era haotică, și date fiind valorile epocii, inacceptabilă. Un adevăr admis

în Europa primei jumătăți a secolului al XVI-lea spunea că într-un stat, dacă se dorea menținerea ordinii publice, nu putea exista decât un tip de reguli și practici religioase. De aceea, a devenit necesar ca principii teritoriilor în care locuia o majoritate de comunități reformate, să ia în considerare posibilitatea de a-i convinge pe toți supușii lor să treacă la luteranism.

Primul prinț care a făcut acest pas a fost Albrecht de Hohenzollern, mare maestru al Ordinului cavalerilor teutoni. Cavalerii teutoni aparțineau unuia dintre ordinele militare înființate în Evul Mediu de către biserică pentru a recuceri teritorii de la păgânii care amenințau creștinătatea din toate părțile. Ei ținuseră piept năvălirii slavilor în estul Germaniei și obținuseră controlul asupra unei părți din actuala Polonie. Albrecht a devenit luteran în 1525. La sfatul lui Luther, el a dizolvat unilateral Ordinul și s-a declarat pe sine conducătorul moștenitor al pământurilor Ordinului, sub titlul de duce al Prusiei. Acest precedent, întrucâtva neobișnuit, a fost urmat de declarații în favoarea luteranismului ale principilor mai apropiați de tărâmul de origine al protestantismului. Drumul a fost deschis în 1526, de Filip de Hessa, care avea să se considere conducătorul politic al cauzei protestante pentru următorii 20 de ani. Johann, succesorul lui Frederic cel Înțelept, era de asemenea pregătit să se convertească, așa încât, până în 1527, Saxonia princiară era efectiv luterană. Mai mulți principi i-au urmat rapid exemplul. Deși statele lor nu erau toate prea mari – cum era cazul contelui de Mansfeld, pe al cărui teritoriu se născuse Luther – ei constituiau o forță politică semnificativă în interiorul imperiului. Până la sfârșitul deceniului însă, numărul lor a fost cu mult întrecut de orașele imperiale care au trecut la luteranism. Acest grup includea multe dintre centrele majore și bogate ale comerțului și finanțelor din Germania. Ele se bucurau de un mare prestigiu și de o putere considerabilă. În general erau și apte să se apere singure, având ziduri de cetate invulnerabile la tehnologia militară a epocii. Existau aproximativ 85 de orașe recunoscute ca având statutul de oraș imperial, ceea ce însemna că singura autoritate cărora se supuneau era aceea a împăratului. Peste 50 dintre acestea se declaraseră în favoarea Reformei, deși nu toate admiteau eticheta de luterane. Devenise limpede, pe la sfârșitul deceniului trei, că, având o bază atât de solidă de susținere politică efectivă, protestantismul n-ar fi putut fi distrus decât cu prețul unui război civil major. Acesta ar fi fost cu totul

diferit de Războiul țărănesc, în timpul căruia toți conducătorii fuseseră uniți împotriva supușilor violenți răsculați; ar fi însemnat ca împăratul să încerce să-și impună prin forță militară voința asupra multor dintre supușii lui nobili. Carol nu se putea aștepta la un sprijin prea substanțial în acest demers.

Era remarcabil faptul că un număr atât de mare de principi și de orașe imperiale erau gata să accepte în mod public Reforma. Singura explicație rezonabilă pare să fie faptul că cei implicați aveau o încredere puternică în credința reformată și erau gata să suporte consecințele convingerilor lor. Aceasta, desigur, nu înseamnă că mulți dintre ei nu erau motivați de lăcomie și interese personale.

Probabilitatea ca aceste interese personale să fi constituit o forță de motivație majoră este accentuată de analiza a ceea ce s-a întâmplat în afara granițelor Germaniei. Luteranismul a câștigat adepți în aproape toate celelalte state creștine ale Europei, dar a devenit biserică oficială numai în Suedia și Danemarca, așa cum se întâmplase în atâtea state germane. În Franța, Spania, Anglia, Țările de Jos și Italia, cei convertiți la luteranism au fost fie omorâți, fie obligați să fugă sau să se ascundă. Diferența se explică numai prin atitudinea diversă a principilor. În Suedia, regele Gustav Vasa, care încerca să-și consolideze poziția, avea nevoie disperată de surse de venit suplimentar. Prin acceptarea Reformei luterane în 1527, el a putut să pună mâna pe toate întinsele domenii ale bisericii. Christian al III-lea, regele Danemarcei, al cărui drept la tron era în mare primejdie, a câștigat sprijin larg în 1530 prin adoptarea luteranismului și înlăturarea membrilor clerului, care erau bogați, puternici și foarte urâți. În schimb, ceilalți monarhi din Europa de Vest nu aveau nevoie să adopte noua religie. Ei dețineau deja un grad mare de autoritate asupra bisericii din propriile teritorii și nu aveau nevoie să se alieze cu categoriile de mijloc ale societății – din rândul cărora provenea ponderea de care se bucura Luther – împotriva unei aristocrații extrem de puternice, așa cum era cazul lui Gustav Vasa și Christian al III-lea. Un model similar se discerne și în interiorul Germaniei. În sudul țării, acolo unde Carol al V-lea și familia de Habsburg dețineau o influență puternică, luteranismul era ținut sub control.

3 Căutarea unei soluții

PROBLEME CHEIE Ce eforturi au fost făcute în Germania pentru a se ajunge la un consens între luterani și catolici? De ce nu au fost încununate de succes aceste eforturi? Care a fost semnificația Confesiunii de la Augsburg?

Pentru noi, care avem avantajul de a cunoaște desfășurarea cursului istoriei din perspectiva prezentului, este ușor să cădem în capcana presupunerii conform căreia înființarea unei biserici luterane complet separate era inevitabilă. În anii 1520, pentru cei mai mulți aceasta era o perspectivă îngrozitoare. Ei nu puteau concepe o divizare definitivă a creștinătății. Faptul că exista o schismă temporară era destul de rău, dar ideea că ea ar fi putut deveni permanentă arunca îndoială asupra posibilității ca armonia socială să mai fie vreodată reinstaurată. Iar fără această armonie conflictul civil avea să se prelungească indefinit, probabil să degenereze în anarhie și distrugerea vieții „civilizate". Pentru marea majoritate a germanilor care dețineau funcții cu responsabilitate socială sau politică în epocă, problema nu era „dacă" biserica avea să se reconcilieze cu reformatorii evanghelişti, ci era pur și simplu vorba de „când" și „cum" avea să se petreacă acest lucru.

Reformatorii nu puteau prezice „când", dar erau încrezători în privința lui „cum". Întrucât era limpede că papa nu era dispus să facă schimbările necesare pentru reinsturarea unității, avea să revină unui conciliu al bisericii, alcătuit din reprezentanți din toate zonele creștinătății, să se pronunțe asupra problemelor importante. Mulți afirmau că acest Conciliu trebuia să se întrunească în Germania, să fie un Conciliu național, cu delegați invitați numai din Germania. Aceste opinii erau acceptate de majoritatea catolicilor din imperiu și au asigurat fundamentul celor mai multe dintre negocierile care au avut loc între cele două grupuri în perioada cât Carol a fost absent din Germania, între 1522 și 1529. O singură dată, la Dieta de la Speyer, în 1529, catolicii au încercat să concretizeze punerea în aplicare a condițiilor Edictului de la Worms (vezi pagina 45). Acest lucru a provocat un protest colectiv din partea reprezentanților statelor reformate împotriva încălcării consensului ca nici o măsură să nu fie pusă în practică decât după întrunirea conciliului. Protestatarii au rămas cunoscuți sub denumirea de protestanți, nume

care a fost dat de atunci încoace tuturor grupărilor creștine rezultate prin despărțirea de Biserica Catolică.

Când Carol și-a îndreptat din nou atenția asupra situației din Germania, în 1530, obiectivul lui principal era, din nou, de a aduna cât mai mult sprijin posibil, în oameni și bani, pentru un război împotriva turcilor. În anul precedent, turcii instituiseră asediul asupra Vienei și fuseseră pe cale să invadeze provinciile de sud ale imperiului. Drept urmare, el avea rațiuni stringente pentru a dori să rezolve chestiuni care divizau populația. Rațiunea îi spunea că era momentul ca musulmanii să aibă de înfruntat un front creștin unit. Eforturile lui de a-l convinge pe papă să convoace un conciliu fuseseră dejucate prin tactica Romei de a temporiza lucrurile, aceasta temându-se că un conciliu ar fi încercat să preia controlul asupra învățăturilor bisericii din mâna papei. De aceea, împăratul a hotărât să încerce să facă la o întrunire a dietei imperială ceea ce ar fi făcut un conciliu al bisericii. La dieta care avea să se țină la Augsburg au fost invitați să participe teologi din ambele tabere.

Protestanții au fost însărcinați să încerce să identifice lucrurile pe care ambele părți le aveau în comun. Li s-a cerut să redacteze o declarație, cu care ei toți să fie de acord și apoi s-o negocieze cu reprezentanții papali. Martin Luther, aflat sub interdicție imperială, nu a putut fi prezent, lucru care, în realitate, era de bun augur pentru succesul întreprinderii, întrucât el ajunsese deja la concluzia că nu era posibilă nici o înțelegere cu papalitatea fără a sacrifica elemente vitale ale credinței sale. Dar unii dintre susținătorii lui de frunte aveau altă părere. Aceștia nutreau încă speranța că, în loc să reteze orice legătură cu biserica Romei și să întemeieze o organizație rivală, ar fi fost posibilă o reformă a acesteia. Ei erau conduși de Philip Melanchton (1497-1560), care intrase sub imperiul vrăjii lui Luther la Wittenberg, unde fusese numit profesor de greacă, la 21 de ani. Era un erudit sclipitor și era considerat una din cele mai luminate minți ale generației tinere. Dar avea 14 ani mai puțin decât Luther și îi era acestuia, în multe privințe, mai degrabă discipol, decât coleg. Timp îndelungat, istoricii au avut tendința de a-l înfățișa doar din această perspectivă. De câteva decenii încoace însă, s-a încercat sublinierea importanței contribuției sale la dezvoltarea luteranismului. Se poate constata în prezent că el a fost cel care a strâns laolaltă avalanșa de idei relativ disparate ale lui Luther și le-a transformat într-un set coerent de convingeri, iar în această acțiune nu a avut numai rolul de

coordonator, ci a contribuit, într-o măsură importantă, și cu propria lui gândire. Melanchton a dovedit faptul că avea o gândire de sine stătătoare la Augsburg, unde, în absența lui Luther, a fost dispus să omită multe din convingerile cele mai dragi ale maestrului său, inclusiv preoția tuturor credincioșilor, din declarația protestanților, în efortul de a o face acceptabilă pentru catolici. Dar strădaniile n-au slujit la nimic. Luther avusese dreptate. Reprezentanții papali erau dispuși să accepte compromisuri din partea protestanților, dar nu și să facă unele proprii. În cele din urmă a devenit evident că nu se putea ajunge la un acord acceptabil și toți membrii protestanți ai dietei s-au retras.

Breșa nu fusese reparată, dar reformatorii se aleseseră cu câștiguri reale. În cele din urmă, după mai mulți ani de încercări și eșecuri, fusese elaborat un document care putea avea rolul unui liant teologic pentru cauza protestantă, fără a-i include, bineînțeles, pe anabaptiști. Această declarație de credință, cunoscută sub numele de Confesiunea de la Augsburg, a fost rezultatul evident al unei serii de compromisuri și era pe alocuri, cu bună știință, foarte inexactă. Dar ea oferea o bază pentru unitatea protestantă, care cu un an în urmă, la Colocviul de la Marburg (vezi pagina 86), părea vizibil imposibil de realizat. Este considerată cea mai bună lucrare a lui Melanchton, în care el a reușit să găsească acele cuvinte apte să concilieze poziții aproape imposibil de conciliat:

1 Sfânta Biserică va rămâne de-a pururi una. Căci biserica este adunarea sfinților, în care Evanghelia este corect propovăduită și Sfintele Taine administrate așa cum trebuie. Pentru adevărata unitate a bisericii este suficient să fim împreună de acord în ceea ce privește propovăduirea
5 Evangheliei și administrarea Sfintelor Taine; nu este necesar ca pretutindeni să fie aceleași tradiții omenești, sau aceleași ritualuri și ceremonii instituite de om... Trupul și sângele lui Cristos sunt cu adevărat prezente și împărțite celor care iau Cina Domnului; bisericile noastre îi resping pe cei care propovăduiesc altceva... Nimeni din cei
10 care nu au chemarea cea de cuviință nu poate propovădui în biserică sau administra Sfintele Taine... Acestea sunt învățăturile noastre de căpătâi, în care nu se găsește nimic diferit de Scriptură, sau de Biserica Catolică, sau de biserica Romei, așa cum o înțelegem noi de la înaintașii ei. Noi nu suntem eretici. Noi nu admitem anumite abuzuri
15 care s-au furișat în biserici fără nici o autoritate clară... Noi păstrăm în mare măsură, cu grijă, orânduielile vechi.

Eșecul de a găsi suficiente puncte comune pentru a încheia un acord l-a pus pe Carol în situația de a-i fi greu să facă altceva decât să se pronunțe ferm de partea catolicilor și să pretindă ca Edictul de la Worms să fie pus în practică. Dar, cu toate că a rămas în Germania până în 1533, atenția lui s-a concentrat în mare măsură în direcția turcilor și nu a încercat să-și exercite autoritatea asupra protestanților. Încă își mai punea speranța într-un viitor conciliu al bisericii, în ciuda faptului că devenea din ce în ce mai evident că reformatorii abandonaseră tentativele de reconciliere. În mod sigur, aceștia n-ar mai fi fost dispuși să participe la un conciliu al bisericii convocat de papă și organizat sub auspiciile acestuia. Dar cu toate astea, era exact ceea ce Carol încerca să aranjeze.

4 Luteranismul în ofensivă

PROBLEME CHEIE Ce acțiuni au întreprins principii protestanți din Germania, la începutul anilor 1530, în încercarea de a-și consolida poziția? Care au fost motivele pentru care au reușit?

Câtă vreme existase o speranță realistă de a ajunge la o înțelegere cu Biserica Catolică, mulți dintre reformatorii moderați s-au abținut să facă ceva care ar fi putut agrava situația. Dar, după ce Dietele de la Speyer și Augsburg demonstraseră, în 1529 și 1530, că nu se putea obține un acord decât cu condiția ca luteranii să fi capitulat total în fața pretențiilor papalității, conducătorii mai întreprinzători din rândurile protestanților au reușit să exercite o influență considerabilă asupra mișcării. Dintre aceștia, de departe cel mai puternic a fost Filip de Hessa. Intrigile și mașinațiunile politice care caracterizau relațiile dintre țările cu o politică externă „activă" constituiau desfătarea lui.

În deceniul 1520 se înregistraseră puține succese în acțiunea de a convinge un număr de state reformatoare să semneze între ele alianțe defensive, în cazul în care ar fi fost atacate din cauza trecerii lor la protestantism, căci liderii majorității statelor care se declaraseră în favoarea lui Luther considerau că alianțele de acest tip ar fi fost provocatoare. Exista chiar un sentiment larg răspândit că, în eventualitatea în care împăratul ar fi încercat să impună cu forța Edictul de la Worms, nu trebuia să i se opună rezistență, întrucât aceasta ar fi însemnat

contrazicerea învățăturilor biblice. După Dieta de la Augsburg, atmosfera a suferit o schimbare dramatică. Recunoașterea rupturii definitive de Roma stârnise energia și hotărârea protestanților. La inițiativa lui Filip de Hessa, s-a format în 1531 o alianță a celor mai importante state protestante, cunoscută sub numele de Liga de la Schmalkalden, după orașul în care fusese încheiat acordul. Cu toate că Liga era înfățișată numai drept o înțelegere în scopul apărării reciproce, în realitate ea funcționa din start ca un catalizator al intereselor protestante. În primii ani de la constituirea sa a repurtat succese remarcabile, ca și când o forță nouă ar fi apărut în relațiile internaționale.

În încercarea disperată de a obține ajutor în 1532, pentru a respinge o ofensivă a turcilor înspre Viena, care se anunța masivă, Carol al V-lea era chiar dispus să suspende orice acțiune împotriva membrilor Ligii, în schimbul sprijinului constând în oameni și bani. Acest acord, Armistițiul religios de la Nürnberg, a fost de natură să convingă statele protestante mai timide să se alăture Ligii. Dar adevăratul triumf avea să vină în 1534. Marele ducat de Württemberg (vezi harta de la pagina 30) fusese sub administrația Habsburgilor încă din 1520, când ducele, Ulrich, fusese detronat pentru încălcarea legii imperiale. El îl omorâse pe unul dintre supușii săi pentru a o putea curta pe proaspăta văduvă. Din întâmplare, el era și un luteran convins, care-și lua îndatoririle religioase foarte în serios, în ciuda faptului că era capabil de acte de mare barbarie. Filip de Hessa a considerat că reînscăunarea lui Ulrich avea să însemne un stimulent puternic pentru moralul protestanților. A proiectat operațiuni care să exploateze la maximum câștigul propagandistic. Nu au fost angajate negocieri cu împăratul și nu s-a încercat respectarea legii. În schimb, s-a recurs la o învoială cu Francisc I al Franței, inamicul numărul 1 al lui Carol, pentru strângerea unei sume suficiente, care să-i permită lui Filip să pună pe picioare o armată mai numeroasă și mai bine echipată decât oricare alta din acea parte a lumii în epoca respectivă. Această armată a mărșăluit în Württemberg și l-a reîntronat pe Ulrich, practic fără nici o opoziție. Luteranismul a devenit unica religie permisă pe cuprinsul ducatului. Lovitura dată prestigiului Habsburgilor și catolicilor era imens, mai cu seamă întrucât Carol a acceptat situația și nu a încercat s-o schimbe. Se părea că înaintarea protestantismului era irepresibilă și că, mai devreme sau mai târziu, catolicismul avea să dispară din Germania. La moartea conducătorilor

lor, în 1535 și 1539, Brandenburgul și ducatul Saxoniei au devenit protestante, cu toate că Brandenburgul nu s-a convertit la luteranism, preferând în schimb o reformă moderată, asemănătoare cu cea introdusă de Henric al VIII-lea al Angliei. Echilibrul puterii era acum fără tăgadă în favoarea protestanților, mai ales în condițiile în care principii catolici rămași se temeau mai mult de sporirea posibilă a puterii imperiale, decât de religia reformată, iar Carol al V-lea încă mai credea că schisma poate fi remediată prin persuasiune.

5 Carol al V-lea în ofensivă

PROBLEME CHEIE De ce a reușit Carol al V-lea să-i înfrângă pe protestanți în Germania? De ce nu a condus acest succes militar la rezolvarea definitivă a problemei religioase?

Totuși, dacă împăratul Carol al V-lea ar fi hotărât că folosirea forței era cea mai bună cale de a merge înainte și ar fi reușit să-și dedice întreaga atenție acestei probleme, protestanții s-ar fi aflat într-o situație foarte vulnerabilă. Ei nu erau defel uniți, după cum nu erau nici catolicii. Mulți principi protestanți manifestau încă o puternică împotrivire de a se angaja într-un război împotriva împăratului, în ciuda recentei declarații a lui Luther, care susținea că era moral să te opui conducătorului menit de Dumnezeu, dacă făceai acest lucru în scopul apării Evangheliei. În consecință, unele state au rămas în afara Ligii de la Schmalkalden, iar majoritatea membrilor erau gata să pună interesele proprii înaintea celor de grup. De aceea, pentru un manipulator abil n-ar fi fost greu să desfacă alianța fragilă.

Pentru reformatori, greutățile au început cu adevărat în 1541, când ceea ce s-a dovedit a fi ultima încercare a lui Carol al V-lea de a obține acordul catolicilor și protestanților asupra unui text comun care să exprime credințele lor fundamentale, a eșuat la Dieta de la Regensburg. În cele din urmă, Carol a admis că nu exista o alternativă realistă la constrângerea luteranilor spre a reveni la credința tradițională prin forță militară. Poziția lui era susținută de principii catolici care vedeau acum o posibilă extindere a puterii imperiale drept un rău mai mic în comparație cu expansiunea continuă a protestantismului, despre

care crezuseră până atunci că va dispărea de la sine. Aceştia erau acum pregătiţi să sprijine orice acţiune pe care ar fi întreprins-o Carol. În acelaşi timp, credibilitatea liderului principilor luterani, Filip de Hessa, fusese distrusă de scandalul provocat de bigamia sa (vezi pag. 72-73), iar el se afla în mare măsură la mila împăratului. Astfel, protestanţii erau, practic, lipsiţi de conducător. Carol nu avea nevoie decât să nu fie absorbit de alte probleme, pentru ca soarta catolicismului în Germania să cunoască o renaştere. Şi se părea că aşa stăteau lucrurile. În 1538 se semnase un armistiţiu de 10 ani cu francezii, înaintarea expansiunii otomane părea că fusese oprită în Ungaria, iar dificultăţile cu Ţările de Jos fuseseră rezolvate. Protestanţii aveau motive să se înfricoşeze. Dar evenimente neprevăzute i-au salvat, pentru moment. Din cauza unor împrejurări care scăpau total controlului lui Carol, în 1542 a reînceput războiul cu Franţa, iar înţelegerile din Ungaria s-au prăbuşit. Încă o dată, schisma religioasă din Germania înceta a mai fi o prioritate absolută pentru împărat.

Norocul s-a dovedit a fi de partea lui Carol. În 1544, Franţa a fost învinsă şi, în schimbul unei păci mai îngăduitoare, s-a angajat să nu ofere nici un fel de sprijin germanilor protestanţi. În plus, ameninţarea turcilor nu s-a materializat în Ungaria, aşa că, pe la 1546, împăratul putea, în sfârşit, să-şi dedice întreaga atenţie Germaniei, fiind sigur că nu mai avea să fie confruntat cu alte crize în viitorul apropiat. În situaţia dată, el a dovedit o abilitate politică remarcabilă. De la început, a scos în evidenţă faptul că nu intenţiona să pornească un atac generalizat asupra statelor protestante, ci căuta numai să le pedepsească pe acelea – membrele Ligii de la Schmalkalden – care îi nesocotiseră dreapta autoritate. Prin această manevră, el se asigură că statele reformate moderate aveau să rămână pasive. Pe de altă parte, a reuşit să-şi asigure sprijinul unuia dintre principii luterani de frunte, ducele Mauriciu de Saxonia, cu promisiunea de a-i acorda acestuia domeniile şi titlul de elector de Saxonia. Carol a pus la cale chiar o manevră prin care statele de la Schmalkalden l-au atacat, creând astfel impresia generală că el s-ar fi aflat pe o poziţie justă. Rezultatul bătăliei nu a avut un final previzibil. Balanţa a fost înclinată hotărâtor de invazia ducelui Mauriciu în Saxonia princiară, ceea ce a creat confuzie şi a contribuit masiv la distrugerea moralului statelor de la Schmalkalden, care nu se aşteptaseră să fie atacate din această parte. Liga a suferit o înfrângere definitivă în

bătălia de la Mühlberg, în 1547. Conducătorii săi au fost capturați, iar Carol a fost liber să dicteze, după bunul său plac, condițiile care ar fi rămas viabile și în absența lui. În tinerețe, el învățase că nu este înțelept să aplici o pace dură după un succes militar important, situație în care partea învinsă nu prea are alternativă, decât să redeschidă ostilitățile, în încercarea de a obține condiții mai puțin dezavantajoase.

Așa se face că nu au urmat nici execuții, nici impunerea unor despăgubiri, iar Habsburgii nu au confiscat nici un teritoriu. În schimb, a fost convocată o Dietă la Augsburg (septembrie 1547-mai 1548), în timpul căreia Carol a încercat, fără succes, să convingă cele trei stări ale imperiului – electorii, principii și autoritățile orașelor – să accepte planurile de întărire masivă a guvernării centralizate, care ar fi transformat Germania într-un echivalent al unui stat național. A existat și o tentativă de a impune o reglementare religioasă valabilă în întregul imperiu, sub forma interimatului de la Augsburg, un document bazat pe doctrina catolică, conținând câteva modificări nesemnificative, menite să lase impresia unui compromis cu luteranii. Toți principii și autoritățile orășenești au fost instruiți să organizeze viața religioasă din teritoriile proprii în conformitate cu Interimatul, până când conciliul bisericesc avea să reglementeze problemele referitoare la doctrină. Interimatul a fost ignorat aproape cu desăvârșire. În fapt, victoria lui Carol nu făcuse decât să demonstreze tuturor care erau cele două priorități ale sale în conducerea imperiului – să-și sporească autoritatea personală, în dauna celei a domnitorilor locali și să desființeze protestantismul. Numai că raționamentul împăratului a fost complet greșit. Se pare că el a crezut că putea să le poruncească conducătorilor locali să revină la practicile catolice, că ei aveau să procedeze la fel cu supușii lor, și că lucrurile s-ar fi petrecut întocmai. El nu-și dădea seama că zeci de mii de oameni din toate categoriile societății ar fi preferat să moară, decât să pună în practică condițiile cuprinse în Interimatul de la Augsburg.

Istoricii l-au criticat pe Carol pentru a fi irosit singura ocazie pe care a avut-o de a-ș impune voința asupra vieții religioase din Germania. Ei compară eșecul lui din această țară cu succesul repurtat în Spania, Italia, Austria și Țările de Jos. Dar această judecată este întrucâtva nedreaptă. Este adevărat că împăratul a comis mai multe greșeli în Germania, după 1548, astfel încât, până în 1555 poziția sa slăbise cu mult față de perioada anterioară campaniei pline de succes din 1546-1547, dar trebuie, totuși,

amintit faptul că el își fixase țeluri practic de neatins. Greșeala lui a constat mai mult în stabilirea acestor ținte nerealiste, decât în faptul că nu le-a atins. Pe la 1540, era prea târziu ca luteranismul să fie distrus ca religie organizată în cea mai mare parte a Germaniei de nord și de est.

6 Pacea de la Augsburg

PROBLEMA CHEIE Care a fost semnificația Păcii de la Augsburg?

Imposibilitatea înfăptuirii acestui scop a fost, în cele din urmă, recunoscută în 1555, când, în timpul unei noi Diete la Augsburg, a fost încheiat un acord, în care se afirma că schisma era definitivă. Așa cum probabil era de așteptat, Carol nu a fost prezent la Dietă. El a lăsat toate treburile în seama fratelui său, Frederic, carea avea să preia în curând de la el titlul de împărat, timp în care el a călătorit în Țările de Jos, pregătind predarea celorlalte responsabilități către fiul său, viitorul Filip al II-lea al Spaniei. Condițiile așa-numitei Păci de la Augsburg aveau să rămână valabile încă o bună perioadă în secolul următor și, cu toate că longevitatea lor nu avea cum să fie prevăzută la momentul respectiv, ele constituiau o recunoaștere clară a realităților politice și religioase ale Germaniei.

Maiestatea sa imperială și noi, electorii, principii și stările Sfântului Imperiu nu vom porni război împotriva nici uneia dintre stările imperiului din cauza Confesiunii de la Augsburg și a doctrinei, religiei și credinței cuprinse în aceasta și nici nu vom comite vreo violență împotriva acelor stări care o respectă...

Pe de altă parte, stările care au acceptat Confesiunea de la Augsburg, le vor îngădui (acelora care) aderă la vechea religie, să rămână, în mod similar, la religia, credința, obiceiurile bisericești, hirotonisirile și ceremoniile lor...

Dar toți ceilalți, care nu sunt adepții nici uneia dintre religiile mai sus menționate, nu sunt incluși în această pace și vor fi excluși complet...

Dar în situația în care (cei care) sunt adepții religiei vechi sau ai Confesiunii de la Augsburg, doresc, din cauza religiei lor, să plece în alt loc și să se stabilească acolo, această plecare și venire, ca și vânzarea proprietății și a averii, va fi pretutindeni nestânjenită, permisă și garantată...

În fiecare stat trebuia să fie o religie – fie catolicism, fie luteranism, în funcție de decizia guvernului statului respectiv. Nici un stat nu avea voie să încerce să impună altuia vederile proprii. Oamenii aveau libertate de mișcare, cu averea lor, în statul în care se practica religia lor. Acest aranjament a fost lăudat aproape de toată lumea drept un exemplu de bun simț luminat și toleranță, ceea ce în realitate și era, dar și un indicator al faptului că flacăra vie de început a Reformei se domolise. Luther murise de aproape un deceniu, iar cei aparținând primei generații de reformatori, care mai erau în viață, erau bătrâni și obosiți. Pe de altă parte, Carol al V-lea, care, timp de 30 de ani întruchipase forța diriguitoare a eforturilor pentru împiedicarea schismei, ajunsese la faza în care a recunoscut că energiile lui erau aproape secătuite. Pacea de la Augsburg a marcat jumătatea drumului în procesul Reformei. Controversa inițială a fost declarată remiză în momentul în care pacea și odihna au părut de preferat luptei și nesiguranței continue. Dar bătălia era departe de a se fi terminat: curând, Calvin și susținătorii lui, pe de o parte, și papa și susținătorii proprii pe de cealaltă, aveau să aţâțe din nou flacăra luptei sectelor.

Să studiem capitolul 6

Trebuie să vă luați notițe referitoare la desfășurarea evenimentelor politice dintre 1521 și 1555, astfel încât să le aveți la dispoziție mai târziu. Neapărat includeți în acestea fiecare dintre evenimentele din lista Datelor importante. Dar cea mai importantă parte a studiului vostru la acest capitol este tragerea unei concluzii despre *motivele* pentru care lucrurile au decurs astfel. Primul pas ar putea fi să analizați răspunzând la întrebările incluse în casetele cu probleme. După aceea, ar trebui să puteți da răspuns la întrebarea, „De ce nu a reușit Carol al V-lea să împiedice consolidarea și răspândirea luteranismului și de ce nu a reușit să-l anihileze?".

Schemă rezumat
Politica luteranismului

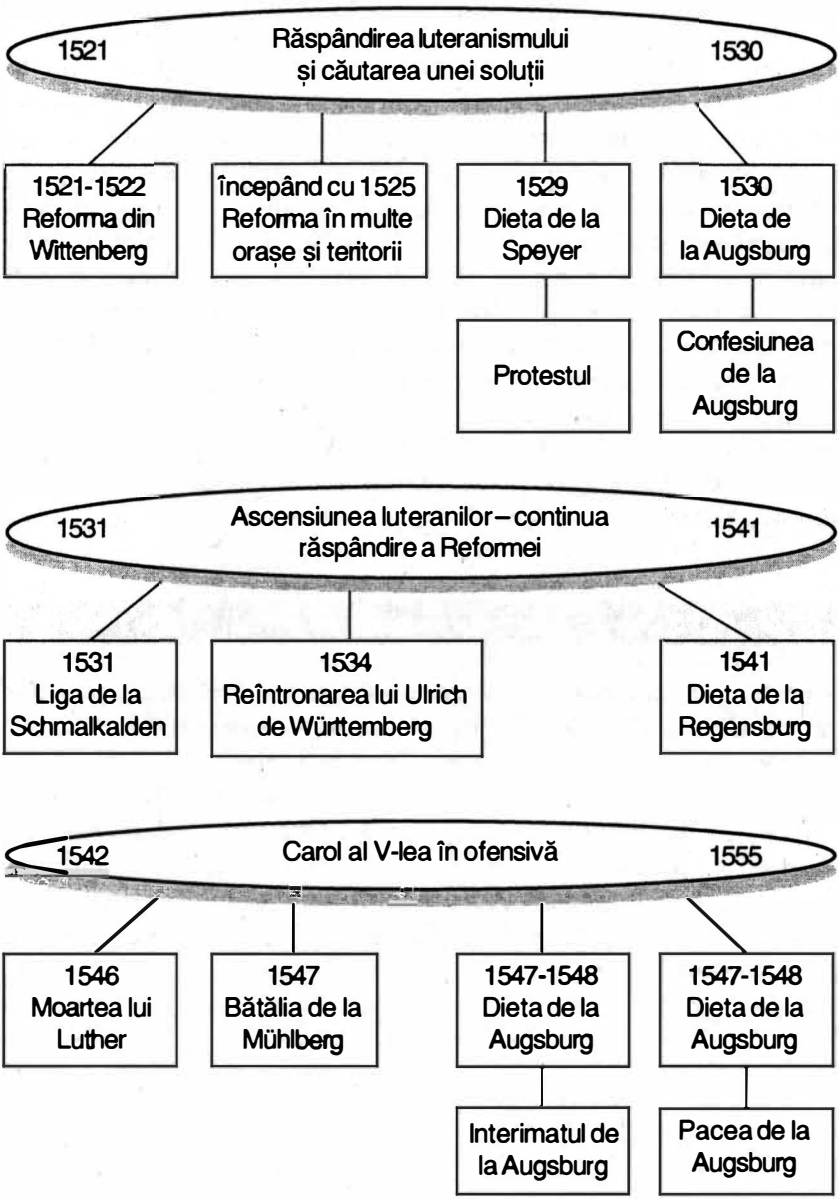
1521
Răspândirea luteranismului și căutarea unei soluții
1530
1521-1522 Reforma din Wittenberg
începând cu 1525 Reforma în multe orașe și teritorii
1529 Dieta de la Speyer
1530 Dieta de la Augsburg
Protestul
Confesiunea de la Augsburg
1531
Ascensiunea luteranilor – continua răspândire a Reformei
1541
1531 Liga de la Schmalkalden
1534 Reîntronarea lui Ulrich de Württemberg
1541 Dieta de la Regensburg
1542
Carol al V-lea în ofensivă
1555
1546 Moartea lui Luther
1547 Bătălia de la Mühlberg
1547-1548 Dieta de la Augsburg
1547-1548 Dieta de la Augsburg
Interimatul de la Augsburg
Pacea de la Augsburg

Să răspundem la întrebări structurate și întrebări-eseu despre capitolul 6

Este posibil ca într-o parte a unei întrebări structurate să vi se solicite o relatare a principalelor evenimente care au influențat răspândirea și supraviețuirea luteranismului în Germania. De aceea, trebuie să rețineți faptele cele mai importante incluse în capitol. Dar este foarte probabil și că vi se va cere să explicați motivele pentru care luteranismul s-a răspândit și a dăinuit. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce acțiuni au întreprins luteranii în Germania în anii 1530 pentru a se apăra?
b) Cum au reușit luteranii să reziste încercărilor lui Carol al V-lea de a-i anihila?

Întrebările-eseu care vi se vor pune în legătură cu această temă vor fi variațiuni la „De ce s-a consolidat atât de ferm luteranismul în Germania?". Puteți avea norocul să vi se pună întrebarea direct, caz în care va trebui să vă gândiți la un număr de răspunsuri, pe puncte, care să înceapă cu cuvintele „pentru că". Dar, cel mai probabil, veți avea de-a face cu o variantă, în care se va indica un răspuns posibil, iar voi va trebui să comentați. Aceste variante sunt, în fapt, desigur, întrebări de tipul „afirmații provocatoare".

Iată câteva exemple de întrebări tip „afirmații provocatoare":

„Presa tipărită a asigurat răspândirea și succesul luteranismului în Germania". Comentați.
„Succesul Reformei germane s-a datorat în mare măsură dificultăților de ordin politic întâmpinate de Carol al V-lea." Sunteți de acord?
„Religia principilor germani". În ce măsură explică acest lucru reușita luteranismului?

Alcătuiți o listă cu factorii care au condus la succesul luteranismului. Încercați mai multe feluri de a grupa acești factori în seturi. Ați putea, de exemplu, să formați două seturi – „elementele de rezistență ale reformatorilor" și „slăbiciunile adversarilor lor", sau un număr de seturi având la bază elementele „economice", „sociale", „politice" etc. Găsiți

cât mai multe variante de a le grupa. Care vi se par cele mai elocvente pentru a explica ce s-a întâmplat? O modalitate care întotdeauna funcționează bine este de a împărți factorii în două seturi: un grup de „factori de ordin personal" (lucruri pe care persoane numite, mai ales Martin Luther și Carol al V-lea le-au făcut și nu le-au făcut), și un grup de „factori de ordin impersonal" (aspecte ale situației în afara controlului oricărei persoane). Acest mod de lucru vă va fi util cu deosebire pentru a atrage atenția asupra rolului major pe care l-a jucat Luther în cadrul Reformei germane, dar servește și ca să ne amintească faptul că el nu a fost singurul personaj important. După ce ați stabilit modalitatea cea mai convenabilă de grupare, veți fi analizat și felul în care puteți discuta problemele generale legate de Reforma din Germania în cunoștință de cauză.

Întrebări bazate pe izvoare despre capitolul 6

1. Confesiunea de la Augsburg, 1530

Citiți fragmentele din Confesiunea de la Augsburg, de la pagina 118 și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce dovezi conțin fragmentele care să sugereze că documentul a fost scris de un protestant?
b) Care au fost motivele care l-au animat pe autor? Susțineți-vă răspunsul cu dovezi
c) Ce dovezi conține documentul care să sugereze că a fost scris mai degrabă de un luteran decât de un zwinglian?
d) Care sunt implicațiile propoziției finale (rândul 15)?
e) Explicați, din cunoștințele voastre proprii, de ce nu a fost mulțumit Luther cu exprimarea din textul Confesiunii de la Augsburg?

2. Pacea de la Augsburg

Citiți fragmentele din Pacea de la Augsburg, de la paginile 124-125, și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Este corect să afirmăm că Pacea de la Augsburg a intenționat să interzică persecuția religioasă pe teritoriul imperiului? Explicați-vă răspunsul.

b) Care sunt presupunerile pe care se bazează al patrulea fragment (rândurile 12-15)? Ce sugerează aceste presupuneri în legătură cu atitudinile din epocă față de libertățile civile?

c) Ar putea condițiile Păcii să fie considerate o victorie pentru Carol al V-lea sau pentru protestanți? Explicați-vă răspunsul.

Lecturi suplimentare

Există sute de cărți în limba engleză despre Reforma în Germania. Dat fiind că nu veți avea prea mult timp la dispoziție să studiați această problemă, trebuie să vă gândiți foarte bine ce anume să alegeți.

Dacă veți studia problema pe larg, trebuie să începeți cu o lucrare foarte importantă apărută recent. De aceea vă recomandăm R. Marius, *Martin Luther: the Christian between God and death* (Harvard University Press, 1999).

Deși cartea prezintă foarte detaliat problema Reformei, ea vă va ajuta să vă faceți o imagine de ansamblu asupra stadiului actual al cercetărilor referitoare la Luther. Lectura prefeței vă va introduce în esența problemei. Puteți de asemenea folosi indexul pentru a regăsi informații referitoare la anumite aspecte ale problemei.

Dacă însă, veți avea timp să citiți numai o carte, trebuie să citiți măcar fragmente din R.H. Bainton, *Here I Stand* (Hodder and Stoughton).

Deși a fost publicată pentru prima oară în America, în 1950, continuă să fie cea mai accesibilă și agreabilă biografie a lui Martin Luther. Cartea este foarte bună prin analiza lui Luther ca om și a teologiei lui. Citiți-o dacă vreți să știți mai multe despre Reformă!

Același efect îl poate avea și cartea lui G.R. Elton, *Reformation Europe, 1517-1559* (Fontana, 1963).

Este cartea cea mai indicată pentru lectură. De fiecare dată când o veți citi veți găsi ceva nou care să vă intereseze. Interpretările lui Elton sunt foarte controversate. Lucrarea acoperă problemele majore ale istoriei politice europene din această perioadă: ea nu se limitează la problema Reformei.

Cea mai amplă și documentată carte care abordează gândirea și învățăturile figurilor reprezentative ale Reformei de la Luther la Calvin (chiar dacă pe alocuri este mai dificilă) este lucrarea lui B.M.G. Reardon, *Religious Thought in the Reformation* (Longman, 1981). Merită să citiți măcar un capitol din această carte.

Oricare dintre lucrările lui A.G. Dickens merită atenție. Cel mai ușor de citit este o biografie a lui Luther, A.G. Dickens, *Martin Luther and the Reformation* (E.U.P., 1967).

Merită să acordați puțină atenție și lucrărilor lui G.R. Potter despre Ulrich Zwingli. Încercați să citiți un capitol sau două din G.R. Potter, *Zwingli* (C.U.P., 1976), care constiuie biografia standard.

Absolut obligatorie pentru cei care vor să fie bine informați în domeniu este lucrarea lui R.W. Scribner, *The German Reformation* (Macmillan, 1986).

Izvoare despre Luther și Reforma în Germania, 1517-1555

În bibliotecile oricărei școli sau facultăți trebuie să existe următoarele lucrări:

1. E.G. Rupp și B. Drewery, *Martin Luther* (Edward Arnold, 1970)
2. G.R. Potter, *Huidrych Zwingli* (Edward Arnold, 1978).

O prezentare foarte bogată în documente referitoare la Dieta de la Worms, care conține atât rapoarte favorabile cât și defavorabile la adresa lui Luther puteți găsi în:

3. James Atkinson, *The Trial of Luther* (Batsford, 1971).

O carte foarte bogată în ilustrații pe această temă este:

4. R.H. Bainton, *Here I Stand* (Hodder and Stoughton, 1950).

Index

Albert de Brandenburg, arhiepiscop de Mainz 33, 40
Albrecht de Hohenzollern, mare maestru al Ordinului cavalerilor teutoni 106, 114
Alexandru al VI-lea (1492-1503) 16
Augsburg 4, 5, 26, 30, 34, 106, 116-120, 123-127, 129

Berna 30, 82, 93
Bockelson, Jan 101
Boemia 21, 30
Brandenburg 30, 33, 40, 121

Cajetan, cardinal 26, 34, 35, 46
Carol al V-lea 41, 85, 106-108, 110, 115, 120, 121, 123, 125-129

Danemarca 30, 115

Eck, Johann 26, 35, 36
Erasmus, Desiderius (1466?-1536) 18-20, 22, 25, 79

Filip de Hessa 72, 85, 86, 88, 94, 106, 114, 119, 120, 122
Frederic cel Înțelept, elector de Saxa 39, 67, 80, 108, 112, 116, 119, 120

Hus, Jan 21, 42
Hutten,Ulrich von 67, 68, 70

Leon al X-lea, papă (1513-1521) 34, 36, 39

Mauriciu, duce de Saxonia 122
Melanchthon, Philip (1497-1560)
Morus, Thomas 20
Mühlberg 106, 123, 126
Münster 101, 103
Müntzer, Thomas (1489-1525) 100, 101, 103

Regensburg 121, 126

Saxonia 29, 30, 39, 71, 95, 100, 107, 113, 114, 122
Schmalkalden, Franz von 106, 120-122, 126
Sickingen, Franz von 67, 68, 70
Speyer 106, 116, 119, 126
Suedia 115

Tetzel, Johann 31, 32, 33, 39, 40, 46, 50

Ulrich, duce de Württemberg 67, 78, 91, 93, 106, 120, 126, 131

Wartburg 30, 59, 60, 106, 107, 112
Wittenberg 26, 29-31, 35, 45, 51, 57, 58, 67, 74, 90, 91, 112, 117, 126
Worms 26, 30, 41-46, 49-51, 59, 67, 106, 107, 109, 113, 116, 119, 131
Württemberg 30, 106, 120, 126
Wycliffe, John (1320-1384) 21, 134

Zürich 30, 78, 80-84, 91, 93, 95
Zwingli, Ulrich (1484-1531) 78-96, 99, 104, 131

EDITURILE ALL

BD. TIMIŞOARA NR. 58, SECTOR 6 - BUCUREŞTI SAU C.P. 12-107
TEL.: (01) - 402 26 30; 402 26 34; FAX: (01) - 402 26 29;
E-mail: comenzi@all.ro; **www.all.ro**

NU SE TIMBREAZĂ !
CORESPONDENȚĂ RĂSPUNS
C.R.
SE TAXEAZĂ LA DESTINAȚIE

TALON DE COMANDĂ

Depuneți talonul de comandă, completat, în cea mai apropiată cutie poștală!
NU AVEȚI NEVOIE DE TIMBRU!
TALONUL POATE FI FOTOCOPIAT!

EXPEDITOR:

(VĂRUGĂM SĂ COMPLETAȚI CÂT MAI CITEȚ POSIBIL)

Nume şi adresă (persoană fizică): _____

_____

_____

_____ **Telefon:** _____

Nume şi adresă (şcoală, firmă, instituţie): _____

_____

_____

_____ **Telefon:** _____

Nume persoană de contact: _____

Plata va fi efectuată de: ☐ **(persoană fizică)** ☐ **(şcoală, firmă, instituţie)**

Cod fiscal: _____

DESTINATAR

EDITURILE ALL
BUCUREŞTI, O.P. 12, C.P. 107

LIVRAREA SE VA FACE ÎN LIMITA STOCULUI DISPONIBIL, IAR PLATA RAMBURS (LA PRIMIREA COLETULUI POȘTAL). TAXELE POȘTALE DE EXPEDIȚIE SUNT SUPORTATE DE EDITURĂ.

Titlu / Autor	Preţ	Nr. ex. com.
ŞTIINŢE UMANISTE		
Colecţia ACCES LA ISTORIE		
CAROL QUINTUL: SUVERAN, DINAST ŞI APĂRĂTOR AL CREDINŢEI, 1500-1558 Stewart MacDonald	**66 000 lei**	
DE LA BISMARCK LA HITLER: GERMANIA, 1890-1933 Geoff Layton	**119 000 lei**	
DE LA REVOLTĂ LA INDEPENDENŢĂ: ŢĂRILE DE JOS, 1550-1650 – Martyn Rady	**83 000 lei**	
ELISABETA I: RELIGIA ŞI POLITICA EXTERNĂ – John Warren	**83 000 lei**	
ELISABETA I ŞI GUVERNAREA ANGLIEI – Keith Randell	**95 000 lei**	
FRANŢA: RENAŞTERE, RELIGIE ŞI REFACERE, 1494-1610 Martyn Rady	**83 000 lei**	
FRANŢA ÎN REVOLUŢIE – Duncan Townson	**83 000 lei**	
FRANŢA ŞI CARDINALII, 1610-1661 – Richard Wilkinson	**83 000 lei**	
GERMANIA: AL TREILEA REICH, 1933-1945 – Geoff Layton	**83 000 lei**	
HABSBURGII ŞI HOHENZOLLERNII, 1713-1786 Walter Oppenheim	**99 000 lei**	
HENRIC AL VII-LEA – Caroline Rogers	**99 000 lei**	
HENRIC AL VIII-LEA ŞI GUVERNAREA ANGLIEI Keith Randell	**89 000 lei**	
HENRIC AL VIII-LEA ŞI REFORMA ÎN ANGLIA Keith Randell	**83 000 lei**	
IMPERIUL OTOMAN, 1450-1700 – Andrina Stiles	**99 000 lei**	
JEAN CALVIN ŞI REFORMA TÂRZIE – Keith Randell	**83 000 lei**	
LUDOVIC AL XIV-LEA, FRANŢA ŞI EUROPA, 1661-1715 Richard Wilkinson	**99 000 lei**	
MAREA BRITANIE: POLITICA EXTERNĂ ŞI COLONIALĂ, 1919-1939 – Alan Farmer	**83 000 lei**	
MAREA BRITANIE: POLITICA EXTERNĂ ŞI COLONIALĂ, 1939-1964 – Alan Farmer	**83 000 lei**	
NAPOLEON, FRANŢA ŞI EUROPA – Andrina Stiles	**83 000 lei**	
RĂZBOAIELE CIVILE, 1640-1649 – Angela Anderson	**119 000 lei**	
RĂZBOIUL CELOR DOUĂ ROZE ŞI REGII CASEI DE YORK John Warren	**101 000 lei**	

Editurile ALL îşi rezervă dreptul de a face modificări asupra preţurilor menţionate !

Editorul colecției: Keith Randell

Seria *Acces la istorie* este cea mai populară și mai utilă serie de cărți de istorie atât pentru studenți și elevi, cât și pentru cititorul obișnuit.

Cele mai recente ediții oferă:

- introduceri succinte, accesibile și actualizate în diverse perioade ale istoriei statelor europene și ale istoriei lumii
- cele mai recente interpretări istorice ale unor teme și probleme controversate
- îndrumări pentru studiu care conțin exerciții și sfaturi despre modul în care elevii și studenții trebuie să răspundă la anumite tipuri de întrebări
- noi structuri de tipul „obiective de atins", probleme cheie și date importante.

LUTHER ȘI REFORMA ÎN GERMANIA 1517-1555 (ediția a II-a)

Această nouă ediție ne familiarizează cu cele mai recente cercetări ale istoricilor pe tema Martin Luther, a revoltei lui și a instaurării luteranismului în Germania. Autorul face, de asemenea, o analiză comparativă a mișcărilor de reformă inițiate de Zwingli și de anabaptiști și a luteranismului. Noul tip de introducere care se află în deschiderea fiecărui capitol evidențiază cele mai importante teme abordate, iar „îndrumările pentru studiu" oferă indicațiile necesare pentru a se putea răspunde cu ușurință la întrebările formulate.

ISBN 973-571-394-2
LEI 109 000
9 789735 713942